

TƏBİƏT ALXANI

BİR DƏ YARATMAZ

*Kitab AMEA-nın Folklor
institutunun Elmi Şurasının
qərarı ilə nəşr olunur.*

ÇAŞIOĞLU
2010

Kitab hədiyyə olunmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaktor və çapa hazırlayan:

Elxan Məmmədli
*Əməkdar mədəniyyət işçisi,
folklorşunas*

Toplayıb tərtib edənlər:

Vahid Ömərli
Sabir Mustafa oğlu

Məsləhətçi:

Camal Mustafayev
Əməkdar elm xadimi, professor

Təbiət Alxanı bir də yaratmaz.

Saz-söz ustadı Dədə Alxanın – Ömərov Alxan Qurban oğlunun (Qarayazılı) şeirləri və dastanları.

Bakı: Çaşıoğlu, 2010.– 264 s.

Kitab Sabir Mustafa oğlunun maliyyə yardımı ilə XX əsrin azman sənətkarı, saz-söz ustadı, türk dönyasının böyük ozanı dədə aşiq Aşıq Alxan Qarayazılının 105 illiyi münasibətilə nəşr olunur. Burada Aşıq Alxanın şeirləri, dastanları, deyişmələri, xatirələri toplanmışdır. İnanırıq ki, kitab folklorşunaslarının və geniş oxucu kütləsinin marağına səbəb olacaqdır.

T 4702060102-566
082-10

© "Çaşıoğlu" nəşriyyatı, 2010

REDAKTORDAN

AŞIQ ALXAN NECƏ VAR ELƏ

Alxan əmini təəssüflər olsun ki, çox gec tanıdım. Şəxsi tanışlığımızı nəzərdə tuturam. Əslində haqqında çox eşitmişdim. Ustadın əvəzsiz yetirməsi Aslan Kosalı ilə hər görüşümzdə söhbət ancaq Alxan Qarayazılıdan gedərdi. Aslan əmi ustadından danışanda mənə elə gəlirdi ki, yəqin bir qədər mübaliğəyə yol verir, ustadı olduğu üçün belə danışır. Ancaq elə aşiq Aslan Kosalının vasitəsilə ustadın özü ilə şəxsən tanış olanda gördüm ki, yanlış fikirləşmişəm, Aşıq Alxan deyilənlərdən də çox üstün adamdır.

Ötən yüz illiyin 80-ci illərinin ortalarından başlayaraq ustadla tez-tez görüşlərimiz oldu. Onu bir sənətkar kimi də, insan kimi də, aqsaaqqal kimi də yaxından tanımağa başladım.

Ustad Alxan Qarayazılının bir yüklü sənətkar kimi müqayisəyə gəlməz keyfiyyətləri – hazırlıqlığı, comərdliyi, bədahətən şeir demək qabiliyyəti, zəngin dastanlarımızı, saysız-hesabsız saz havalarımızı, bir sözlə, özündən əvvəlki sənətkarların bədii irsini kamil bilməsi məni heyrətə gətirmişdi. Elə bu sadaladığım keyfiyyətlərə görə onu bu gün də heç kəslə müqayisə edə bilmirəm.

Aşıq Alxan həm də qorxmaz, heç kəsdən çəkinməz, sözünü üzə deyən, ölümdən belə çəkinməyən insan idi. Məhz onun bu keyfiyyətlərinə görə hər aşiq ustadın məclisinə baş vura bilməzdi. Aşıq Alxan məclisdə özünü Koroğlu kimi qəhrəman, haqq yolunda qan tökə bilən bir yenilməz iğid, Kərəm kimi sevgisinin dalınca çovguna-borana düşən, hər cür çətinliyə sinə gərən bir aşiqə çevrilə bilərdi.

Aşıq Alxan Qarayazılı bir neçə aşıqların yetişməsində az zəhmət çəkməmişdi. Ancaq onu da deməyi özümə borc bilirəm deyim ki, Aşıq Alxanın ən böyük sənət əsəri bu gün

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

ömrünün 90-cı pillələrinə qədəm qoymuş Aslan Kosalıdır. Mən bir aşiqşunas tədqiqatçı, eyni zamanda Borçalı əsilli ziyalı kimi Aslan Kosalının ustası Alxan Qarayazılıya olan sayqı və hörməti qarşısında baş əyirəm.

Alxan Qarayazılı təkcə ifaçı, ustad aşiq deyildi. O, son dərəcə mükəmməl yaradıcılığa malik yaradıcı aşiq idi. Onun bayatı, gəraylı, təcnis, qoşma, divani və müxəmməsləri klassik aşiq şerimizin uzun əsrlik ənənəsini yaşıdan və zənginləşdirən gözəl nümunələrdir. O, həm də orijinal dastanlar müəllifi kimi də müasiri olduğu tanınmış aşıqların əksəriyyətindən yüksək bir mərtəbədə durur.

Bəli, əziz oxucu! Alxan qarayazılıdan çox danışmaq, çox yazmaq olar. Bu əlbəttə lazımdır, həm də vacibdir. Ancaq bu məqamda sözümüzü burada bitirib sizləri onun yaradıcılığı ilə üz-üzə qoyuruq. Oxuyun, fikrinizi bizə də yazın.

*Hörmətlə
Elxan Məmmədli
Folklorşunas*

AŞIQ ALXAN QARAYAZILININ SÖZ-SAZ DÜNYASI

Borçalı-Qarayazı aşiq mühitinin azman nümayəndəsi Aşiq Alxan Qarayazılı (Alxan Qurban oğlu Ömərov) 1905 -ci il iyulun 14-də Gürcüstanın Qarayazı bölgəsinin Kosali kəndində anadan olmuşdur.

Alxan kişinin dediyinə görə, babası Ömər kişi Qazax elinin Salahlı kəndindən olub, sonralar Qarayaziya-Kosaliya gəlib kənd camaatına qaynayıb-qarışmışdır.

Atası Qurban Ömər oğlu eldə ad qazanmış sənətkar (dülər) olmuşdur. (Onun sənətini oğlu mərhum İskəndər kişi davam etdirmiş və o, Kosalıda gözəl sənətkarlıq nümunəsi olan arabalar düzəldirmiş) Qurban kişi, həm də saza, sözə vurğun adam idi. Anası - Qazaxdan Kəmərli Hatəm oğlu Molla Süleymanın qızı olub yaxşı xalça, kilim, gəvə toxuyurmuş.

Uşaqlıqda Alxan kişi məşhur el mollası Hacı Veli Ömər oğlunun məscidindəki mədrəsədə dini təhsil almışdır.

Atası Qurban kişi oğlu Alxan üçün 5 telli cürə saz düzəltmişdi. Evdə öz-özünə saz çalır, yeri gələndə atası bildiyini ona öyrədirdi. Aşiq Alxan Qurban oğlu 20-ci illərdən aşıqlığa başlamışdır.

Borçalının Kəpənəkçi kəndində yaşayan Aşiq Paşa Güməmməd oğluna 13 ildən artıq şagirdlik edib. (Aşiq Paşanın oğlu məşhur Əmrəhla Güməmmədovla birlikdə)

Sonralar ustadın oğlu Aşiq Əmrəhla 100-dən artıq el məclislərində, şənliklərdə, toylarda iştirak ediblər.

1929-cu ilin yayından etibarən Aşiq Hüseyn Saraklı ilə dostluq etmiş, bir yerdə çox toyrlara getmişlər.

Xındı Məmmədlə də Borçalıda, Qarayazida toylarda olublar.

Aşiq Əsədlə, Aşiq Məhəmmədlə, Aşiq İsləm və Aşiq İmranla, Aşiq Məsimlə də toyalar keçirmiş, məclislər aparmışlar.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

1929-cu ildə qaraçöplü məşhur Aşıq Musa ilə, 1932-ci ildə Aşıq Rza ilə, 1934-cü ildə isə daşkəndli Aşıq Əfəndi ilə deyişmişdir. Aşıq Alxan uzun müddət məşhur Qaçaq Əsaxan və Qurban Ağa (Xozeyin) Hacıbayramının şənlik məclislərində yaxından iştirak etmişdir.

1937-ci ildə həbs edilir. 7 il azadlıqdan məhrum edilir. Orta Asiyaya (Özbəkistana, Daşkənd şəhəri yaxınlığına) sürgün edilir. Bu dövrədə də şeirlər yazır. (Şərti olaraq bu şeirləri «Sürgün şeirləri» adlandırmışdır.)

Aşıq Alxan Qarayazının təkcə Borçalıda deyil, Azərbaycanda, Ermənistanın azərbaycanlılar ya-şayan bölgələrində də yaxşı tanıydılar başladı.

Bakıda dəfələrələ konsert və tədbirlərdə çıxış etdi, haqqında mətbuatda (“Samqori”, “Sovet Gürcüstanı”, “Çənlibel”, “Təbriz”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Respublika) radyoda (Bakıda və Tiflisdə) televiziyyada, kitablarda (“Çəşmə”, “Borçalı ədəbi məktəbi”, “Qarayazı”) məlumat verilmişdir.

Azərbaycan və Gürcüstan mədəniyyəti nazirliklərinin, Qardabani rayon icraiyyə komitəsinin fəxri fərmanları, “Aşıq Ələsgər”, “Gürcüstan SSRİ-nin 60, 70 illiyi” yubiley medalları ilə təltif edilmişdir.

1996-ci il iyulun 14-də Qardabani Rayon Mərkəzi Mədəniyyət evində 90 illik yubileyi keçirilmişdir(Bu barədə ətraflı məlumat “Respublika” qəzetinin 27 noyabr 1997-ci il tarixli sayında V. Ömərovun “Ustad aşığın yubileyi” məqaləsində verilmişdir).

1996-ci il iyulun 14-də bir əsrə yaxın ömür-gün sürən, yaxıb-yaradan, oxuyub-çalan, ustad aşıqların ustası, el ağı-saqqalı, sənət ağısaqqalı şair ilhamlı Alxan Qarayazılıının anadan olmasının 90 illiyi Azərbaycan radiosunun “Sarıtel” və “Ovqat” verilişlərində də geniş qeyd edildi.

1998-ci ilin iyulun 14-də Aşıq Alxan dünyasını dəyişdi. Ölümü mərdanə qarşılıdı. Əcəl yatağında əllərinə diqqətlə baxır. Soruşurlar ki, əllərinə nə çox baxırsan? Deyir, bir ona yanırıam ki, bu əllər bir də saz çalmayacaq! Öləndə üstündə

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

“Yanıq Kərəmi” çalmağı vəsiyyət edir...

Həyat necə də qəribədir. 1925-ci ildən sinəsi, sazlı-sözlü Alxan Qarayazılı da susarmış. İndi məclislərdə ondan söhbət düşəndə deyirlər: “Qılınc kimi adam idi. Heç kəsdən qorxmazdı, sözünü gözün içindən deyən adam idi”.

1998-ci il iyulun 14-də Alxan Qarayazılı Gürcüstan Respublikası Qardabani rayonunun Kosalı kəndində – doğulduğu kənddə el-obası ilə vidalaşmalı oldu.

Onun vida mərasimində Gürcüstan Aşıqlar Birliyinin sədri Osman Əhmədoğlu sənətkarın yaradıcılığı və həyat yolu haqqında dərin məzmunlu nitq söylədi. Sonra isə Aşıq Aslan Kosalı, A.Qarayazılının bacısı oğlu və şagirdi Aşıq Əhməd İsgəndərov Alxan Qarayazılıya həsr etdikləri şeirləri oxudular.

Bəli, Türk dünyasında bir itki də üz verdi. Ustad Alixan ömrünün bir əsrlik astanasında karvanını dayandırdı. Əbədi dünyasına - Rizvani Əlayə qovuşdu. Allah ona rəhmət eləsin! Amin!

SAZ İFAÇILIĞI

Aşıq Alixan ustad aşiq zirvəsinə ucalmışdı. Onlarla saz havasını sənətkarlıqla ifa edirdi. Ustad aşiq deyərdi: "Qondarmasız, artırmasız 56 saz havası var, amma onun sayını indi 80-ə, 90-na çatdırıblar". Bunların əksəriyyətini ifa edirdi. Ən çox ürəyinə yatanı, əlinə uyanı "Baş divani", "Osmanlı divani", "Təcnis", "Cığalı təcnis", "Pərdəsiz", "Gülabı", "Qaracı", "Orta saritel" və s. - idi.

Şagirdləri, yetirmələri çoxdur. Aşıq Cahandar, Aşıq Aslan Kosalı, Aşıq Səməd, Aşıq Çələbi, Aşıq Əsabəli bir də oğlanları Ömərin və mərhum Abbasın adlarını xüsusi qeyd ede bilərik.

DASTAN YARADICILIĞI

Aşıq Alixan "Yetim oğlu Məhəmməd", "Qul Əhməd", "Ərəb qızı İradə", "İsfəndiyar", "Canpolad-Fatma", "Gövhər" kimi dastanların müəllifidir. "Qul Əhməd" dastanında şahların ədalətsizliyinə qarşı çıxan insan haqqları uğrunda mübarizə edən Qul Əhməd kimi oğulların igidliyi, qoçaqlığı təsvir edilir. Ədalətsiz insanlara aşağıdakı müdrik sözlər bir daha xatırlanır:

Dünya yola salıb hər yaranmışı,
Nə sultana, nə də xana qalmadı!

"Yetim oğlu Məhəmməd" (1980) dastanında da ədalətli və ədalətsiz hökmardalar və onların təbəələrinin fərqli vəziyyətlərindən, əbədi bəşəri məsələ olan məhəbbətdən, xeyirlə şərin mübarizəsindən bəhs edilir, insanlara həqiqətpərəstlik, tərbiyəlilik, saza-sözə vurğunluq, əhdə və-falılıq aşılanır, namərdlik, nanəciblik pislənir:

*Namərd oğul namus, arı gözləməz,
Aşıq olər özgə yarı istəməz.
Eşq əqli bil dövlət-varı istəməz
Bir həqiqət, bir mərifət, bir də söz!*

Vətən məhəbbəti dastanda yer almış aşağıdakı bayatıda təbii və səmimi həkk olunmuşdur:

*Vətən sari,
Gedəydim Vətən sari,
Tökəydilər qanımı,
Axaydı Vətən sari.*

"Canpolad-Fatma" dastanında saf məhəbbətdən və bu yolda aşıqların qarşılaşdıqları əngellərdən bəhs edilir.

"İsfəndiyar" dastanında Ərəbzəngi xislətli Dilbərlə İsfəndiyarın məhəbbət macəraları öz əksini tapmış; faydalı

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

məsləhətlər və tövsiyələr ("Səfərə tək getmə", "Qonaq evində tək yatma", "Qumar oynama", "Haram tikə yemə", "Heç kəsin halalına pis gözlə baxma") verilmişdir.

Aşıq Alxan müxtəlif səpgili, müxtəlif mövzulu şeirlər yaratmış, müxtəlif saz havalarını ifa etmiş, neçə-neçə aşıqlarla deyişmişdir, söz döyüşünə çıxmış və əksər hallarda qalib gəlmışdır. Aşıq şeirinin əksər şəkillərində gözəl nümunələr qoşan bu böyük sənətkar özünün yaratdığı 5 dastan ilə də şöhrət qazanmışdır.

Aşıq Alixanın yaradıcılığını şərti olaraq aşağıdakı kimin qruplaşdırmaq olar:

Deyişmələr, Sürgün şeirləri Təbiət şeirləri, Müxtəlif şeirlər və Dastan yaradıcılığı.

Sürgündə olarkən Aşıq Alxan doğma eli-obası üçün xifət etmiş, öz hiss-həyəcanlarını şerə çevirmişdir. "A bülbül", "Ağlama", "Gəlibdi", "Gedirəm", "Keçir" və s. şeirləri bu qəbildəndir.

Kitabda dədə-baba yaylaq yerlərimiz olan Qaraxaça, Ağlağana, digər dağlara həsr etdiyi şeirləri ("Dağlar", "Ağlağan", "Dağlar qoynunda qoynunda" "Dünya" və s.) öz əksini tapmışdır.

AŞIQ ALXANLA MÜSAHİBƏ

Hələ sağlığında Aşıq Alxanla bir neçə dəfə görüşüb, həyatı, sənəti ilə bağlı ona suallar vermişdim:

- 1) Aşıqlıq sənətinə nə vaxtdan başlamışınız?
- 2) Aşıq kimi yetişmənizdə kimin rolü olub?
- 3) Hansı havaları daha çox ifa edibsiniz?
- 4) Yaddaşınızda qalan mühüm hadisələrdən birini deyə bilərsinizmi? və s.

«XEYİR-DUAMI AŞIQ ƏLƏSGƏR VERDİ»

Atın tərkinə mindirdi.
Təhləyə, toy başlayan
evə gəlib çatdıq.

Biz gələndə qara
zurnanın səsi kəndi
başına götürdü. Güləş, dirədöymə baş
ladı.

Atam yaxşı sənətkar
olduğundan, Qaraya-

Xatırələrindən bir yarpaq:

“Payızla qışın arası olardı. Neçənci il olduğu xatirimdə deyil... Xiyallı Musa kişi atla qapımıza gəldi. Günorta idi. Atamla görüşəndən, hal-əhval tutandan sonra: “Xəbərin varmı, Aşıq Ələsgər Ağtəhləyə Əli Məşədi Namaz oğlunun toyuna gəlib?” - dedi.

Aşıqlıq sənətinin vurğunu olan atam bu xəbərdən çox sevindi. Dərhal hacatları yiğisdirib getməyə hazırlaşdı. Məni də özü ilə apardı.

Aşıq Alxan Qarayazılı, Aşıq Əmrəh Gülməmmədov, Aşıq Hüseyn Saraklı (soldan-sağ'a)

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

zıda tanınırıdı. Atamı tanıdıqlarından onu hörmətlə qarşıladılar. Atını tutdular. Qara dama apardılar, çay içirtdiłər. Aşiq Ələsgər şirin söhbət edirdi. Hamı diqqətlə ona qulaq kəsilmişdi. Ələsgərin sinli vaxtıydı. Sazdan çox sözə yer verirdi. Söhbət qurtarandan sonra qonaqları və Dədə Ələsgəri ayrıca, balaca bir otağa apardılar. Mən də atamla getdim. Belə məclislərdə uşaqlar olmurdu. Məni atama görə buraxdırılar. Yemək yeyilib çay içiləndən sonra atam dilləndi: “Ustad, əgər layiq bilsəniz, bu uşağı şagird gətirmişəm“. Ələsgər mehribanlıqla mənə baxdı:”Adı nədir bu balanın?” - dedi.

Atam: “Ustad, adı Alxan’dideyə cavab verdi. Ələsgər mənalı-mənalı dilləndi: “Hə, Aşiq Alxan” sonra mənə tərəf dönüb: “A balaca Alxan, çalıb-oxumaq bilirsənmi? – soruşdu. “Bilerəm” – deyə şəstlə cavab verdim. “Yaxşı, onda çal görək“

Sazımı saya kökləyib “Divani,” “Təcnis”çaldım. “Sağ ol, bala, bərəkallah çala bilirsən”-deyə ustاد məni təriflədi. Özü də asta-asta sazı dilləndirdi. Xeyir-duamı verdi: “Mən qocalmışam, bu uşaqdı bizimki bununla tutmaz!”. Sonra əlini kürəyimə vurub zarafatla dedi: “Ay camaat mənim sazımı aşiq Alxan əlimdən aldı”. Hamı gülüşdü. Təhlədən evə gəldik. Sevincimin həddi-hüdudu yoxuydu. Atam da fərəhlənirdi: “İndi sənə yaxşı bir saz lazımdır”. Ləzgioğlu Binnətin yaxşı bir sazi varındı. Atam ona müraciət etdi: “Ləzgioğlu, sənə işim düşüb”. Ləzgioğlu Binnət məmnuniyyətlə öz sazını çalmaq üçün mənə bağış-

Aşiq Alxan Qarayazılının
gəncliyi

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

ladı. 20-ci illərdən aşıqlığa başladım.

Kəpənəkçi kəndində yaşayan Aşıq Paşa Gülməmməd oğluna ildən artıq şagirdlik edib. (Aşıq Paşanın oğlu məşhur Əmrəh Gülməmmədovla birlikdə)

Aşıq Alxanın dediklərindən: "Bir gün Kosalıda keçirilən toyların birinə Aşıq Paşanı gətirmişdilər. Həmin toyda mən də iştirak edirdim. Hey Aşıq Paşanın üzünə, əlindəki qəşəng sazına baxırdım. Aşıq Paşa mənə yaxınlaşdı: "A bala, nə yaman baxırsan. Saza-sözə deyəsən bərk marağın var?"

Aşıq Ələsgərlə görüşü mü məclis əhlindən biri aşağı danışdı. Hadisə Aşıq Paşanı tutmuşdu.

Atam toy qurtaran- dan sonra Aşıq Paşanı evimizə gətirdi. Aşıq Paşa mənə evdə saz çaldırdı. O gündən 3 ildən artıq ona qulluq elədim.

Üç ilim tamam idi ki, bir gün Aşıq Paşa mənə dedi: "Mən yatıram sən yanında bütün öyrəndiyin havaları çal". Sonra əl dəsmalını üzünə saldı "yatdı". Mən sazı kökləyib dilləndirdim. Bütün

bildiyim havaları çalandan sonra, gərnəşdi, qalxdı və dedi:

"El havası "Qaraçı" nın bir yerdə gülünü düz vurmadın. Elə bilirsən mən yatırdım, özüm yatsam da, qulağım yatmadı. Qalan havaları yaxşı çaldın. Bu gündən sənə "Kosalı Aşıq Alxan" adı verdim.

Birinci dəfə məni aşiq kimi Təkəliyə Seyid Mirinin oğlunun sünnət toyuna dəvət etdilər.

Sonralar ustadımın oğlu Aşıq Əmrəhla 100-dən artıq el

məclislərində, şənliklərdə, toylarda canbir, qəlbbir dost kimi bir yerdə iştirak etdik. Sazımız da, sözümüz də bir oldu. Qazamata düşəndə barmaqlarım bir az yadırğadı.

Aşıq Alxanın yaddas söhbətlərindən bir parça: “İsaxan varlı-karlı adamıydı. 20-ci illərdə Sovet hökumətinə qulluq edirdi. Otryad rəisi idi. Hökumət əleyhinə çıxan qaçaqları təqib edirdi.

1929-cu ildə kollektivləşmə başlayanda Tiflisdən komissiya gəldi. İsaxanın evində onların şərəfinə məclis düzəldi. Məclisdə mən oxuyurdum. Əvvəlcə onu kəndə başçı seçdilər.

Hökumət camaatı aldadıb, var-dövlətini əlin-dən alanda narazılıq yarandı. Onda İsaxan camaatla hökumətə qarşı çıxdı. Hökumət onu tuta bilmədi. Barışq oldu. Beriya İsaxanı “bağışlayıb”- yaylaq milis rəisi təyin etdi.

Xozeyin (Qurban Ağa) Türkiyəyə keçdi. İsaxanı tutmaq üçün Sovet hökuməti fürsət axtarırdı.

İsaxanı tutmaq üçün NKVD işçisi Oruc Qurbanov təklif edir ki, kef məclisi təşkil edək, Aşıq Alixanı gətirək oxusun qaçaqlar bir yerə cəm olanda hamısını qıraq. Lakin İsaxan bu məclisə getmədiyini bildirəndə başqa vasitəyə əl atırlar “müşavirə” çağırıb yeni tələ qururlar”.

Məni o tay Kosalının qoçaq, varlı ağalarından biri çağırıb var-dövlət verməyi vəd etdi ki, düşməni Sadıq Sadıqlını öldürüm. Mən razı olmadım. O, xəyanət etmədiyimə görə mənə afərin dedi. Bir daha bu barədə söhbətimiz olmadı.

1972-ci il fevral ayında mənim üçün bir bədbəxtlik üz verdi: boğaz xəstəliyim tutdu, nə tutdu. Bir ay beş gün

Aşıq Aslan və
Aşıq Alxan Qarayazılı

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Aşıq Alxan Qarayazılının həyat yoldası
Fatma, qızı Bəsti və oğulları

boğazımdan heç nə keçmədi. Taqətim olmadı iki qarış ge-dəm. Nəhayət, məni Tiflis şəhərinə böyük instituta apardılar, boğazımı rentgenə çəkdlər. Neçə professor, neçə dosent yığıldı, çox o yan - bu yandan sonra mənim xəstəliyimi təsdiq etdilər ki, çarəsiz xərçəngdi, heç bir əlacı yoxdur. Həkimlər qəbul etmədilər. Məni evə qaytardılar. Bir neçə gün qaldım. Oğlum Abbas səhər yenə həmin yerə apardı. Həkimlər toplaşdı heç

Aşıq Alxan Qarayazılı, xalq şairi Osman Sarıvəlli, professor Camal Mustafayev, Nəriman Həsənzadə, Zəlimxan Yaqub, Aşıq Bilal, Aşıq Əsəbali, Aşıq Cahandar, Aşıq İsmayılov və başqaları

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

yaxın qoymadılar ki, çarəsiz dərddir. Ancaq Çexaidze familiyalı baş həkim qaşqabaqlı bir düşüncədə Abasa dedi; təzə bir dərman çıxıbdı. Londondan əgər bu gün həmin dərmanı mənə yetirsəniz ola bilsin kömək edərəm. 3 saat müddətində həmin təzə dərmanı əldə etdilər. Dərmanı gətirib baş həkimin qarşısına qoydular. Baş həkim dərmanı heç əlinə də almadı. Yəqin o bildi ki, xəstənin hali pərişandı. Ancaq mən özümə ürək verərək qələm kağız istədim. Həkimin təzə dərmanı əlinə almaması, dərin bir fikrə dalması mənə çox təsir elədi. Baş həkim əlini üzünə qoyub dərin fikrə qərq olmuşdu. Bu məqamda aldı xəstə Alıxan:

*Söylə həkim, nə xəyala dalıbsan?
Alırsan dəstinə təzə dərmanı.
Ümüdüm üzmərəm qadir Allahdan,
Ləhsədə eyləyər təzə dərmanı.*

Aşıq Alxan Qarayazılı Borçalı-Qarayazının azman sənətkarları Aşıq Əmrəh Gülməmmədli, Aşıq Hüseyn Saraklı və digər aşıqlar Aşıq Əhməd və Məhəmməd Sadaxlılar, Aşıq Alxan Kosalı, Aşıq Bilal, Aşıq İsmayılov və başqları ilə.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Mürşüdüm, kamilim şahım ya Əli!
Tək pənahım, qibləgahım ya Əli!
Dil əzbərim haqq üllahım ya Əli!
Çəkər zimistandan yaz edər məni.*

Burada xəyalıma gəldi: indi dünyadan mənim hayım 10 metr ağa bükülməm oldu. Həkim gözləri yaş pərdəsi ilə dolmuş bayırı çıxdı işarə verdi ki, aparın evinizə. Elə də etdilər. Gətirdilər məni maşından düşürüb çarpayının üstünə qoydular. Hamısı çıxdılar. Bildim ki, mənim yanında ağlamadılar. Hərə bir tərəfdə ağlamağa başladı. Əlbəttə, dolmuş gözlər boşalandan sonra insanda bir az da soyuqluq əmələ gəlir. Bir az çəkmişdi ki, Fatma otağı gəldi nə qədər özünə toxdaqlıq verdi, ürəyi dayanmadı gözlərindən yaş damcısı üzünə düşdü. Mən işarə etdim mənə qələm kağız verdi, dedi: «Nə yazmaq istəyirsən?» Mənim cavabım olmadı. Həkim gətirdilər mənə baxıb dedi xəstəliyi düz təyin etməyiblər bu xəstədə xərçəng yoxdur. Xroniki boğaz xəstəliyidir. Məni müalicə elədi. Şükür, əcəlin pəncəsindən aldı, ancaq yenə dünyanın vəfası yoxdur yenə axırımız özümdü.”

Oktyabr 1990 (Soldan sağa) Aşıq Aslan Kosalı, Aşıq Alxan Qarayazılı, Aşıq Əhməd Sadaxlı

«Ölənə qədər vuruşacam»

Z. Qamsaxurdianın hakimiyyəti illərində özbaşinalıq hökm sürəndə, milli azlıqlara divan tutulanda çoxları Gürcüstandan, o cümlədən doğma Borçalıdan, Qarayazıdan öz yurd-yuvasını qoyub qaçırdılar. Həmin günləri xatırlayan Aşıq Alxan Qarayazılı danışardı:

Qaçaqaçda dedilər ki, gəl sən də gedək, hara getsən hör-mətin-izzətin var, səni yaxşı qarşılıyacaqlar. Dedim: « kim gedir getsin, təkcə də qalsam əlimə tüfəng alıb Abbasın (vaxtsız vəfat etmiş böyük oğlu) qəbrinin arxasında durub ölənə qədər vuruşacam.» Rəhmətlik cavanlığında dəliqanlı, dəli-dolu, qoçaq olub, son nəfəsinə qədər öz vüqarını, əzəmətini saxlaya bildi! Dediyiini eləyən idi...

Allah rəhmət eləsin!

Amin!

Vahid Ömrli

**HAQQINDA YAZILANLARDAN VƏ
DEYİLƏNLƏRDƏN PARÇALAR...**

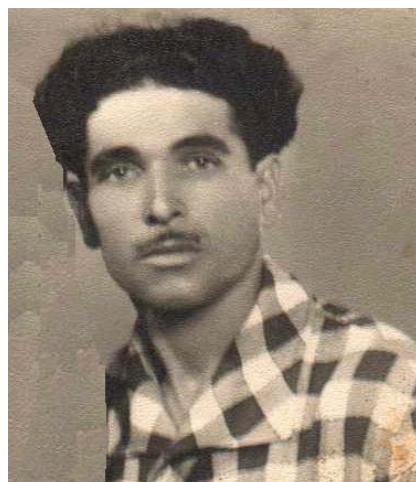
“Yunis İmrə, Tufar-qanlı Abbas, Xəstə Qasım, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir, Dədə Əmrəh və ən nəhayət XX yüzilliyin sonuncu dədə aşağı, az qala əsrimizin həmyaşdı Dədə Alixan türk dünyasının azman saz və söz bili-ciləridir”. *Süleyman Salis, “Çənlibel”, aprel 1997,*

Təbriz (Təbriz şəhəri) “... Hal-hazırda yaşayan Borçalı - Qarayazı ədiblərimiz Aşıq Kamandar, Aşıq Alxan Qarayazlı, Aşıq Aslan Kosalı, Zəlimxan Yaqub, Osman Əhməd oğlu ədəbiyyatımıza xidmət etməkdədirlər. Mən sənətkarların çoxu ilə görüşə bildim... Məqaləmdə qo-caman Aşıq Alxandan söhbət açmaq istəyirəm... İllər boyu sinəsi sazlı-sözlü 91 yaşlı Alxan Gürcüstanın Kosalı kəndindəndir. Bu azman bilikli aşiq hələ uşaq yaşlarında aşıqlar sultani Goyçəli Aşıq Ələsgərlə görüşmüştü. . . Onun 18 şəyirdi olub”.

*Əməkdar elm xadimi,
fəlsəfə elmləri doktoru, pro-
fessor Camal Mustafayev,
“Respublika” 27 noyabr
1996-ci il (Bakı)*

Kosalıda Bağırlıların həyətində
sünnət mərasimində

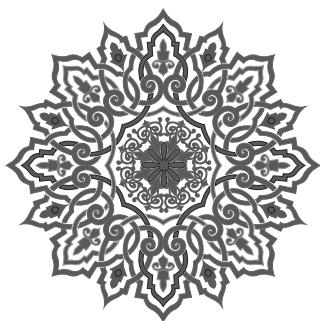

Oğlu Abbas

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

“Aşıq Alxan bizim üçün canlı tarixdir, toylarmızda, şənliklərimizdə sazin, sözün möcüzəsilə bize həyət həqiqətini öyrədən, xalq etikasının sirlərini açan, neçə-neçə nəsilləri mənəvi cəhətdən tərbiyələndirən, yüksək amallara xidmət edən sənətkardır”.

El ağsaqqalı, ictimai xadim, təsərrüfat rəhbəri Məhərrəm Həsənov (Aşıq Alixanın 90 illik yubleyindəki çıxışından):”Aşıq Alxan əlində saz illər boyu neçə-neçə gənc nəсли Koroğlu ruhunda tərbiyələndirən, onlara etibarlılığı, saflığı, qoçaqlığı, dostluğu, etiqadı, inamı aşlayan, gəncləri yersiz danişmaqdan, nəlayiq hərəkət etməkdən çəkindirən qayğıkeş bir el aşağıdır”.

Deyişmələr

QARAÇÖPLÜ AŞIQ MUSA İLƏ DEYİŞMƏSİ

Aşiq Alxan 1932-ci ildə Qaraçöplü Aşiq Musa ilə deyişmişdir. Şair-publisist “Çənlibel” “və “Dirçəliş” qəzetlərinin redaktoru olmuş Əbdüləli İbrahimsoyun “Çənlibel” qəzetində “Qarayazılı Aşiq Alihanın Qaraçöplü Aşiq Musa ilə deyişməsi”ni təqdim edirik:

Aşiq Alxan cavan vaxtı Qaraxaçdan Varansovka bazarına gəlir, kurd Abdullanın draxdınına çatanda yol yoldaşı Ali Süleymanova deyir ki, sən atdan en, mənim sazımı draxdının divarından as, bazardan qayydanda dönüb çay içərik. Kürdün arvadı Rübəbə xanım Aşiq Alxanı addı bir aşiq kimi tanıyordu. Ali içəri girəndə görür ki, divardan bir saz asılıb. Rübəbə xanımın ijməsiylə¹ Aşiq Alxanın sazını həmin sazin üstündən asır və içəri göz gəzdirir, görür ki, burada aşağı oxşayan bir kimsə yoxdur.

Bazardan qayydanda Rübəbə xanım Aşiq Alxana divardan asılan sazin sahibini nişan verir. Aşiq Alxan görür ki, yekəpər, yönəmsiz, necə gəldi geyimmiş bir adamdı, dinməz-söyləməz bir tərəfdə oturub. Başında qulaxlı papaq, yekə ayaqlarında əldən düşmüş bir qaloş var, qara corablarının bağı da yerinən sürünür. Qalın qaşları olan adamın iri bigləri da yönəmsizdir. İman oğlu İmanı Aşiq Alxana xələt verir, bir hava oxumasını xahiş edir. Aşiq Alxan yerindən durur, bu aşığı heç saya salmır. Yönümsiz aşiq Rübəbə xanımı əmrənə deyir ki, bir mənim sazımı da endir. O, sazi sinəbənd edəndə Aşiq Alxan deyir:

– Əmi, meydan sənindi, ya mənim?

Naməlum aşiq cavabında:

– Siz tərəflərdə dəyirman varmı, ay bala; – deyə soruşur.

Aşiq Alxan:

¹ İjmə – fitfa, bilə-bilə qalmaqla salmaq mənasını verir

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

– Bəli, – deyir.
– Di onda əvvəlcə sən üyüt, sonra mən üyidərəm.

Aşıq Alxan meydan alanda zənn edir ki, hərifdi, sonra məlum oldu ki, arif görünür, zordu. Ancaq iş-işdən keçmişdi, ələcsiz irəli düşür:

*Cavan bir aşığıam, fələk dayımdı,
Baxçam bar gətirib, sənin nəyin var?
Tökərəm bazara yaşılı, ali,
Almağa, satmağa yəni nəyin var?*

Aşıq Musa:

*Addi bəzirganam, indi tanırsan,
Yaqutum var, gövhərim var, ləlim var.
Dayansan qarşında sən başa kimi,
Lal eylərəm yetmiş iki dilim var.*

Birinci beytində Aşıq Alxan görür ki, doğrudan da arif zordu, qoyur altdavana:

*Gəl, çox da baş atma, nişani gözlə,
Zəmbursan səbr eylə o şəni gözlə.
Qarşında xotkarı, paşanı gözlə,
Elmim yetirib, sənin nəyin var?*

Aşıq Musa:

*Füzuli, Firdovsi eyni – bil, mənəm,
Nəsimi tək dastan olan bil, mənəm.
Yüküm həqiqətdi, yalan bilmənəm,
Dörd fəsildə ətir verən gülüm var.*

Aşıq Alxan:

*Azad dövran aşığıyam – növrəstə,
Düşmana düşmanam, qul ollam dosta.
Adım aşiq Alxan, yerim Kür üstə,
Qarayazı bitirib, sənin nəyin var?*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Bu dəmdə Aşıq Musa gülür, başını bulaya-bulaya deyir:

*Aşıqsan, şairnən düşməynən bəsə,
Qorxuram meydanda batasan yasa.
Məkanım Qaraçöp, adımdı Musa,
Ana yurdda yeddi oymaq elim var.*

Söz tamama yetəndə Aşıq Alxan Aşıq Musanın əlindən, Aşıq Musa isə onun alnından öpür. Rübəbə xanım Aşıq Alxanın bu hərəkətindən inciyir. Deyir ki, sən niyə o çarixli aşığın əlindən öpdün? Aşıq Alxan cavabında deyir ki, xanım, sözü çarix yaratmir, baş yaradır. Və o, Aşıq Musanı Rübəbə xanıma sözlə təqdim edir:

*Qiymətli şairdi, eyni Ələsgər,
Hər zaman onunçün ziyarətim var.
Lövgalıq bilmərəm ustad yanında,
Qəlbimdə ustada sədaqətim var.*

Bu sözlər Rübəbə xanımı açmadı. Aşıq Alxan götürüb mabədini deyir:

*Dəyişmə xəyalın, düşümə belə,
Sən məhəl qoygunan, dəryeyi gölə.
Əlindən salamat qurtardım hələ,
Tanıram xasımı – bu adətim var.*

*İnsan havalanıb çıxmaz izindən,
Danışanda dürər tökülr sözündən.
Hər kəs hesab çəkər kəndi özündən,
Mən Aşıq Alxanam, öz qiymətim var.*

Söz tamama yetəndə xanım deyir ki, o ki yaxşı şairdi, mənə bir tərif desin. Aşıq Musa Alxandan icazə alıb Rübəbə xanıma tərifnamə deyir:

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Ovçu gözüm görən kimi tanıdı,
İnsan libasında ceyrana baxın.
İki dostu bir-birinə qaldırır,
Qaragözlü qaşı qaytana baxın.*

*Qaşı çalır, gözü oynur dilbərin,
Mən də ollam bir heyranı bu yarın.
Xəstə könlüm həsrətində onların,
Bağban qoymaz bağa, bostana baxın.*

*Hansi xəstə səni görsə dirilər,
Müjganların sinəm üstə vurular.
Gözəlliyyinə əla qiymət verilər,
Musa deyən tərif-dastana baxın,*

Rübəbə xanım bu tərifdən xoşallandı.

AŞIQ RZA İLƏ DEYİŞMƏSİ

O, Aşıq Rza ilə deyişməsini belə xatırlayır (Xatirələri 1976-cı il dekabrın 28-də yazmışdır):

1933-cü il noyabrın 8-də məni Sartcalı-Muğanlı kəndinə Sünnü İbrahimin oğul toyuna apardılar. Adət üzrə toy altı gün, altı gecə olurdu. Toyun dörd gününü keçirdim. Bu vaxt kəndə bir aşiq gəlir. O, Kənd soveti sədri Nemətə görüsür. Nemət ona deyir ki, aşiq qardaş, beş gün əvvəl gəlsəydin səni toya aparardım. İndi toy dörd gündü gedir, toyun da aşığı var. Aşıq Rza soruşur: "Toyun aşığı kimdi?" Nemət deyir: "Aşıq cavan oğlandı, adı Alxandır". Rza qiyəmətli bir şey tapmış kimi sevinir: "Ay sağ olmuş, mənə belə desən. Mən Alxani göydə gəzirdim, yerdə əlimə keçdi. Onu bağlayıb əlindəki sazı da sənə bağışlayacam".

Nemət az-maz saz çaldığına görə sevinir ki, o saz mənim olsa elə billəm dünya mənimdi. Rzaya bildirir ki, bundan sonra da Muğanlıda nə qədər toy, nişan olsa səni çağıracağıq.

Nə isə... Nemət, Aşıq Rza, bir neçə kənd aktivitə günorta yeməyi başlayanda qapıdan içəri daxil oldular. Baxdım ki, gələnlərdən biri başında qara papaq, belində enli kəmər, yekə qarın, ortaboylu, iri gözlü bir aşiqdi.

Aşıq salam verib gözlərini məclisə dolandırdı, sonra oturdu, çay-çörək yedi. Məclis məəttəl qalmışdı. Rza dil-ləndi: "Razi olsanız da, olmasanız da sizin aşığınızla deyişməyə gəlmışəm". Hamı bildi ki, işi quran ispalkomdu. Sazları düzəldik. Altı nəfər ağsaqqaldan ibarət heyət seçildi.

Yaşca məndən böyük olduğuna görə sözü ona verdim. Aşıq Rza Bozalqanlı Aşıq Hüseynin açılmamış "Görüm" "divanisi ilə başladı:

*Ey aşiq, bir danış şirin güftarın görüm,
Dərsini bəyan eylə, dildə əzbərin görüm.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Aç mətəhin, tök bazarın mənəm sənə müştəri,
Sərrafam xub seçərəm ləl-gövhərin görüm.*

Hamının nəzərləri mənə tikilmişdi. Mən düzü özümdə bir ağırlıq hiss etdim. Ancaq onun cavabını verdim:

*Ariflərin məclisində şirindi güftarım mənim,
Əlif beydən dərs almışam, budur əzbərim mənim,
Ləli bədəxşandi yüküm, hesabsızdı varım mənim.
Naşı sərraf seçə bilməz ləli gövhərim mənim*

Aşıq Rza dedi: “Birinci cavabın miyanə”.
Sonra ikinci bəndi söylədi:

*Üç hərfdə məna nədi eyləsən bəyani sən,
İncil, Tövrat, Zabur, Quran-hansi birnə tabesən,
İsayisən, Musayisən, Şeyxisən, ya babisən?
Hansi qibləyə baş əyirsən dildə iqrarın görüm.*

Məclisə çaxnaşma düşdü. Dostum, qardaşlığım Göycə Qara oğlu istədi Aşıq Rzanın üstünə qalxsın. Ancaq ispal-kom Nemət dilləndi: “Heç kimin işi yoxdu, hansı bağlayar-bağlayar”””.

Cavab beynimdə hazır idi:

*Üç hərfdə min bir ad var, bir Allahdı bəyani,
İncil, Tövrat, Zabur haqdı, mən tanıram Quranı,
Dinim Məhəmməd dinidi, sən axtarma hər yani,
Qibləsinə baş əyirəm, budur iqrarım mənim.*

Bu bəndi açanda Aşıq Rza qaşqabaq tökdü. Sonuncu bəndi dedi:

*Yaranmış neçə şeydi, özü var, kölgəsi yox?
Bilməzsən təbe ol, ol kimdi anası var, atası yox.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Gizli sırrı aşkar eylə nə anası-atası yox,
Hüseynə bir cavab ver, varmı xəbərin görüm.*

Cavabını belə verdim:

*Ol xudam nur yaradıb özü var, kölgəsi yox,
O Həzrəti İsadı ki, anası var, atası yox,
Yaranıbdi daş qayalar nə atası-anası yox,
Alixanam cavab verirəm: “Vardır xəbərim mənim”.*

Sözlər tamama yetdi. Məclis məni alqışladı: “Çox sağ ol. Südünə halal olsun. “-dedilər. Mən bildim ki, aşiq dəyaz adamdı. Yaradıcı Aşıq deyildi. Aşıq Ələsgərdən “Aqlama”” şeirini söylədi. Onun da açmasını dedim.

Növbə mənim idi. Mən aşağıdakı bağlama şeirlə meydana atıldım:

*On iki karvanın üç bəzirgani var,
Bir körpüdən gəlib-keçir, de nədi?
Hansi quşdu 24 balası var
Pərvaz edib bir-bir uçur, de nədi?*

*Qəlbimin atəsi yandırır dağı,
Hər dəm gəşdə çıxır bülbüllü bağı.
O, hansı qaladı-iki çırağı
Gündüz yanır, gecə keçir, de nədi?*

*Elim Qarayazı, adım da Alxan,
Qaldırram başına qara bir duman.
Gözümlə görmüşəm: İki pəhlivan
Gün də gəlir, ay da qaçı, de nədi?*

Söz tamam oldu. Aşıq bağlamanı aça bilmədi, sazını verdi. Məclis sona çatdı. Məni Göycə öz evinə dincəlməyə apardı. Rza minnətçi düşdü, gəldi sazını özünə verdim.

MOLLA SÜLEYMANLA DEYİŞMƏSİ

Aşıq Alxan 1934-cü ildə Qaraçöpün Keşəli və Tüllər kəndlərində Molla İsmayılin və Vəkil kişinin övlad toylarında iştirak edərkən Molla Süleymanla deyişmiş və ona da qalib gəlmişdir:

Aşıq Alxanın xatırələrindən: Sizə hardan danışım? 1934-cü ilin payız aylarında məni Qaraçöpün Keşəli kəndində Molla İsmayıl deyilən bir ocağa səadət toyuna çağırıldılar. Altı gün, altı gecə toy davam etdi. Yeddinci gün toyu başa verdim. Nə ki lazımdı hörmət qazandım. Yenə məni Tüllər kəndinə Vəkil kişinin qızının nişan toyuna apardılar. 3 gecə də nişanı başa vurdum.

Gözəl cavan çağım idi. Çalıb oxumaqdan doymurdum. Öz-özümə fikirləşdim ki, payızın yaxşı çağdı, durum Alazana gedim. Oranı çox səfali danışırdılar. Fikrimi dəyişmədim. Kəhər ata suvar oldum, tək-tənha «Yar bala» – deyə-deyə getdim kəndə. 15 ağaç qalmışdı, qabağımdan bir kişi gəldi. Qarayanız, orta boylu, saç-saqqalına dən düşmüş, libası çox düzgün. Kişi atının başını çəkdi, dayandı və dedi: «Əssəlamun əleykim!» Dedim: «əleykim salam və rəhməttulahi xeyrül və bərəkət». Kişi bir qədər üzümə baxıb: «Cavan aşiq, uğurlar olsun. Alazanamı səfər edirsən?» – dedi. Dedim: «Bəli əmican, səfərim Alazanadı». Kişi dedi: Səni dəvət ediblərmi, yoxsa təsadüfən gedirsən? Dedim: «Xeyr, deyirlər yaxşı yerdidə, fikirləşdim gedim gəzim». Kişi dedi: Dostun, tanışın varmı? Dedim: Xeyr, elə-belə. Kişi atının başını dala çevirdi: «Gəl bala, mənnən söhbət elə». Söhbət edə-edə getdik. Kəndin tən ortasında 2 mərtəbəli bir binaya çatdıq. Bir cavan oğlan darvazanı açdı, bir əli ilə kişinin atının cilovundan tutdu, bir əli ilə də mənim atının cilovundan. Düşdük. Atları bağa buraxdı, geri qayitdı, mənim əlimi tutdu, bir həsrət kimi öpüdü. Şaxların kölgəsində, döşənmiş gəvələrin üstündə mütəkkə-balıq qoyulmuşdu. Yerdə əyləşdik. Yemək-içmək dərhal hazır oldu. Yenicə

bismillah etmişdik ki, bir nəfər oğlan gəldi salam verdi. Əyləşdi. Söhbət arası dedi: «İsmayıł əmi, sizin bu aşiq qonağınızın şələsində bir şey varmı Məhəmmədin qardaşının toyuna aparım?».

İsmayıł kişi dedi: «Ağlına gələni danışma. Mənim qonağım ot biçən deyil, şəlesi ola, aşiqdı». Oğlan çox peşman oldu, durub getdi. Süfrə yığışmışdı. 4 gözəl oğlan gəldi, diz çöküb mənlə qardaş kimi öpüşdülər. Kişi dedi: Mənim oğlanlarımdı. Dedim: «Allah başa kimi versin!» Söhbətin şirin yerində bir nəfər qaraşın canlı-qanlı belində mauzer gəldi. Salam verib sonra dedi: «İsmayıł əmi, sizin əziz qonağınız bizim toyun məclisini idarə etməlidir». Kişi dedi: «Ay ispolkom, bu oğlan Allah qonağıdır. Neçə gün qalar qardaşdı, gedəndə özüm yola salaram». İspolkom əl çəkmədi, məni toya apardı. İkinci mərtəbədə məclis cəm oldu. Sazi köynəkdən xilas elədim, çəkdim zilə «Divani», «Təcnis», «Gəraylı». Xudaya şahiddir bir oxumaq başladım. “Sağ ol, cavan aşığa eşq olsun” – sözləri səmaya ucaldı. Amma arabir eşidirdim ki, danışındılar ki, nə gözəl oxuyur, yoluna daş döşənə bəlkə gəlmiyə. Bu söz çox işlənirdi. O saat başa düşdüm ki, nəsə var. Birinci gecəni çox gözəl başa vurdum. Şapalaq, ura səsi ilə məclis sona yetdi.

Qonaqcımın evinə gedib rahat oldum. Səhəri gecə yenə başladım oxumağa. Oxumaq nə oxumaq. Məclisi ələ aldım. Osmanlı divanını başladım, çalırdım. Məclisə bir nəfər qara xəz qoymuş, qara papaqlı, qara şubalı orta yaşı keçmiş bir hasa əlində salam verib dedi: “Aşiq eşq olsun!” Dedim: «Eşq camalın olsun!» Ancaq mən zənn etdim ki, mənim yaxşı aşiq olduğum bu adama çatıbdı. Ancaq məclisin son başında aşığa oxşar 2 nəfər adam bikef oturmışdular. Təzə gələn dedi: «Cavan aşiq, imtahan necə olur bilirsənmi?» Qonaqcım durdu dedi: «Molla Süleyman, mənim qonağıma sataşma, bu saat səni rüsvay etdidiərəm». Kişi, dörd oğlu ayağa durdular ki, mollanı döysünlər. Mən xahiş etdim ki, sənət işinə siz qarışmayın. Və bir misra oxudum hamı heyran oldu.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Dalısıyca bir «İran bəhmanı» oxudum. Otuz nömrə lampa söndü, ura çəkdilər lampanı yandırdılar. Hamı bir səslə əhsən aşağı dedi. Məclis üzünü Süleymana tutdu: «Cavan aşığı incitmə!» Sonra özüm xahiş etdim ki,sən mənim atam yerində adamsan gəl məndən vaz keç. Süleyman kişi dedi: Sazını ver keçim. Qonaqcım İsmayıł kişi dedi: «Sazının qiyməti 3000 manatdır, ver bu saat bir də o aşıqların sazını gətir qoy ortaya deyişin. Əgər cavan aşiq cavab verə bilməsə sazını alarsan. Əgər sən cavab verə bilməsən aşıqların sazi da, 3000 manat da verərsən». Məsələ düzəldi, 3 nəfər komissiya oldu, Süleyman kişi dedi: qabaqca sən de. Dedim siz buyurun. Nəsə mən birinci başladım.

*Nə çox güvənirsən qulluğa, vara,
Başa kimi sənlə olan deyil ki.
Bir bağın bağbanı kamil olanda,
Çiçəyi saralan solan deyil ki.*

*Cibiyin xeyrinə satma sən eli,
Başına sovurular fələyin yeli.
Unutma həqiqəti, tut doğru yolu,
Haqnan ədalət yalan deyil ki.*

*Əsil-nəcabətin ziyankar olub,
Ev yixib həmişə fitnəkar olub.
Baxma ki, haramnan cibistan dolub,
Sel gələr aparar qalan deyil ki.*

*Eşit öyüdümü çıxma sən yoldan,
Zəhmətin acısı şirindir baldan.
Əlixanam qaçıram qovğadan-qaldan,
Danışmiram mənə palan deyil ki.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Sözümün təxəllüsünü tamamladım. Bu dəfə Molla Süleyman başladı:

Molla Süleyman:

*Dünya şöhrətinə çox da alışib
Deyən unudubsan üqbani¹, aşiq.
Bir təzyənə çəkəndə min günah alıb,
Dördəlli tutursan dünyani, aşiq.*

Aşıq Alxan:

*Mənim mətahum ki toydu, nişandi,
Sən də yüyrərsən vaya, a molla.
Bir “Saritel” üstə min könül gülür
Günah döymü cadu, duva, a molla?*

Molla Süleyman:

*Elmin dəryasıyam sən tanı məni
Görüm bilirsənmi yolu, ərkani.
Zildən oxuyursan “Misri”, “Bəhmani”,
Mən tam oxumuşam Qur’ani, aşiq*

Aşıq Alxan:

*Şeyx Sənan sevmədimi tərsani,
Tərk eylədi tamam yolu, ərkani.
Çıxdı yoldan, cirdi-tökdü Qur’ani
Vərəqlərin atdı çaya, a molla.*

Molla Süleyman:

*Süleyman soruşur: beşin, nədi başı?
O, kimdi yarırdı qayani,daşı?
Nə üçün öldürdü qardaş qardaş?
Nədir bu sözümün bayamı, aşiq?*

¹ Üqba – axırət dünyası deməkdir.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Aşıq Alxan:

*Ay Alxan, beş vaxtdı namazın başı,
Bil, Fərhad yarırdı qayani, daşı.
Habil öldürdü qız üstündə qardaşı
Qalmadı nə namus, həya, a molla.*

Sonra söz Aşıq Alixana verildi:

*Aç Quranı yaxşı oxu, Süleyman
Bir surənin "reyi," "zeyi" neçədi?
Salavat deyəndə Məhəmmədin şə"ninə
Salavat neçədi, "seyi" neçədi?*

Molla cavab verə bilmədiyindən Aşıq Alxan cavabı da özü dedi:

*Bir qulaq as, özüm edim bəyani,
Bir surənin "reyi," zeyi" ikidir.
Salavat deyəndə Məhəmmədin şəninə
Salavat bir, amma "seyi" ikidir.*

Aşıq Alixan sözünə davam edir:

*Darıxarsan olma durub qaçasan.
Qəvvəs deyilsən dərin dərya keçəsən,
Bir fikirləş, bəlkə bunu açasan:
Neçə namazın bəndi beyi neçədi?*

Bunu da özü açıqlayır:

*Müxənnətin qaydasıda qaçacaq,
Sərraf olan əli kövhər seçəcək,
Kamil aşiq sinəsini açacaq,
Beş namazın bəndi-beyi ikidi.*

Aşıq Alixan son bəndi deyir:

*"Elmi dərya", bir qulaq ver Alxana,
O, kimidi "Bəli" dedi şeytana?
Hansi oxdu haqq qurubdu insana
Ox neçədi, oxun yayı neçədi?*

Və cavabını deyir:

*Alim saydim,hörmət eylədim ona,
Həvva ana "Bəli"dedi şeytana.
Ox gözdür, xuda qurub insana
Göz ikidir, həmi yayı ikidir.*

Molla məglub olur.Toy sahibi ortadakı 3000 rubl pulu (Molla da Aşıq Alxan da ortaya pul qoymuşdular) Aşıq Alixana verir. Aşıq Alixan, 7 toy keçirir, 40000 rubl və bir at qazanıb Qarayaziya qayıdır.

QOCALMAZDIM
Aşıq Mikayıl Azaflı ilə deyişmə

*Deyirlər qocaldın ağardı başın,
Qəm, Hicran qocaltdı, mən qocalmazdim.
Göylərə sovruldu torpağım, daşım,
Şər, böhtən qocaltdı mən qocalmazdim.*

Aşıq Alxan:

*Cavankən qəzadan əyildi işim,
Ah-möhnət qocaltdı mən qocalmazdim.
Fələk yad ellərə atdı daşımı,
O, qürbət qocaltdı, mən qocalmazdim.*

Azaflı Mikayıl:

*Yolu bəri baxan qayalı dağlar
Günəş nalə çəkər, bulud qan ağlar.
Önrüümün sarayı sırsıra bağlar,
Bu zindan qocaltdı, mən qocalmadım.*

Aşıq Alxan:

*Barmaqlarım bir-birinə çatıldı,
Şər həyata keçdi, divan tutuldu.
Başından tüfənglər, toplar atıldı,
Müxənnət qocaltdı, mən qocalmazdim.*

Azaflı Mikayıl:

*Azaflı Mikayılam yaralı-yasdı,
Könlümün geydiyi qəmli libası.
Fələk saçlarımdan qarmıxdan asdı,
O, sübhən qocaltdı, mən qocalmazdim.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Aşıq Alxan:

*Ellərə bəyandi Alxanın dərdi,
Namərd dostlarım da üzümə durdu.
Dilbilməz gavurlar on il buyurdu,
Qəzəmət qocaltdı, mən qocalmazdım.*

TƏBİƏT ŞEİRLƏRİ

Buraya Aşıq Alxan dədə-baba yaylaq yerlərimiz olan Qaraxaça, Ağlağana, digər dağlara həsr etdiyi şeirləri ("Dağlar", "Ağlağan", "Dağlar qoynunda qoynunda" "Dünya" və s.) daxildir. Şeirlərin yaranması haqqında aşiqin öz yazdıqlarına müraciət edirik.

...Bir az da 1945-ci ildən. Hansı ki, vətənimiz xain düşmənlərdən təmizlənmişdi. Ürəklərə vüqar, gözlərə işiq, dizlərə taqət gəlmışdi. Hami şadyanaq, sevinc içindəydi. 1945-ci ilin iyul ayının əvvəlləri idi. Mən Qardabanidə bir ziyafətdə oxuyurdum. Həmin ziyafətdə Qardabanidə ən yaxşı, mərifət əhli, səxavətli, hamını bir gözdə görən, sənətə sənətkara qiymət verən Daşdəmirov Hacı Mansur oğlu da iştirak edirdi. O dedi: «Bizim daha dünyada heç bir dərdimiz yoxdur. İndi bizə yaxşı işləmək, yaxşı ömür-gün keçirmək qalır». Bir neçə söhbətdən sonra necə deyərlər, söz-sözü gətirər. Belə qərara gəldilər ki, bazar günü Aşıq Alixanı da götürüb 5 il görmədiyimiz Qaraxaç yaylağına çıxaq. Necə demişdilər, elə də oldu. 10 nəfər hazır oldu. Başda Hacı Mansur oğlu olmaq şərtində. Telli sazi götürdüm, əyləşdik yük maşınınə. 180 km yolu gedib çatdıq Qaraxaç yaylağına. Məşhur və səfali «Şir-Şir» bulağa. Aşıq nə görsə yaxşı? Gül bülbülü çağırır, bülbül də ki, gülü. Necə deyərlər, aşiq, şair nə görəndə çəşir. Lalə, nərgiz, qərənfil, bənövşə, qartallı qayalar, qıj-qıj axan çaylar, üstü lilparlı bulaqlar. Dağların başında duman sinəsində alatala qar, yuxarıda adları çəkilənlərin hamısı bu yaylaqdadı: konyaklar bulağa qoyuldu, kabablar şışə çəkildi. Bu dəmdə 5 il dağlardan aralı durmuş Aşıq Alixan «Dübeyti» havasında görək nə deyir:

DAGLAR

*Qəmli könlüm çox şad oldu,
Şükür gəldim sənə, dağlar.
Zülməli göllərində
Yaşıl başlı sona dağlar.*

*Ovçu izlər, maral gəzər,
Şairlər də dastan yazar.
Gözəllər gulların düzər,
Tellərində şana, dağlar.*

*Abı kövsər bulaqların,
Gəzməlidid oylaqların.
Bahar vaxtı xoş çağların,
Bir çıxaydım yenə, dağlar.*

*Qayalarda kəklik yatar,
Səhər-səhər gözəl ötər.
Fələk bir gün kəmənd atar,
Qarayazlı Alixani dağlar.*

Sözümü qurtardım. Bir neçə sağlıq badə süzüldü. Necə deyərlər konyakın qüvvəsi, yaylağın havası, müharibənin qələbə ilə qurtarması elə bir şadlıq yaratdı ki, hamı sevincdən ağlayirdı. Bu dəmdə bir neçə nəfər yaşlı qadın, bir nəfər də yanlarında yaşı 25-ə çatmış bir qız, nə qız, qaşlar qələmkər kimi, gözləri şölə kimi, yanaqlar gül yarpağı kimi. Qız elə bir ağlamağa başladı ki, gözlərindən düşən yaş lalə yanağından dənə bir yerə düşürdü. Deyirsən ki, qızıl gülün üstündən şü tumurcuğu düşürdü. Hacı Mansur oğlu dedi: «Ay qızım, cavan qız da belə ağlayarmı?» Qadının biri dedi: «Ay qardaş, bu qızın nişanlısı müharibədən gəlməyib. Ona görə də belə yana-yana ağlayır». Elə bu dəmdə Alixan Qarayazlı görək «Əhmədi Kərəm» havasında nə deyir:

AĞLAMA

*Yenə səbr elə, ay dağlar qızı,
Lalə yanaqların solar, ağlama.
Deyərlər ki, yaman günlər az olar,
İnşallah sevgilin gələr ağlama.*

*Mən də dərd çəkirəm daş deyil canum,
Azəri oğluyam su deyil qanım.
Dilimin əzbəri şahim, sultanım,
Ağlayan gözlərin gülər, ağlama.*

*Həmişə köməkdi Tanrıımız biza,
İşıqlar veribdi qaranlıq gözə.
Axtarıb haqqı da çıxardar üzə,
Alixan telli sazi çalar, ağlama.*

Sözüm tamam oldu. Qadınlar xudafiz deyib getdilər. Bir neçə sağlığa yenə içdilər. Tamada dedi: Əziz yoldaşlar, neçə ildir ki, bizim xalqımızın qız və gəlinləri səfali yaylaqlarımıza yad olmuşdu. İndi biz gəldik, görüşdük yurdumuzla. Gələn il də xalqımız da gələr. İndi sürücü, maşını işə sal, Ağlağan dağının ətəyinə «Qırx bulağın» üstünə, orada süfrəmizi açaq. Elə də oldu, «Qırx bulağın» üstündə Qartallı qayanın qabağında kefə başladıq. İki saat keçmişdi ki, altı nəfər adam bizim yanımıza gəldi. Salam – kəlamdan sonra badələr süzüldü, bir neçə sağlıqdan sonra sədəfli sazı sinəmə aldım.

Süfrəni yiğdilar. Doldux maşına. Naltökəni enib gəldik. Məşhur olan Qaraisəli çayına. «Dəmir körpüdə dayanın» – dedilər. Yüngülvari süfrə açdlar.

Sözüm başa çatdı. Axırıncı badələri bu sağlığa içdik. Bu mühəribə axırıncı olsun. Bir də vətənimizə qara bulud çökməsin. Həmişə əmin-amənlıq olsun. Faşistlərin murdar ayaqları günəşli vətənimizə dəyməsin. Amin! Amin! Səsi ərşə ucaldı.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Belə də Qaraxaç səfərimiz başa çatdı. Sağ olun! Var olun!

Bizimlə birlikdə İsayev Muxtar, Mehdiyev Mehdi, Nadir Piri oğlu, Əmirxan Mehrabov, Kərimili Yusif, Xeyirli Mehdi, Məmməd Cəfər, Əliyev Hacixəlil cəm olub yola düşdük. Canbaxçanın altındaki bulağın yanında dayanıb məclis qurduq. Gördüm ki, Dəli Dağın, Ağlağanın başını duman alıb, zirvəsində ala-tala qar görünür.

Dağlara müraciətən sinəmdə şeir yarandı:

*Başı six dumanlı, sinəsi qarlı,
O görünən bizim elin dağıdı.
Qartallar məskəni, Ağlağan dağı,
Qaraçöp elinin şən yaylağdı.*

*Dəli dağdan ayrılır Çömçə dərəsi,
Tərlan ovlağdı Laçın bərəsi.
Kəkliyə mey tutur turacın səsi,
Bizim bu yaylaqlar cənnət bağıdı.*

*İgidlər məskəni Qaranlıq dərəsi,
Dumanı, çıskını qalxır göylərə.
Sürülər yayılır tər güneylərə,
Gözəllər oylağı yol bulağıdır.*

*"Qoç qırılan" a yaxın "Malaqan düzü"
Ətirli çiçəyi, gülü, nərgizi.
Qarayazlı Alxanın əlində sazı
Oxuyur kefinin gözəl çağdı.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Hacı Daşdəmipov dedi:

"Aşıq Alxan, bu dünyadan neçə-neçə canlar gəlib, neçə-neçə igidlər, koroğlular at oynadıb, indi heç biri dünyada yoxdu". Nə isə, bir az şadlandıq, bir az qəmləndik və "Dağlar qoynunda" şeirimi gözəl bir saz havası üstündə oxudum:

*Qoç Koroğlu məskən saldı,
Dağlar qoynunda-qoynunda.
At oynatdı, qılinc çaldı,
Dağlar qoynunda-qoynunda.*

*Nigariilə gəzdi qoşa,
Yağıya çəkdirdi haşa.
Mərd ömrünü vurdu başa
Dağlar qoynunda-qoynunda.*

*Ellər unudarmı mərdi,
Dərd qocaldarmı namərdi?
Alxan, gözün nələr gördü
Dağlar qoynunda-qoynunda.*

Sözümü tamama yetirdim. Neçə konyak badələri boşaldı. Nə qədər içirdiksə gözəl dağ havası qoymurdu ki, bizə içki təsir eyləsin. Nadir Yolçuyev: "Ay dünya doğrudan da fanisən fani "deyə ah çəkdi. Sonra üzünü mənə tutub:" Aşıq, dünya haqqında oxusan daha yaxşı olar"-dedi. Mən "Dünya" şeirimi oxudum:

*Nə ola bir gücüm çata,
Sana quram divan, dünya.
Neçə-neçə mərd oğlanlar
Getdi səndən giryan, dünya.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Nəmrud endi qalasından,
İçdi əcəl badəsindən,
Oğulları anasından
Zülmə ayıran dünya.*

*Kimsə səndən qisas almaz,
Səndən köçən geri gəlməz.
Aşıq Alxan cavan olmaz
Sən eylədin puran, dünya.*

Mənim sağlığıma bədə qaldırdılar. Hacı Daşdəmirov dedi: "Gərək aşıqlar tez qocalmasın, ancaq bir az tez qocaldın". Mən onun bu sözünə "Qocalmazdım" "şerimlə cavab verdim:

*Cavankən qəzyədən əyildi işim
Ah-möhnət qocaltdı, mən qocalmazdım.
Fələk yad ellərə tulladı daşım
O qürbət qolcaltdı, mən qocalmazdım.*

*Barmaqlarım bir-birinə çatıldı,
Şər həyata keçdi, divan tutuldu.
Başımdan tüfənglər, topalar atıldı.
Müxənnət qocaltdı, mən qocalmazdım.*

*Ellərə bəyandi Alxanın dərdi,
Müxənnət "dostlarım" üzümə durdu.
Dilbilməz yağılar 10 il buyurdu
Qazamat qocaltdı, mən qocalmazdım.*

Bu sözləri "Yaniq Kərəmi" havasında oxudum. Yolçu-yev Nadirin təklifi ilə Xramın qasına "Xozeynin yurdu"na Ağlağan qayaları ilə üzbə-üz olan yerlərə getdik. Qəm başı-

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

mızdan aşdı. Yadımıza keçmişlər düşdü. Hanı Qarayazının alaçıqları, hanı gül-ciçək düzən gözəllər, hanı Qaraçöp elinin dəyələri? Üzümü dağlara tutub "Ağlağan" şeirini uyğun bir hava üstündə oxudum:

*Mərd igid oylaqlı, gövsər bulaqlı
Hanı sənə köçən elim, Ağlağan?
Üstündə səf çəkir, o yeddi oymaq
Nə üçün bağlandı yolun, Ağlağan?*

Bu bəndi demişdim ki, gördüm bir "Pobeda" markalı maşın gəldi. Bizdən azacıq aralıda dayandı. Maşından 5 nəfər düşdü. Bunlardan birini 30-cu illərdə "Qoç qırılan"da Kərimoğlu Kazıma Borçalı qaçaqları ilə birlikdə qonaq gəlmış, mauzerlə 100 metrdən boş gilzəni vura bilən Əhmədi tanıdım. Baxdım ki, onun sağ qolu yoxdur. Sözün ikinci bəndini bədahətən dedim:

*Bağrı daş aşığın elsiz gəlibdi.
Bülbül nalə çəkir gülsüz gəlibdi.
Səndə mauzer atan qolsuz gəlibdi.
Soruşmursan hani qolun, Ağlağan?*

*Niyə küskün baxır Dəli dağ sana,
Ömürlər artırdın hər bir insane.
Ağır xəstələri gətirdin cana
Həm yağın, qaymağın, balın, Ağlağan.*

O vaxt Əhməd olan qonaqlıqda Aşıq Musa ilə birlikə məclis aparırdıq. O anlar bir daha yaddaşında canlandı:

*Necə məlul baxır qartalın gözü,
Yəqin məst eyləyib aşığın sözü.
Səni mətəl qoyan, əlində sazi
Hanı Musa purkamalın, Ağlağan?*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Yaxınlardakı daşlarda,qayalardakı güllə yerlərini görəndə elə bil dünya başıma dar oldu:

*Hər daşında vardi güllə nişanı,
Alovsuz yandırdın Aşıq Alixani.
Gözəllər yiğilib etmir seyranı
Saralır çıçayıñ, gülün, Ağlağan.*

Əhməd söz tamama yetəndə məni tanıdı: "Əyə, sən Qarayazlı Aşıq Alxansanmı?"

Dedim: "Bəli "Öpüşdük, görüsdük, keçmişləri bir dəha yada saldıq. Səfərimiz başa çatdı. Ölənlərə rəhmət, qalanlara can sağlığı".

Aşıq Alxan "Dağlara" şeirini Qarayazlıların yaylaq yerləndən olan "Keçəl Qora"ya (Gürcüstanın keçmiş Boqdanovski" rayonunda yerləşir) həsr etmişdir.

Aşıq şeirin yaranma tarixi haqqında belə danışındı:

"1975-ci ildə heç görmədiyim Keçəl Qora yaylağına ailəliklə dincəlməyə çıxdı. Ancaq iki ay sərasər yağış yağdı. Gördüm ki, Qaraxaç dağlarının yerini vermir. Başıma bir çoban papağı qoyub bir daşın üstündə oturub, şeir yazmağa başladım:

DAĞLARDA

*Təbim coşa gəldi, qəlbim şad oldu
İstərəm bir dastan yazım dağlara.
Axır çayı, yoxdu zəm- zəm bulağı,
Bu dağlar bənzəmir bizim dağlara.*

*Gözəllər səf çəkib çıxmır bulaqdan
Şəh tumurcux düşmür lalə yanaqdan.
Heç doymaq olarmı qaymaq dodaqdan
Çox şükiür dil açdı sazım dağlara.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Yarpızı, lilparı yox baldırğanı,
Kəkliyi, turacı yoxdur tərlanı.
Hani yaylaqların şahı, sultani,
Yaraşmir tərifim, sözüm dağlara.*

*Bir cansağlığıdır insanın vari,
Səndə ləzzət yoxdu, ay Keçəl Qora,
Yüzcə il yaşayam dünyada bari,
Doyunca baxaydı gözüm dağlara*

*Alixanam hər dağın ləzzətin bildim,
Dağlarda dolandım mən ilham aldım.
Qaraxac qoynunda anadan oldum,
Onunçün heyranam özüm dağlara.*

Bayatılar

BAYATILAR

*Aşığam mən də yandım,
Od aldim mən də yandım.
Bağ olsaydı dözməzdi,
Bu dərdə mən dayandım.*

*Aşıq Qazağa gedir,
Bu yol Qazağa gedir.
Özüm qürbətdə xəstə,
Fikrim uzağa gedir.*

*Aşıq deyir o qaladı,
Mən yatan o qaladı.
Bu oda mən yanmazdım,
Məni oda o qaladı.*

Gəraylılar

DAGLAR

*Dilin yoxdur xəbər alam,
Neçə olar yaşın, dağlar?
Olma, sən də dərd çəkirsən
Tez ağardı başın, dağlar.*

*Milyon-milyon əsir keçdi,
Gələn qondu, qonan uşdu.
Əbədilik səndən köçdü,
Koroğlu sirdaşın, dağlar.*

*Sənə çox igidlər gəldi,
At oynatdı, qılinc çaldı.
Aşıq Alxan da qocaldı,
Ölmür, itmir daşın, dağlar.*

BU DAĞLARDAN

*Varlı, kasıb, hər bir insan,
Qondu, köçdü bu dağlardan.
Qoç Koroğlu, Qaçaq Nəbi,
Gəldi keçdi, bu dağlardan.*

*Alaçılı ağır ellər,
Sona üzən ayna göllər,
Lalə yanaq tər gözəllər,
Su doldurar bulaqlardan.*

*Ay vəfasız fani dünya,
Etibarın hanı dünya?
Qocaltdın Əlixani dünya,
Ayri düşüb yaylaqlardan.*

BOYLANA -BOYLANA

*Sevgisinə vədə verir,
Durur boyhana-boyhana.
Yad ovçudan daldalanır,
Yeri boyhana-boyhana.*

*Məəttəl qaldım işinə,
Kəklik kimi yerinə.
Sağ əlin qoyub döşünə,
Gülür boyhana-boyhana.*

*Gördüm mələklər xanını,
Artırıb şöhrət şanını.
Aşıq Əlixanın canını,
Alır boyhana-boyhana.*

O GÖZƏLİN

*Bərk tutasan yaxasından
O, gözəlin bu, gözəlin.
Asılasan düyməsindən
O, gözəlin bu, gözəlin.*

*Gözlərinin qarşısından,
Saçlarının burmasından,
Yapışasan məməsindən,
O, gözəlin bu, gözəlin*

*Alxan doymaz beləsindən,
Ləbilərinin badasından,
Vallah allam qadasından,
O, gözəlin bu, gözəlin.*

NƏLƏR KEÇDİ

*Əyrum-uyrum gedən yollar
Səndən gəldi nələr keçdi?
Dünya mənimdir deyənlər
Axrı ağlar-mələr keçdi.*

*Uymayın vara-dövlətə
Qul olmayın şan-şöhrətə.
Əl uzadın həqiqətə
Bu dünyanın sonu puçdu.*

*Alxanın çoxdu məlali,
Heç əksilməz qalmaqalı.
Bu dünya bina olalı,
Gələn gəldi, köçən köçdü.*

QARAYAZI

*Iigidlərin köçdü, getdi
Hayif sənə Qarayazı.
Tərlanların uçdu getdi,
Hayif sənə Qarayazı.*

*Yaylaların ağlar oldu,
Gülləri saraldı soldu.
Bülbüllər qəfəsda qaldı,
Hayif sənə Qarayazı.*

*Meşələr kəsildi töküldü,
Sonalar göllərdən çəkildi.
Başında bostan əktəldi,
Hayif sənə Qarayazı.*

*Bir dərd bilən də qalmadı,
Yaralarım sağalmadı.
Köçənlər geri gəlmədi,
Hayif sənə Qarayazı.*

*Hani səndə mavzer atan,
Şahin tək bərədə yatan.
Qanın dost qanına qatan
Hayif sənə Qarayazı.*

*Köhlənlərin heç kişnəşmir,
Sürülərin heç mələşmir.
Pəhlivanların güləşmir,
Hayif sənə Qarayazı.*

*Neçə döndü gözəl devran,
Gözəllərin etmir sehran,
Qanlar ağlar aşiq Alxan
Hayif sənə Qarayazı.*

NƏLƏR KEÇDİ

*Əyrim-üyrüm gedən yollar,
Səndən gəldi nələr köçdü.
"Dünya mənimdir" deyənlər,
Axrı aqlar-mələr keçdi.*

*Mən namərdə bel bağladım,
Yolunda sinə dağladım.
Bilirsən niyə aqladım
Gözəl devrim yada düşdü.*

*Müxənnətlər özün öyər,
Dostlarını darda qoyar,
El-obalar bir gün deyər,
Qarayazılı Alxan da köçdü.*

YAVAS-YAVAS

*Hər ay, hər gün ömrümüzdən
Günlər keçir yavaş-yavaş.
Xəyalımın tərlan quşu
Daha uçur yavaş-yavaş.*

*Qar tutub dağların başı,
Qarışdı dünyanın işi.
Araxnan dost olan kişi,
Uzaq keçir yavaş-yavaş.*

*Zaman dəyişməz Alxani,
Mərd dostlarım getdi, hanı?
Könlümün sürək köhləni,
İndi qaçır yavaş-yavaş.*

MƏNDƏDİ

*Ey söz üçün gəzən aşıq,
Sözün dəryası məndədi.
Hər kəlmənin neçə şəkili,
Heca mənəsi məndədi.*

*Sirdaşıyam örnəklərin,
Arzuların, diləklərin.
Böyük aşıq Ələsgərin
Sözü qadasi, məndədi.*

*Nə dincəlib, nə yatıram,
Qavvas olub tor atıram.
Sərrafam gövhər satıram
Ləlin bahası məndədi.*

*Hünəri varsa bir kəsin,
Təcnisimə cavab desin.
Gəraylinin, müxəmməsin
Külli xanasi məndədi.*

*Ay Alxan, itməz zəhmətin
Qazan elin məhəbbətin.
Xəstəsi kimsə sənətin
Deyin davası məndədi.*

MƏRDİ-MƏRDANƏ
(Xındı Məmmədə nəzirə)

*Ömrüm keçdi, günüm keçdi,
Cahanda mərdi-mərdana.
Təmiz adnan mən dolaşdım,
Hər yanda mərdi-mərdana.*

*Namərd oduna yanmadım,
İlqar verdimsə dönəmdim.
Müxənnətə heç enmədim
Meydanda mərdi-mərdana.*

*Mən uymadım al-qumaşa,
Sadiq oldum dost-qardaşa.
Sənətini vurdu başa,
Alxan da mərdi-mərdana.*

DANIŞMA

*Sən kamil bağban deyilsən
Bağçadan, bağdan danışma.
Nə alansan, nə satansan,
Doğru bazardan danışma.*

*Yox namusun, nə də arın,
Nə də sənin behbazarın.
Arvatdadır ixtiyarın,
Qüvvədən, zordan danışma.*

*Alxan çatan namus ardi
Sözüm xalqa yadımkardı.
Anan çolaq, atan kordu
Çolaqdan, kordan danışma.*

YARIM OLA

*Bəxtim bura qədər yaza,
Birala göz yarım ola.
Ürək dağ hökm eyləyə
Əlimdə ixtiyarım ola.*

*Hər gözələ can demərəm,
Canımı qurban demərəm,
Mən sənə tərlan demərəm,
Yüz min ahızarım ola.*

*Dünyanın yoxdur vəfəsi,
Baldan şirindir cəfəsi.
Alxan çox görüb səfəsi
Mərd ilə ilqarım ola.*

OLMASIN

*Görüm heç kəs bu dünyada
Öz evində qul olmasın.
Altun ikən xirdalanıb,
Qara qəpik pul olmasın.*

*Ayri düşən anasından,
Dağ yandırar naləsinən.
İlan getsin balasınan,
Qabağında yol olmasın.*

*Mən Alxanam, dərdəçərəm,
Gül əkərəm, vay biçərəm.
İnsafdimi bağbecərəm,
Tikən bitsin, gül olmasın.*

DAHA

*Gündən günə vaxt azalar,
Mən dolduqca yaşa daha.
Kim nə deyir eşitmırəm
Düşəmmirəm başa daha.*

*Ayaz vurur üzdərimnən,
Yaş süzülür gözdərimnən.
Tutulmuşam dizlərimnən
Dayanmiram qısa daha.*

*Alxan, bəxdin zər gətirmir,
Xəzan vurub gül gətirmir.
Vəzifəm yox, əl gətirmir
Gələmmirəm xoşa daha.*

Qoşmalar

MƏNİ

*...Naşı xəyyat əl yetirər bir ağa,
Mərd igidi rahat bükər bir ağa.
Bu günümdə əgər gəlsə bir Ağə,
Nəzər qılsa edər təzə tər məni...*

QOCALDIM

*Əzəl dərd biriyydi yüzə yetişdi
Cavanlıq əlimdən getdi, qocaldım.
Neçə oxlar atdım biri dəymədi
Ovum bərəsindən ötdü, qocaldım.*

*Dağlarda yel kimi əsən yiğvalım,
Poladı ortadan kəsən yiğvalım,
Məndən üz döndərib küsən yiğvalım.
Bilmirəm harada yatdı, qocaldım.*

*Qarayazılı Alxanam el bilir məni,
Sərraf ol, xaini görəndə tanı.
Haqsızlıq qocaldır ancaq insanı
Şər, böhtən yaxamdan tutdu, qocaldım.*

YIĞVALIM DÖNDÜ

*Tərlan könlüm zirvələrdə gəzərdi,
Fələyin qəhrinnən endi nə endi.
Qəfil yerdən bir od düşdü canıma,
Ciyərim alışdı yandı, nə yandı...*

*Bu qoca çağında döndü novrağım,
Telli saza daha yatmur barmağım.
Şöləsində şam atlığım çirağım
Asda bir küləklə söndü, nə söndü...*

*Alxanam, dərdimi kimsə bilmədi.
Nə eyləyim taleyim yar olmadı.
Əzəlim xoş keçdi, axrım gəlmədi.
Yiğvalım bəd günə döndü, nə döndü...*

ƏYMƏSƏ

*Vaxtsız yarpaq düşməz,nə bağ pozulmaz,
Xoryat əli bir bağçaya dəyməsə.
Yüz namərd bir mərdə heç yaxın düşməz
Qanlı fələk özü vurub əyməsə.*

*Neçə ümman,neçə dərya keçirdim.
Ləl-gövhəri bir-birindən seçirdim,
Əzraildən çox aralı qaçırdim.
O zamanın özü qarşı gəlməsə.*

*Niyə ağlayırsan, əziz vəfadar?
Bil ki,bu dünyaya yoxdu etibar.
Mən Alxanam yerim olar dar məzar
Getməliyəm həyat qismət olmasa.*

BAĞLIDI

*Elin sənətkarı, elin oğluyam,
Hər zaman bu qəlbim elə bağlıdı.
Qartalın məskəni uca dağlardı,
Bülbülün də meyli gülə bağlıdı.*

*Aşıq el dolanar telli saznan,
Durnalar ötüşər xoş avaznan.
Səf çəkib su üstə gedər naznan,
Ceyranın da meyli çölə bağlıdı.*

*Nədəndi üz tutub baxırsan yana,
Demirsən baxışın qəst edir cana.
Qarayazılı Alxanam qorxuram sina,
Ürəyim bir incə telə bağlıdır.*

KEÇDİ

*Söz verdin bir günə, ay etibarsız,
Həftələr dolandı, ay gəldi keçdi.
Gözüm yolda qaldı, can intizarda,
Zimistan hərləndi, yay gəldi geçdi.*

*Tellərinə sığal verir bir şana,
Zəmbur¹ mənəm, şövq edirəm bir şana,
Nə bir toya gəldin, nə bir nişana,
Neçə bayram oldu, toy gəldi keçdi.*

*Alxan sənə qurban, telli Yasəmən,
Qönçə dahən, ləbi ballı Yasəmən.
Məni dərdə salan xallı Yasəmən,
Səndən ötrü ömrüm, zay gəldi keçdi.*

¹ Zəmbur – ari

SAG, SALAMAT QAL

*Başı six dumanlı, sinəsi qarlı
Qaraxaç yaylağı, sağ-salamat qal.
Qartallar məskəni, Ağlağan dağı,
Qaraçöp ovlağı, sağ-salamat qal.*

*Borçalı yurdudu, marallı dərə,
Dumani, çıskını, qalxır göylərə.
Sürülər yayılır tər güneylərə,
Gözəllər bulağı, sağ-salamat qal.*

*Dəlidağdan görünür Malaqan düzü,
Ətirli çiçəyi, güllü nərgizi,
Qarayazılı Alxanın əlində sazı,
Hacixəlil ocağı, sağ-salamat qal.*

AY BİZİM ELLİ

*Sona ceyran kimi keçib gedirsən
Tanırsanmı məni, ay bizim elli?
Mələklər səf çəkib gəlsə behişdən
Yenə olmaz sənə tay, bizim elli.*

*Görən ilham alar qara gözünnən,
Lala xəcalətdi gülər üzünnən.
Bərabər iqliməm sənin özünnən,
Darçınlı, mixəkli çay, bizim elli.*

*Aralı getməginən gəlginən bərdən,
Səni gördüm ağıl oynadı sərdən.
Qarayazılı Alxanam ay mina gərdən,
Gəl sənə eylədim toy, bizim elli.*

QARA TORPAQDA¹

*Ay Söyün, nejoldu qara torpaqda
Sarı tel, Urfani çalan barmaqlar.
Qalxanda o zılə, enəndə bəmə
Gözəllər ağlını alan barmaqlar.*

*Heç dözmək olarmı belə dərdə də,
Yüz cürə gül vururdun ana pərdədə.
Açıq məclislərdə, hər bir yerdə də
Hər zaman eyivallah alan barmaqlar.*

*Billur kimi zövq edirdi gümanı,
Minlərlə keçirdi toyu nişanı.
Sənət dostum Qarayazılı Alxani
Qəmin dəryasına salan barmaqlar.*

¹ Şeir Hüseyin Saracının əziz xatırəsinə həsr olunub.

GƏLMİŞƏM

*Qocaman aşığam Qarayazidan,
Odlar yurdu Azərbaycana gəlmışəm.
Çoxları od saldı şirin canıma,
Kərəm kimi yana-yana gəlmışəm.*

*Burda qərar tutub elmin ocağı
Şeirin, sənətin qaynar bulağı.
Vaqifə ruh verən Qazax torpağı,
Vidadının sorağına gəlmışəm.*

*Qızılvəngli Ali böyük misaldi,
Ustad Ələsgərim ondan dərs aldı.
Tapammadım dədə Şəmşir necoldu,
Dərs verərdi mən Alxan gəlmışəm.*

GÖRÜRƏM

*Həyasız, vicdansız, qan içənləri
Elə bil qarşında ilan görürəm.
Həqiqət nədisə heç gözə dəymir,
Hər nəki görürəm yalan görürəm.*

*Cibinin xeyrinə can atanları,
Vəfasız dünyani bərk tutanları,
Namus, hörmət, bir də ar satanları
Hər zaman arxada qalan görmüşəm.*

*Qəmlə əlləşirəm, dərdə yoldaşam.
Haqsızlıq çox çəkib ağarıb başım.
Çəkdi ayağımdan xayın yoldaşım,
Alxanam qəlbimi viran görürəm.*

QALMASIN

*Adilsən, Allahsan, haqqı divansan.
Tərlanın ovlağı sara qalmasın.
Mərdin işi müşgüllərə düşməsin,
Ürək sözü beyilqara qalmasın.*

*Pozulmasın mərdin şöhrəti-şani,
Açilsın üzünə haqqın divanı.
Nahaqdan axmasın bəndənin qanı,
Gözəl dövran zülmkara qalmasın.*

*Ay Alxan, qəlbini Xudaya bağla,
Nə şeytana, nə dünyaya bel bağla.
Sidqini Qurana, ayəyə bağla,
Ərəsətdə cəsət nara qalmasın.*

NƏ YAZIM İNDİ

*Təzə qələm aldım, coşubdu təbim,
Özüm də bilmirəm nə yazım indi.
Fələk xəncərini vurandan bəri
Nə qışım xoş keçir, nə yazım indi.*

*Fələk ölüm versin qəlbi pislərə,
Qeyrəti, namusu atan kəsdərə.
Ovrac qohumlara, yaltaq dostlara,
Nə sözüm xoş gəlir, nə sazım indi.*

*Şər yazmasın qələm alan əlinə,
Düyün düşsün müxənnətin dilinə.
Alxanam, düşmüşəm eşqin gölünə
Nə çalxanım indi, nə üzüm indi.*

DEYİLƏM

*Fələk imtahana çəksə də məni,
Namərd kölgəsində yatan deyiləm.
Çəksələr dilimdən dara of deməm,
Gələcək nəslimi atan deyiləm.*

*Yada can demərəm, atmaram dostu
Çox şükür xudaya verdiyin bəsdi.
Başımdan nə qədər yel, boran əsdi,
İlqarı-imani satan deyiləm.*

*Alxan da "can" deyir həmişə mərdə,
Müxənnəti düşsün çarəsiz dərda.
Nə qədər yorulub qalsam da geridə,
Yaltaq ətəyindən tutan deyiləm.*

YARAŞMAZ

*Dahan xəzinədi söz də ki, ümman,
Kövhəri puç etmək dilə yaraşmaz.
Qələm tabe olar hər an barmağa,
Haqqı nahaq yazmaq ələ yaraşmaz.*

*Varına güvənən çox bağırı daşdı,
Kasıbdan yan keçər dostu qardaşı.
Sahilə düzsələr min cürə quşu,
Sonaya bənzəməz, gölə yaraşmaz.*

*Alxan, aldanma dünya varına.
İnanma namərdin behbazarana.
Hörmət etməyən kəs sənətkarına,
Aqılə yaraşmaz, elə yaraşmaz.*

BƏNÖVŞƏ

*Özün tər gözəlsən, boynun əyridi,
Adın düşüb bu cahana, bənövşə.
Gül çiçəklə dolsa çəmənlər, çöllər,
Sənin bərabərin hanı, bənövşə?*

*Dünya gözəlləşir, insan qocalır,
Xoş ətirin var asimana ucalır.
Hayif, bəd ruzigar səndən bac alır
Səni edir şanə-şanə, bənövşə.*

*Hər yetən üzməsin səni hayıfsan,
Lalədən, nərgizdən olduqca safsan.
Həmi çox gözəlsən, həmi zərifən.
Sən layiqsən mən Alxana, bənövşə.*

AY BELƏSİNĐƏN

*Nola geri dönə tər cavanlığım,
Ömür-gün keçirəm ay beləsinnən.
Qışda ağ otaqda, yayda yaylaqda,
İçəydim üzba-üz çay beləsinnən.*

*Nola bir də yatan bəxtim ucalı
Ötgün ola xandan-bəydən bac ala.
Qovuşam, sarmaşam bu mahcamala,
Yüzcə il yaşayam ay beləsinnən.*

*Məcnun kimi leyli dağı gəzirəm,
Gözəllər şanına dastan yazıram.
Mən Alxanam, ölmək üçün hazırlam
Ancaq basdırsınlar qoy beləsinnən.*

GƏLMƏSİN

*Vəfasız gözələ nə edə billəm,
Könlümü almağa gəlmir-gəlməsin.
Ahnan-vaynan keçir hər bir saatı,
Etibarsız zalim bilmir-bilməsin.*

*Diyən ilqar verib zülümkar yada,
Kərəmdən betərəm yanırəm oda.
O kef çəkir, mən ölürəm dünyada
O, yüz il yaşasın, ölmür-ölməsin.*

*Hax yazaram qələm alıb dəstimə,
Qara gözlər necə durdu qəsdimə.
Qarayazılı Alxanam qəbrim üstünə,
Ağlaya ağlaya gəlmir, gəlməsin.*

ENDİRƏN FƏLƏK

*Üzbə-üz durasan bir xəbər alam,
Cəmşidi taxtından endirən fələk.
Mərdləri göndərən zülmət dağına
Zalimin çırağın yandıran fələk.*

*Neçə əyyam, neçə dövran görmüşəm,
Viran bağlar, viran gülşən görmüşəm.
Hər nə ki, görmüşəm böhtan görmüşəm,
Namərdi səmaya qaldırıpn fələk.*

*Durmuşdum qarşımdan tər sinə keçdi
Bir incə bel mələk tərsinə keçdi.
Alxanam, düz işim tərsinə keçdi,
Müxənnəti mərdə güldürən fələk.*

GÜRCÜSTANDA BOY ATMİŞAM

*Babam Salahlıdı, nənəm İncəli,
Özüm Gürcüstanda boy atmışam mən.
Əlli ildi bu sənətin quluyam
Xalqım üçün yazıb yaratmışam mən.*

*Dolandım elləri telli sazımnan,
Könüllər oxşadım, şirin sözümnən.
Şirin söhbətimnən, xoş avazımnan,
Yatan könülləri oyatmışam mən.*

*Atam dülər idi, anam xalçaçı.
Yüz min ilmə çalar, kəsərdi qayçı.
Qarayazılı Alxanam, əmim dəmirçi,
Hər zaman zəhmətə qatlaşmışam mən.*

GÖZƏLDİ

*Sizə Gürcüstanın tərifin deyim,
Dağlarda çiçəyi, balı gözəldi.
Bir-birilə məhəbbətlə danişar,
İnsanların xoş xəyalı gözəldi.*

*Başkeçid, Ağbulaq, Qaqra, Didivan,
Barjomun havası dəndlərə dərman.
Qaxet şərabından süzülür alqan.
Bağlarda bülbülü, gülü gözəldi.*

*Alxanam, aşığam bülbüllü bağ'a,
Qayalardan axan sərin bulağ'a,
Səf çəkir arana, arandan-dağ'a,
Gürcüstanın qoyunu-malı gözəldi.*

YUVA SALIB

*Yazıq aşıq dayanarmı bu dərdə.
Tərlan ovlağında sar yuva salıb.
Şeyda bülbü'l qanlar ağlar qəfəsdə
Qönçə sinəsində xar yuva salıb.*

*Necə yandı Kərəm qəm atəşində,
Pələnglər diz çökdü nər savaşında.
Yeddi min yeddi yüz dəli başında.
Koroğlu yurdunda kor yuva salıb.*

*Alxanam yaşaram ağır elimdə,
Sazım sinəmdədi, sözüm dilimdə.
Şahin oynadardım hər bir əlimdə,
Döyünen qəlbimdə qoz yuva salıb.*

YAXŞIDI

*Dərdin ürəyində tügyan eyləsə,
Namərdə sərrini demə, yaxşıdır.
İllərlə ac qalsan bildirmə yada,
Müxənnət çörəyi yemə, yaxşıdır.*

*Həmişə mətləbin sən dilə haqqdan,
Əl götür vəfasız lalə yanaqdan.
Yeməksiz, içməksiz əlvən otaqdan,
Bir dolu süfrəli kümə yaxşıdır.*

*Alxana dağları tərsinə çəkər,
Nə çəkir o, gözəl tər sinə çəkir.
Xam kali qoşanda tərsinə çəkər,
Kotanı bağlama xama yaxşıdır.*

SAZ SƏNƏ QURBAN

*İstəkli bala tək al qucağına
Asta çal sinmasın saz, sənə qurban.
Layiqdi hüsnünə tərif söyləyim,
Bir neçə xənadan saz sənə qurban.*

*Səhərin meh ətri vurar hər yani,
Bülbül nalə çəkər, titrəyər canı.
Məhəbbət qılinc tək kəsməz insani,
Eləmə bu qədər naz sənə qurban.*

*Vaxt gələr sənin də ağarar saçın,,
Qocalar köçünə qarışar köçün.
Alxanam, deyirəm yadigar üçün,
Mənim bu sözümü yaz, sənə qurban.*

DANIŞMA

*Arif olan, yaxşı-yaman seçəndə,
Qiymətli sözünü boşa danışma.
Urfan məclisində tanı yerini,
Ayaqda oturub, başa danışma.*

*Dost doston yolunda qoyar sərini,
Namərdə göstərər öz hünərini.
Altuna dəyişmə alın tərini,
Elin ziyanına haşa, danışma.*

*Gözlə namusunu, gözlə arını,
Yadından çıxartma haqq bazarını.
Artırma Alxanın intizarını,
Vurma arzusunu daşa, danışma.*

ZİYARƏTDƏN GƏLİRŞƏN

*Qəbul olsun qəlbindəki diləyin
Görünür ki, ziyarətdən gəlirsən.
Olan günahların əff olundumu,
Saf ürəknən sədaqətdən gəlirsən.*

*Əsil ziyarətdi sənin qaşların,
Mehracda hörülüb siyah saçların.
Yaqtdu, yəməndi, hildi dişlərin.
Hökümdarsan səltənətdən gəlirsən.*

*Yaman gözdən xudam səni saxlasın.
Günahkarlar dərgahında ağlasın.
Aşıq Alxan sənə səcdə eyləsin,
Məleykəsən sən cənnətdən gəlirsən.*

YAZDIM

*Məcnun kimi düşdüm leyli dalınca,
Bu gündən özümü divana yazdım.
Hüsniyü oxudum ayə içində
Özümü mən sənə pərvanə yazdım.*

*Əl üzmərəm ətəyindən tərsinə
Gözəl ceyra, nə baxırsan tərsinə?
Düz oxunur, mən yazıram tərsinə
Xəstəyəm gəl yetir dərmanı yazdım.*

*Əlif qəddim kaman oldu, yar yeri,
Neştər vurub qara bağımı yar yeri.
Səndən olmaz mənə deyən yar yeri.
Sağalmaz dərd oldun Alxana yazdım.*

GÖRMÜŞƏM

*Qaracöp elində, yeddi oymaqda,
Doğru sözü, düz ilqarı görmüşəm.
Dost yolunda başı-candan keçərdi,
Mərfət əhli igidləri görmüşəm.*

*Orda çox etmişəm toyu, nişani
Hər ocaqda yedim nəməyi-nanı.¹
Elmdə bir dərya, mərifət kani,
Musa kimi sənətkarı görmüşəm.*

*Xəyala gətirrəm mən aram-aram,
Çox da düşünəndə qövr edir yaram.
Ərənlərdən qalmış bir yadigaram,
Dəfələrnən boran-qarı görmüşəm.*

*At oynadıb dolanardı meydani
Mən görən igidlər görülmür, hanı?
Onlar unudarmı aşiq Alxani,
Mən onlarda etibarı görmüşəm.*

¹ Nəməyi-nanı – duz çörəyi

GÜLÜR

*Bağlar yaşillaşır, qönçə açılır,
Oxuyur bülbüllər, güllər də gülür.
Azad nəfəs alır bütün təbiət,
Bu gözəl devranda ellər də gülür.*

*Çoban tütəyini ahəsdə çalır,
Turaclar, kəkliklər dağa səs salır.
Aşıq bu büsatdan min ilham alır.
Quzular mələşir, çöllər də gülür.*

*Kürün sahilində əsəndə yellər,
Xatırələr saçır ətrafa güllər.
Yazın nəfəsini duyduqca ellər,
Alxanam sazımda tellər də gülür.*

NƏYƏ LAZIM

*Fitnəkar baxışlı, iblis əməlli
Gözəlin önündə xal nəyə lazım.
Üzbə-üz oturub yaltaq dostunla
Yesən də yağınan, bal nəyə lazım.*

*Qəvvasi olmuşam ummanın-selin,
Mərdana oğluyam bir ağır elin.
Cüyürsüz meşənin, sonasız gölün
Bülbülsüz, ətirsiz, gül nəyə lazım.*

*Alxan, dostuna olma vəfasız,
Aşıq yaşarmı elsiz, obasız.
Quşlar da olmasın yurdsuz-yuvasız
Öküzə poladdan nal nəyə lazım.*

DEYİL

*Nə çox güvənirsən qulluğ-a-vara,
Başacan səninlə olanha deyil.
Bir bağın-bağbanı kamil olanda
Gülləri saralıb solanha deyil.*

*Cibinin xeyrinə sən satma eli,
Başına sovracaq fələyin yeli.
Tanrıının dediyi o doğru yolu
Haqqı-ədalətdi, yalanha deyil.*

*Əsilnəcabətin ziyankar olub,
Ev yixib, həmişə fitnəkar olub.
Baxmaki haramla cibistan dolub
Sel gələr aparar qalanha deyil.*

*Eşit nəsyətim, çıxma yolundan
Zəhmətin acısı, şirindi baldan.
Alxanam qaçırıram şərdən, haramdan
Haramnan dolanan insanha deyil.*

ÖLƏCƏKDİ

*Yüz il qazanc etsə heç qarnı doymaz
Dünyaya göy gələn, göy ölücəkdi.
Yüz min alım dərs desə də nadana,
Anadan səy gələn, səy ölücəkdi.*

*Mərdlərin hər yanda vardı hörməti,
Qızılın heç zamanitməz qiyməti.
Bir kişiinin düz olsa əsili-zati,
Əslində bəy olan, bəy olacaqdi.*

*Mərd ilə namərdi yazsan hesaba,
Namərdin nöqsani siğmaz kitaba.
Namərd ev tikədə yeddi mərtəbə
Haramdı mayası zay olacaqdi.*

NƏ BİLƏR

*Dəli könlüm, gəl yaltaqdan aralan,
Yaltaq insan namus-arı nə bilər.
Bir qarın çörəyə satar dostunu,
Doğru sözü, düz ilqarı nə bilər.*

*Haram süd əməndə olmaz etibar,
Hər dağın başına düşməz boran, qar.
Viranə küncində yatan bayquşlar,
Bülbül çəkən ahızarı nə bilər.*

*Alxan, inanma nanəçibə, alçağa
Qəvvas olmaz göldə üzən qurbağa.
Muxənnəti qoysan bir kəndə ağa,
Qohum- qardaş, dostu, yarı nə bilər.*

GETDİ

*Yenə qəmə doldu virana könlüm
Xəf aldı dağların maralı, getdi.
Alovdan ürəyim odlara yandı,
Sinəmi eylədi yaralı, getdi.*

*Ol xudam yaradıb bəni insanı,
Bəzən də soldurub o, gülşanları.
Yığvaldan kəm edir, gözəl canları.
O da mən tək yerdən yaralı getdi.*

*Qarayazlı Alxanın gətirmir bəxti,
Tərsinə çevrilib fələyin taxdı.
O, qəmli baxışın evləri yaxdı,
Həsrətdən irəngim saraldı getdi.*

XANASI DAR OLAR

*Mərdinən namərdi saya çəkməyin,
Namərdin küməsi dar olar, bilin.
Mərd olan süfrə açar, ad olar
Namərd dost yanında xar olar, bilin.*

*Həqiqətdən əl üzərmi, pürkamal,
Halaldan süd əmən, olar əhli-hal.
İgidin başında olar qalmaqal,
Uca dağda boran-qar olar, bilin.*

*Qəvvas olan müdam üzər dəryada,
Ustad sözün dərk eləməz hər gəda.
Alxanın əməyin kim versə bada,
O insan axırda kor olar, bilin.*

CEYRAN

*Mənim də güzarım düşdü Muğana
Gördüm sığallanır bir sona ceyran.
Ovçudan xof alıb dünya gözəli,
Həyəcanlı baxır hər yana ceyran.*

*Dayandım doyunca mən baxdım ona,
Vurğun yada düşdü, o, indi hana?!
Ürək yandı, tüstüm döndü dumana,
Çevrilib baxanda insana ceyran.*

*O "çöllər qızını" seyr ettim mən də,
Heç salmaq olarmı onu kəməndə?!
Boynunu çevirib, bəri dönəndə,
Elə bil baxırdı Alxana ceyran.*

AĞRI DAĞI

*Eşitdim adını, gördüm üzünü,
Səndə çox uludu, şan Ağrı dağı.
Ərənlər oylağı, mərdlər məkani,
Onun üçün deyirəm can Ağrı dağı.*

*Yayda da, qışda da başı qarlısan,
Sən də Yaradanın yadigarısan.
Hamı səni sevir etibarlısan.
Gördüm heyran oldum mən Ağrı dağı.*

*Vəsvini söylədim bu telli saza,
Aşıqlar hüsnünə bir dastan yaza.
Eşqim coşa gəldi, catdım muraza,
Tərfini söylədi Alxan Ağrı dağı.*

BORÇALIDADI

*Eşidənlər inansın həqiqətdir bu sözüm,
Dünyanın səfəsi Borçalıdadı.
"Dol Hicranı", "Yaniq Kərəmi", "Bəhramı",
"Sultani" havası Borçalıdadı.*

*Faxralı Nəbidi şairlər xəsi,
Ağacəndi Xındı Məmməd ustası.
Sinəsində yatır şeir, dastan xəzinəsi
Şenliyin¹ babası Borçalıdadı.*

*Açıqdır süfrəsi, gülərdir üzü,
Mərdə qismət olsun çörəyi-duzu.
Şən keçir zimistan, xoş gəlir yazı,
Bülbülün sədəsi Borçalıdadı.*

*Cavan Zəlimxani haq verib bizə,
O, xoşbəxt yaşasın, gəlməsin gözə.
Ruhunu bağlayıb şeirə, saza
Yaqubun nəvəsi Borçalıdadı.*

*Qarayazlı Alixanın haqdı duvası,
Gəzəndə elləri, gəlir həvəsi.
Dillərdə deyilən sazin havası
Yetmiş iki havası Borçalıdadı.*

¹ Şenlik – Babaları vaxtilə Borçalıdan Türk ellərinə köçmüş aşiq Şenliyin adıdır.

YAZILMIR AŞIQ

*Fələyin qələmi sinaydı başdan
Yaxşilar yaxşıya yazılmır, Aşiq.
Zalimin zülmünnən verdiyi dərdə
Ürək daş-ha deyil dözülmür, Aşiq.*

*Namərdə, nakəsə çəkməynən zəhmət,
Bivəfa adamda olmaz ədalət,
Yalançı aşiqdə sevgi, məhəbbət,
Hər yetəndə doğru söz olmur, Aşiq.*

*Kamil ovçusansa, izlə maralı,
Kəm yiğbalam vətənimdən aralı.
Mən də, sən də yar ucundan yaralı
Müxənnətin qəbri qazılmır, aşiq.*

ÜZ-ÜZƏ GƏLSİN

*Saz götürüb "mənəm mənəm" deyənlər,
Qeyz eləsin mənnən üz-üzə gəlsin.
Yaltaq sənətkarnan heç yoxdu aram,
İstəmərəm mənnən göz-gözə gəlsin.*

*Kamil ustad olan gəzər mahalı,
Qocaya, cavana can deyər bəli.
Nəfsi təmiz gərək, dili dualı,
Hər zaman sözləri düz-düzə gəlsin.*

*Alxan yaxşı bilir haram, halalı,
Elin məclisində dili duvalı.
Kimin ki, sənətdən azdı kamalı,
Mənnən dərs almağa qoy bizə gəlsin.*

BEŞ İNDİ

*Kim məni qınasa başına gəlsin
Artıbdi dərdlərim birə beş indi.
Tülək tərlan uçub gedib əlimdən,
Tutubdu yaxamdan bir bəyqus indi.*

*Zaman xəncərini vurdu sinəmə,
Talan saldı növraqıma-binəmə.
Gülşənli bağımı, əlvan xanama
Bəs necə dözüm mən bağırı daş indi?*

*Bu devrin küləyi çox acı əsir,
Yazıq aşiqləri doğrayıb kəsir.
Alxanam fələyə olmuşam yesir
Baharım olubdu qarlı qış indi.*

DE NƏDİ
(qıfilbənd)

*Qırx səkkiz karvandı, dörd də bəzirkən,
Bir körpüdən gəlir keçir, de nədi?
Bir quşum var, iyirmi dörd balası,
Pərvaz edib bir-bir uçur, de nədi?*

*Qəlbimin atası yandırır dağlı,
Hər dəmdə keşd edir bülbüllü bağı.
Bir qala içində iki çırığı,
Gündüz yanır, geçə keçir de nədi?*

*Elim Qarayazı, adımdı Alxan,
Endirər başına qara bir duman.
Haqq nuru yaradıb iki pəhləvan
Hansi gəlir, hansı qaçar, de nədi?*

KARVANIM MƏNİM

*Qoca bəzirganam hicran donunda,
İsləmir yorulub karvanum mənim.
Fələk salib məni çarəsiz dərdə,
Kimsədə tapılmaz dərmanım mənim.*

*Bahar əyyamı oxur bülbüllər,
Bağrimin başına düzüldü millər.
Hamının bağında açılıb gullər,
Saralıb, solubdu gülşanım mənim.*

*Gözəl vətənimdən indi mən yadam
Xəyali çağşınam, huşu bərbadam.
Mən Alxanam, bəxti qara səyyadam,
Uçubdu əlimdən tərlanım mənim.*

GÖRMƏDİM

*Dolandım dünyani çox cəfa çəkdim,
Həqiqət nədirsa haşa görmədim.
Hər kəs maqnit olub özünə çəkir
Əlini uzadan başa görmədim.*

*Bu gün dərya olub, sabah da ada,
Canları nahaqdan alışır oda.
Əzəli xan olur, sonuda gəda
Fələknən kim vurdu başa görmədim.*

*Elim Qarayazı, adımdı Alxan,
Əlləri boş getdi həzrət Süleyman.
Hər zaman Allaha qalibdi güman,
Ondan başqa nə xan, paşa görmədim.*

GÖRDÜM

*Bir dağı bürümüş lalə nərgizlər
Ovçular ovunu o dağda gördüm.
Dünya gözəlini, dağlar qızını
Əl-üzən yuyurdu bulaqda gördüm.*

*Onun ucbatından ağlım sərsəri,
Cənnət mələyidi adı Gülpəri.
İçəndə dad verən abi-kövsəri,
Süzülüb axırdı dodaqda gördüm.*

*Qara tikan gül üstünü bürüdü,
Bu bəxtəvər görən kimin yarıdı?
Qarayazlı Alxanın ataş karıdı
Sultанди əyləşib o, taxtda gördüm.*

BİZİMDİ

*Bu gözəl baxçalar, bu gözəl bağlar,
Oxuyan bülbüllər güllər bizimdi.
Düzləri bürüyüb qoyun-quzular,
Ətirli, çıçəkli çöllər bizimdi.*

*Qartal yuva salmış qarlı qayalar
Ulduzlar sayınca yanır ciralar,
Aynəbənd otaqlar, uca binalar.
Firavan yaşayan ellər bizimdi.*

*Alxanam arzumdu doğru xəyallar,
Dərin dəryalardan açıldı yollar.
Yaşasın zəhmətə can diyən qollar
Texnika yaradan əllər bizimdi.*

YEDİRMƏDİMİ

*Şeytani, iblisi o, nəhlətullah,
Buğdəni Həvvaya yedirmədimi?
Məst etdi behişdi o, tamahkarı
Özünə Allaham dedirtmədimi?*

*Bir dənə bugdaya eylədi tamah.
Nə qədər qazandı dünyada günah.
Sevmədi bu işi o qədir Allah.
Behiştən kənarə atdırmadımı?*

*Çoxları biləmməz nədi şəriyət,
Neçədi Quranda yazılan ayət?
Ay Alxan, gəl eylə haqqə ibadət
İbadtkar behişdə oturmadımı?*

GETDİ

*Gülbədən gözəllər, laçın oğlanlar
Vəfəsiz dünyadan qocaldı getdi.
Arif məclisində gövhər sözlərim
Nadanlar yanında puç oldu getdi.*

*Ələsgər, İmanı bəs Nəcəf hanı,
Əsədnən Mirzəydi gəhərin kani.
Hayif sizə Vurğun, Nizami xanı,
Qatara düzüldü kor oldu getdi.*

*Alxanam əzəli şanım-şöhrətim
İgidlər yanında çoxdur hörmətim.
Xəsdələr dərmanı gözəl sənətim
Axırda zay oldu, puç oldu getdi.*

VAR

*Qara saçlarına çox da güvənmə
Onun da dən düşüb ağarmağı var.
Demə düşməmişəm çovğuna, qara,
Ömrün qış çağrı var, boran çağrı var.*

*Ömür karvanını aşırı dardan,
Baxıb sevinməsin əgyar uzaqdan.
Səni at belində gəzdirən devran
Düşürüb piyada aparmağı var.*

*Bu dünya fanidi, hamı köçəcək,
Ölüm bir şərbətdi, hamı içəcək,
Hər kim nə əkibsə, onu biçəcək,
Alxanın bu işə inanmağı var.*

DÜŞMƏMİŞ

*Əfsanə dolanma, divanə könlüm,
Yığvaliyın yolu bəri düşməmiş.
Cavanlıqda qazan şani-şöhrəti,
Ad-sanın cərgədən geri düşməmiş.*

*Heç kəsi küsdürüb qəlbini qırma,
Onu bərkə salıb dərdinə varma.
Hər uyarsız yerdə düşməmiş vurma
Bir fırşındı gəlib yeri düşməmiş.*

*Alxan da dostlara söylər dərdini,
Oxu hər kitabı, öyrən dərdini.
Atgınan dünyanın oyna nərdini,
Əlindən bəxtiyın zəri düşməsin.*

ŞANA YETİŞMƏZ

*Məkəs sizildaşıb qonsa da gülə,
Güldən şirə çəkib şana yetişməz.
Yüz dərs alsa da nadan alimdən,
Həqiqətə, yol ərkana yetişməz.*

*İnsan şöhrət tapar əsilzatından
Qılınçı çəkərlər polad qatından.
Maydan mənzil kəsməz kehlan atınan,
Kalin qüvvəsinə dana yetişməz.*

*Dəvəyə yaraşmaz nə nal, nə xamud,
Ulqun nar gətirməz nə də ki, armud.
Kobudun balası olacaq kobud,
Yüz dərs alsa o, Alxana yetişməz.*

MƏNİM

*Ürəyim qan olub, qəlbim qaralır.
Düşübü qiyətdən sənətim mənim.
Müxənnət ucalıb, mərd də enibdi,
Pozulub ənənəm, ədətim mənim.*

*Dəryalar quruyub, adalar çıxıb
Hörmətsiz, mərifətsiz gədələr çıxıb,
İndi yarım saqqal dədələr çıxıb,
Gedir günü-gündən şöhrətim mənim.*

*Hayif könlüm viran oldu talandı,
Alişdi alovə, oda qalandı.
Aşıq Alixan, daha dostlar yalandı,
Hər gədə nə bilir qiyətim mənim.*

AY ZALIM

*Nə yaman çəkilib gendə durursan
Ağlimı başından alan, ay zalim.
Məni Məcnun edib beyvəfa gözəl
Daşlara, daşlara salan, ay zalim.*

*Gözəllərdə ilqar olmur başatan.
Hər şeyin vaxtı var, vaxtsız daş atan!
Kamandar olarmı oxun boşça atan,
Niyə süzgün baxıb güldün, ay zalim.*

*Mənim məhəbbətim üzülməz səndən
Bulbul ayrıldımı görən çəməndən.
Qarayazlı Alxanam incimə məndən
Başında qovqanı bildin, ay zalim.*

YAXŞIDI

*Dərd qəlbini düyün-düyün etsə də,
Namərdə sırrını demə, yaxşidi.
İllər boyu ac qalsan da öyündə,
Müxənnət çörəyi yemə, yaxşidi.*

*Həmişə mətləbin sən dilə haqdan,
Əl götür vəfasız lalə yanaqdan.
Yeməksiz-içməksiz əlvan otaqdan
Bir dolu süfrəli kümə yaxşıdır.*

*Alxana dağları tərsinə çəkir,
Namərd biçağının tərsi nə çəkir?
Xam kali qosanda tərsinə çəkir,
Kotanı bağlama xota, yaxşıdır.*

QALMAYACAQ DA

*Dünya yola salıb yüzmin şahları
Heç kimə qalmayıb, qalmayacaq da.
Yüz nəsihət eylə ağılı zaylara
Əzəldən qanmayıb, qanmayacaq da.*

*Düşüb dəryaları gəzən dərini
Oddara yandırar bali-pərini.
O qanlı fələyin gizli sırrını
Heç kimsə bilməyib, bilməyəcək də.*

*Alxanam unutmam Qarayazını,
Çəkərəm dostumun ərki nazını.
Heç aşiq özünnən teli sazını
Başacan çalmayıb, çalmayaçaq da.*

GEDİR

*Bostanıma xoryat əli dəyəli
Saralıb tağları, çor tutub gedir.
Könlüm bir dağıydi-güllü, çiçəkli
İndi boran alıb, qar tutub gedir.*

*Həqiqət yoluna varmıyan nadan,
Zəhmətin barını dərməyən nadan,
Qəpiyi–manatı olmayan nadan,
Baxırsan əlində zər tutub gedir.*

*Qarayazlı Alxan unutmaz eli,
Sinəmə töküür gözümün seli.
Fitnəkar gözəlin yamandı feli
Tərlanın ovunu sar tutub gedir.*

OLMASA

*İnsan qocalarmı gözəl dünyada
Ürəyində ahızarı olmasa.
Əbəs yerə, hər adama can demə
Doğru sözü, düz ilqarı, olmasa.*

*Dost, dostun qədrini bilsə yaxşıdı,
Məhəbbət toruna gəlsə yaxşıdı.
Daş düşüb, başına ölsə yaxşıdı,
Hər kiminki gözəl yarı olmasa.*

*Alxanam sinəmdə telli saz olsun,
Gözəl odur, ilqarında düz olsun.
İstər gəlin olsun, istər qız olsun
Nəyə lazım namus, ari olmasa.*

DƏYMƏSİΝ

*Vaxtsız yarpaq düşməz, nə bağ pozulmaz,
Xoryət əli bir bağçaya dəyməsə.
Yüz düşmən olsa da mənə nə eyləyər,
Qanlı fələk özü vurub əyməsə.*

*Neçə ümman, neçə dərya keçirdim.
Ləl-gövhəri bir-birindən seçirdim.
Azraildən çox aralı qaçırdım,
O zalimin özü irast gəlməsə.*

*Nəçün ağlayırsan, əziz vəfadar
Bilmirsən dünyada yoxdur etibar.
Alxanam son evim oldu dar məzar
Getməliyəm həyat qismət olmasa.*

ƏGƏR

*Qardaş qardaşı öldürməzdi olmasa şeytan əgər,
İslam əqli olardımı enməsə Quran əgər?
Günah ərşə qalxar haqqı salar nəzərindən,
Bəd əmələ tövbə deyib olmasan peşman əgər.*

*Bu dünyanın hər sırrını Rəsulum bildi haman,
Hər dərdə dərman verən haqsan, qədr-sübhan!
Kərbalada dava düşdü sellər kimi axdı alqan
Dinimiz əldən gedərdi olmasa yəzdan əgər.*

*Qarayazılı Aşıq Alixan,çox da uyma cahana,
Müxənnətə bel bağlama,aldatmasın zəmana.
Düz çıxdi ilqarma,həm də əhdi-peymanə
İbrahim oğlun kəsərdi gəlməsə qurban əgər.*

SATAŞMA

*Alim də olanda çıxma özündən,
Lovğalanıb sənətkara sataşma.
Ovsunu deyilsən, özünü gözlə,
Nə əqrəbə, nə şahmara sataşma.*

*Dövlət, varnan kişi demə özünə,
Çox güvənmə baharına, yazına.
Əlini uzatma kal buynuzuna,
Bəxtini gətirər qara, sataşma.*

*Dərya çuşə gələr əsəndə külək,
Cəhd elə dünyada sindırma ürək.
Qabağına çıxar bir qızmış pələng
Səni eylər parça-para, sataşma.*

*Alxanam sözümü alsan kuşinə,
Hər an bəla gəlməz, oğlum başına.
Kənar dolan əgər çıxsa qarşına
İki biçər Zülfüqara¹ sataşma!*

¹ Zülfüqar – Həzrət Əlinin əfsanəvi qılıncıdır.

BARI OLARDI

*Zəhmətə can desə ucalar insan
Zəhmətsiz bir bağın bari olarmı?
Qohumuna xain, dosta müxənnət
Beləsinin namus, arı olarmı?*

*Qədirini bilən elin, obanın,
Bu doğma vətənin, yurdun-yuvanın,
Qoca təbiəti candan sevənin,
Ürəyində ahi-zarı olarmı?*

*Eldən iləham alar ucalar, qalxar,
El bir olsa gücü dağları yıxar.
Elə xain çıxan nana kor baxar,
Alxan onun xeyrxahi olarmı?*

GEDİR

*Ömür bostanına bəd əl dəyəli
Saralıb tağları çor tutub gedir.
Könlüm bir dağıydi güllü-çiçəkli,
İndi boran alıb, qar tutub gedir.*

*Həqiqət yoluna varmılan kişi,
Zəhmətin barını dərmiyən kişi,
Manatı, qəpiyi olmuyan kişi
Baxırsan əlində zər tutub gedir.*

*Qarayazlı Alxan unutmaz eli,
Qarışır ümməna, gözümün səli.
Bivəfa gözəlin yamandı feli,
Tərlanın ovunu sar tutub gedir.*

HEÇ

*Haramdı deyirlər içki insana,
Dərd məni almasa, içərəmmi heç?
Dost müxənnət, qəlbi xain olmasa
Ölünçə dostumdan keçərəmmi heç?*

*Gün yanında ay da verərmi işıq,
Gözəl bir dövrandı, elə yaraşıq.
Səni kimi olsa yüz qanmaz aşiq
Ölsəm də meydandan qaçarammı heç?*

*Sevgili cananum ara bağlasa,
Yas tutub başına qara bağlasa,
Alxanam ürəyim yara bağlasa,
Dərdimi nadana açarammı heç.*

VƏTƏNDİ VƏTƏN

*Doğru buyurublar bizim babalar
İgidin gərəyi vətəndi vətən.
Yüz min düşmən olsa güc gələ bilməz
Arxası, dirəyi vətəndi vətən.*

*Vətəndə ucalır insanın başı
Zəhmətdi həmdəmi, dostu, qardaşı.
Ölüncə geriyə düşərmi işi?
Tükənməz çörəyi vətəndi vətən.*

*Mən öz vətənimi gözüm sayıram,
Ağzında söhbətim, sözüm sayıram.
Xoş gələn baharım, yazım sayıram,
Alxanın ürəyi vətəndi vətən.*

DEYİRƏM

*Qohumun ən pisi,dostun yaltağı
Çəkibdi sinəmə dağı,deyirəm.
Çörək verdim nanəcibə, alçağa
O da oldu mənə yağı, deyirəm.*

*Halal zəhmətimlə mən həyat qurdum,
Qarayazı elimdi, Kosalı yurdum.
Məcnuna tay oldu mənim də dərdim,
Dolandım səhranı,dağı, deyirəm.*

*Alxanam dərs aldım, oldum sənətkar,
Mən çəkən dəndləri deyin kim çəkər?
Mərd igid əlində olaram nökər
Müxənnətə olmam ağa,deyirəm!*

GÖRMÜŞƏM

*Qaraçöp elində, Yeddi oymaqda
Doğru sözü, düz ilqarı görmüşəm.
Dost yolunda şirin candan keçəni
Mərfət əhli igidləri görmüşəm.*

*Orda çox keçirdim toyu, nişamı
Hər ocaqda yedim nəməyi-nanı.
Elmdə bir dərya gövhərin kəni
Musa kimi sənətkarı görmüşəm.*

*Gəlir xəyalıma hey aram-aram,
Düşünəndə qövür eyləyir yaram.
Köhnələrdən qalmış bir yadigaram
Neçə-neçə boran, qarı görmüşəm.*

*Ağlağandı, Qaraçöpün yaylağı,
Qoç Qırılandı-cavanların yiğnağı.
Ləzzət verir "Yekə kişinin bulağı"
İçən deyir:- ab-gövsəri görmüşəm.*

*At oynadan, hey dolanan meydani,
Mən görən oğlanlar gedibdi, hamı?
Mərdlər unudarmı Aşıq Alxamı?
Mən onlarda etibarı görmüşəm.*

MƏMƏLƏRİN

*Nə üçün utanıb xəcalət çəkdin?
Həm də bilir ki, var məmələrin.
Gizlənməz, görünür aləm-aşkara
Qan saldı bağırma nar məmələrin.*

*Yaşın yetişibdi, daha utanma
Mən yanın odlara yazılışsan yanma!
Bu zövqü-səfədan gəl sən övsanma,
Bir gün sığacaqdı yar məmələrin.*

*Mən Alxanam qara bağırı, yaşlıyam,
Anamdan olalı gözü yaşlıyam.
Alıbdı ağılimi mənbihuşluyam
Gör nələr eylədi bir, məmələrin!*

YALVARIR

*Gördüm bir nadanı, qədir bilməz
Qızdan üz döndərib dula yalvarır.
Sərraf bilər qızıl zərin qədrini
Bülbül fəğan edib gülə yalvarır.*

*Sən başına örtüb sari gələndə,
Təbibsən, yaramı sari, gələndə,
Qədəm qoyub bizə sari gələndə,
Qəlbim coşur, dilim yola yalvarır.*

*Gövhərsən qədrini niyə bilmirəm
Dərdimi ellərə yaya bilmirəm.
Utanıram, vallah, deyə bilmirəm
Alxan üzündəki xala yalvarır.*

MƏNİM

*Yaşım çox olsa da qəlbim cavandi,
Azalmır heç eşqim, həvəsim mənim.
Allaha min dəfə şükür deyirəm
Qocaldıqca enmir heç səsim mənim.*

*Silinməz qəlbimdən həqiqət yolu,
Uymadım şöhrətə, saymadım pulu.
Elə xidmətçiyyəm, sənətin qulu,
Nə qədər ki, gəlir nəfəsim mənim.*

*Alxanam, dövrümdə çox ucalmışam,
Birisi deyirmiş tez qocalmışam.
Müxənnət başından mən tac almişam
Namərddə qalmadı qisasım mənim.*

YANIM MƏN

*Ay bimürvət, vallah, sənin eşqindən
Az qalıram Kərəm kimi yanım mən.
Zalim, bu sinəmə dağlar çəkibsən
Dözəmmirəm, nə gizlədim, danım mən?!*

*Yüz illər keçsə də eşqim üzülməz,
Sevgi bir bələdi hər an dözülməz.
Dünyada yaxşıya yaxşı yazılmaz,
Sən qanırsan, əlac budu qanım mən.*

*Mən Alxani az odlara yax indi,
Ara uzaq, amma qəlbim yaxındı.
Cavan deyləm, inanıram yox indi
İnsafdimi səni yadla sanım mən.*

NƏ İSƏ...

*Gənc yaşimdən mən fikirli insanam
Çox qəmlənir qəlbim,gülmür nə isə...
Yaxşilar ömrünü tez vurur başa
Yamanlar yaşayır,ölmür nə isə...*

*Həsrətindən Məcnuna dönmüşəm,
Gündə yüz yol xatırlayıb anmışam.
Kərəm kimi eşq oduna yanmışam,
O bivəfa yazılıq bilmir nə isə...*

*Eşqin ucbatından başım qaldadı,
Bülbülün həsrəti qızıl gıldı.
Mən Alxanam,gözüm hələ yoldadı
Etibarı kəsib gəlmir nə isə...*

BİLİN

*Mehman olma müxənnətə, namərdə
Namərdin koması dar olar, bilin.
Mərd kişilər süfrə açar, ad alar
Namərd dost yanında xar olar, bilin.*

*Həqiqətdən əlin üzməz pürkamal,
Halaldan süd əmən olar əhli-hal.
İgidin başında olar qalmaqal,
Uca dağda boran, qar olar, bilin.*

*Dərya bulanarmı qarişsa ada?
Sənətkar olarmı hər haramzada?
Ustadına xain tamahkar gəda
Alxan deyər: "Axrı kor olar, bilin!".*

YARIM VAR

*Elə sanma vurulmuşam mən sana,
Səndən gözəl,səndən göyçək yarım var.
Uca dağam,duman alıb başımı
Çıskinim var,boranım var,qarım var.*

*Fələk məni salib bir yaman dərdə
Dünyani gəzirəm durduğum yerdə,
Qayıdarmı geri cavanlıq bir də
Gətirmir yiğvalım, yüz azarım var.*

*Qarayazlı Alxanam,uymam şöhrətə,
Nədənsə tuş gəlir qarşıma xata.
Bir gün suvar ollam bir cansız ata
Qapısız-bacasız dar məzarım var.*

OLA BİLMƏZ

*Müxənnət şah olsa cümlə cahanda
Ən yoxsul bir mərdə tay ola bilməz.
Yazda cuşə gələr hər axan sular,
Bir qərarda axan çay ola bilməz.*

*İnsan bəlli olar bəd nişanından
Utanmaz, çəkinməz haqq divanından.
Minarə qursa da elin qanından
Nəhayət zövq alıb bay ola bilməz.*

*Alxanın dərd-qəmdən ağarıb saçı,
Qayaya dırmaşar hər qotur keçi,
Sərraf olarmı heç adı qalayçı?
Səngər cərgəsində say ola bilməz.*

YATACAQ

*Gəl çox da güvənmə gözəlliyinə
Bir zaman qoynunda ilan yatacaq.
Məni dərdə salan qara gözlərin
Çürüyüb, yerində çəyan yatacaq.*

*Əlindən gedəcək keflərin, dəmin,
Ayrılacaq səndən yarın, həmdəmin.
Al-şal bəyənməyən o gül əndamın,
Qara torpaqlarda üryan yatacaq.*

*Sükuta dalacaq meşələr, dağlar,
Solacaq çıçəkli, o güllü bağlar.
Dünyada qalacaq əlvan otaqlar,
Qəbirdə tək-tənha Alxan yatacaq.*

DAYAN

*Sevinirsən ucalanda, qalxanda,
Qanadin bürüşüb enəndə dayan.
Qabaqca oynadır daşı-qasıłə,
Qanlı fələk üzü dönəndə dayan.*

*Yüz min alım neylər iş bəd gələndə,
Bəxtin üz döndərib geri qalanda,
Hami qəh-qəh çəkib səmə güləndə,
Ah çəkib ürəkdən yananda dayan.*

*Dünyanın şöhrəti aldadır səni,
Zurnasız oynadır sultani, xani.
Elin gözü yaxşı görür Alxani,
Sonra başa düşüb qananda dayan.*

DOSTUM

*Hər ucalan bilməz elin qədrini,
Başın düz işləsə, qanarsan, "dostum".
Özünü tez atma alovə, oda
Sonra Kərəm kimi yanarsan, "dostum".*

*Xarrat əli dəysə olmazdin kobud,
Sənə qulluq düşməz, dəvəyə xamut.
Qurddan çoban olmaz, tazidən da it,
Sürünü güdəza verərsən, "dostum".*

*Çox yemək gəyirdər, sixar insani,
Sərhədi çox aşma, yolunu tanı.
Çox görmüşəm havasına uçanı
Tutular qanadın, enərsən, "dostum".*

*Elin qədrini bil, el oğlusən sən,
Qoçla döşə gəlmə, bir toğlusən sən.
Ümməna atılma, tez boğulusən sən
Ümməni bir çaymı sanırsən, "dostum".*

*Dörd fəsil dolanır ilin içində,
Bülbüləm naləm var gülün içində.
Bil, rüsvay edərəm elin içində
Onda bu Alxani tanırsən, "dostum".*

QAYIT

*Üz döndərib keçmə məndən aralı
O köhnə dostluğu yada sal, qayit.
Əzraildən sən zülmkar deyilsən
İstəyirsən şirin canmı al, qayit.*

*Bu fani dünyada bir muradım var,
İstəkli canansan, ərki-nazım var.
Heç kimə demirəm pünhan sözüm var,
Dərd əhlisən sənə deyim bil, qayit.*

*Neyləsən də üzülərmi məhəbbət?
Sevən sevəninə verərmi əzyət?
Sən mənim olasan nə lazım cənnət.
Mən Alxanam bir üzümə gül, qayit!*

QOCALMAĞI VAR

*Çox cavanam deyib gülmə qocaya,
Belə cavanlığın qocalığı var.
Axıratan heç kimsə qalmaz danəndə,
Aşağı enməyi, ucalmağı var.*

*Namərddən uzaq ol, düşmə kələyə,
Həmişə sadıq ol, düşkün ürəyə.
Çox da bel bağlama qanlı fələyə,
Oynadıb bir daşa bərk çalmağı var.*

*Alxanam, sözlərim bil həqiqətdi,
Fikir də insana boş bir adətdi.
Dünyadan payın da bir ağ xələtdi
Onun tez olmayı, gec olmayı var.*

SƏN DƏ GÖR...
Aşıq Aslana

*Yaylaqları qarış-qarış gəzmişəm,
O yerləri, o yaylağı sən də gör.
Tər gözəllər mənə kanyak süzübdü.
Yeyib-içib, məst olmağı sən də gör.*

*Köhlən atlar Çiçəklidə kişnərdi,
Dəlidağdan neçə karvan işlərdi,
On beş atlı gəlib mehman düşərdi,
Quzuplov, bal, qaymağı sən də gör.*

*Göytəpədən endim mauzer belimdə,
Koroğlutək uçan nəğmə dilimdə,
Dövran etdim sədəfli saz əlimdə,
Məclislərdə kef-damağı sən də gör.*

*Mən də çox raziyam o adil haqdan,
Busələr itirdim lalə yanaqdan,
Gözəllər çıxanda "Şir-şir" bulaqdan,
Köks ötürüb su almağı sən də gör.*

*Ağlağandan İsti çaya enmişəm,
Marallıqda neçə dastan demişəm.
Mən Alxanam, oynamışam, gülmüşəm,
Lilparlıda uzanmağı sən də gör.*

DÖNDÜ NƏ DÖNDÜ

*Tərlan könlüm zirvələrdə gəzirdi,
Fələyin qəhrindən endi nə endi.
Qəfil yerdən bir od düdü canıma,
Ciyərim alışdı, yandı nə yandı.*

*Bu qoca çağında döndü növrağım,
Telli saza daha yatmur barmağım.
Şöləsində şeş atdığım çirağım,
Asta bir küləklə söndü nə söndü.*

*Alxanın dərdini kimsə bilmədi,
Nə etmişdim taleyim yar olmadı.
Əzəl başdan bəxt üzümə gülmədi,
İqbalım bəd günə döndü nə döndü.*

SÜRGÜN VƏ YA QÜRBƏT ŞEİRLƏRİ

A BÜLBÜL

*Nə məhəbbət bilir, nə vəfasi var,
Gül üçün yalvarma xara, a bulbul!
Doqquz ay zar çəkib qanlar ağlarsan
Nalan düşür güllüzara, a bulbul!*

*Vətən ayrışıyam, qurbət xəstəsi,
Yarın həsrətiyəm, dil şikəstəsi,
Sinəmdə dövr edir qəmin dəstəsi,
Kim edər dərdimə çara, a bülbül?!*

*Qarayazılı Alxanam söhbətim dildə,
Kim bilər dərdimi bu qurbət eldə?!
Məktub möhtaciyam gözlərim yolda
Nahaqdan düşmüşəm dara, a bulbul!*

KEÇİR

*Necə qəm çəkməyim bu qürbət eldə
Gözəl qız, qəlbimdən gör nələr keçir?
O gözəl vətənim, həm atam- anam
Ömrümün gülləri körpələr keçir.*

*Ayri düşdüm qohumumdan, dostumdan,
Telli sazım necə düşdü dəstimdən?
Oxuya- oxuya gəlib üstümdən
Ana Vətənimdən durnalar keçir.*

*Alxanam, yoldaşam mən dərdə, qəmə,
Çatarmı ki əlim bir də həmdəmə?
O gözəl yarımdan gələndə namə
Oxuram qəlbimdən yaralar keçir.*

GƏLIBDİ

*Od saldin qəlbimə sən ah çəkəndə
Elə bil canıma bəla gəlibdi.
Yar sevən özünü yara yetirdi
Bizimki də haqdan belə gəlibdi.*

*Ahin neştər olub tökdü qanımı,
Unutdum ağlımı, din-imanımı.
Qürbət dərdi üzdü mənim canımı,
Bütün var əndəmim dilə gəlibdi.*

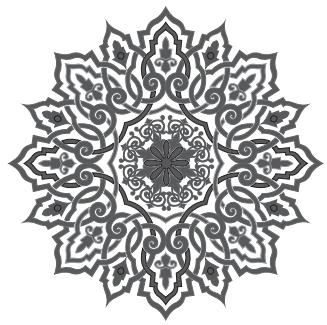
*Haqqın, ədalətin açıla közü,
Meydana çıxayıdı həqiqət özü.
Qarayazılı Alxanın gülərmi üzü
Qarşıma qazamat, qala gəlibdi...*

GEDİRƏM...

*Çağirdim Ağamı dada yetişdi...
Xudafız a gözəl,kana gedirəm.
Haqqın, ədalətin çatdı nəzəri
Yetişmişəm din- imana gedirəm.*

*Şükür haqqa yenə çatdı dövranum,
Təzədən gül açdı bağım, gülşənim.
Mənə ilham verən ana Vətənim-
Doğma diyar- Gürcüstana gedirəm...*

*Heç kimsə düşməsin böhtana, şərə
Naləm qalxdı asimana, göylərə.
Şikayətim çatdı Malik Əjdərə,
Kərəm qıldı mən Alxana, gedirəm.*

Təcnislər

BİR SAAT

*Azrail çökəndə sənin üstünə.
Əlim çata gözəl yara bir saat.
Əcal gəlib canım alan çağında,
Vəsyət edəm bəfadara bir saat.*

*Oxudum dərsimi artdı kamalıım,
Çatım murazıma mən də kam alıım.
O dünyada pak olmasa əməlím,
Yandıralar məni nara bir saat.*

*Mən Alxanam sən pirimsən, ya Əli,
Xudam dedi sənə şirim ya Əli.
Sənə qurban mənim sərim ya Əli
Özün salma məni dara bir saat.*

HALALA ÇIXAR

*Cəfa çəkmə haramxorun yolunda,
Demə axrı gələr halala çıxar.
Bədəsil halaldan dönər harama
Əsil insan haramdan halala çıxar.*

*Osman düzdü ol qurbanı yazanda,
Gözün görsün inanmiram yazanda.
Bir mərd igid namərdilən gəzəndə,
Salamat başına vay bəla çıxar.*

*Mən Alxanam, saya vurdum hesabi,
Tülkü pələng ilə gətirməz tabı.
Köhlən ilə qosça sürsən şil yabı,
Yüz qamçı da vursan ha dala çıxar.*

AY YANA-YANA

*Bir səyyədin ovu çıxsa yaralı,
Düşər arxasınca ay yana-yana.
Bağban bağçasından gül dərən zaman
Xar görsə gül üstə ay yana-yana.*

*Kərəm necə yandı eşqin oduna,
Yaxşı igid ləkə vurma adına.
Bu gün çərşənbədi, yoxsa adına.
Söylə biz də bilək, ay ana-ana.*

*Alxan, sirrin nahaq dedin sən ona,
Ağlı kəmlər tənha edir Sənana.
Canan odu hər dəqiqə səni ana,
Ah çəkib ciyərdən ay yana-yana.*

AY ŞİRİN-ŞİRİN
(Cığalı tacnis)

*Kim çəkərsə gözəl yarın cəfəsin
Görər səfasını ay şirin-şirin.*

*Aşıq deyər, ay şirin
Yar ləbidi ay şirin.
Zambur şan çəkər güldən,
Şəhti şəkər, ay şirin.*

*Üz-üzə duranda bəfadarımsan.
Gəl gülək, danişaq ay şirin-şirin.*

*Yar bəzənib gördüm gəldi qarşımı.
Gözləmirdim özü gəldi qarşımı.*

*Aşıq deyir qarşımı.
Şər işlərə qarışma.
Tutdu qəmin yuxusu
Yar gələndə qarşımı.*

*Göy çəməndə canan çıxdı qarşımı
Naləsi yeridi ay şirin-şirin.*

*Mən Alxanam gül irəngim saralı,
Tərlan köçdü ovlağın, sar aldı.*

*Aşıq deyər saralı
Dərdli olan saralı.
Şahinlər oylağını,
Bir də gördün sar alı.*

*Xəyyat olan zərbaftadan zər ali,
Düzdürər libasa ay şirin-şirin.*

GÖRƏNDƏ
(Cığalı tacnis)

*Aşıq oldum hər diyari dolandım,
Könlüm sevdi bir gözəli görəndə.*

*Aşıq deyər gözəldi
Yar yanağı gözəldi.
Gözəl hər yetən olmaz
Könül sevən gözəldi.*

*Günəş üzlü, şirin sözlü ay zalim,
Niyə soruşmadın qəmli hali görəndə.*

*Neçə aşıq oda yandı biləsən
Yaniq Kərəm oda yandı biləsən.*

*Aşıq deyər oda yandı,
Bir od düşdü oda yandı.
Pərvanələr narı sevdi
Od ucundan o da yandı.*

*Məcnun düşdü səhralara, ay hayif!
Leyli çəkdi çox zavalı görəndə.*

*Bülbül nalə çəkər bağa bir baxar
Tərlan caynağında başa bir baxar.*

*Aşıq deyir bağı gör,
Yar boynunda bağı gör.
Beyxəbərsən, ay bağban,
Xoryat gəzir bağı gör.*

*Mən Alixanam huşum gedir başımdan
Ala gözlü mah cəmali görəndə.*

AY HAYIF-HAYIF

*Güllər solan kimi insanlar solur
Ömür keçir gedir ay hayif-hayif.*

*Aşıq deyər, ay hayif,
Zaman ötdü, ay hayif.
Mara-mura yem olur,
Gözəl canlar, ay hayif.*

*Cəfa çəkdim haramzada yolunda.
Bilmədi qədrimi, ay hayif-hayif.*

*Əldən verməginən söhbəti, dəmi,
Xar olacaq qızıl ömrün həmdəmi.*

*Aşıq deyər həmdəmi,
Həm söhbəti, həm dəmi.
Dəm dəmi gətirəndi,
Qəm də gətirər qəmi.*

*Gözəl oldu bir nadanın həmdəmi,
Soldu gül yanağı, ay hayif-hayif.*

*Mən Alxanam düşdüm eşqin gölünə,
Gözəl gördüm şana taxdı telinə.*

*Aşıq deyər telinə,
Ciğasına telinə.
Laçın bağıri qan olar,
Sona qonsa gölünə.*

*Göhər düşdü ahəngərin əlinə,
Satdı bir nakəsə, ay hayif-hayif!*

Divanilor

NEYNİM

*Qəm götürüb bu sinəmi gülə bilməm neyliyim?
Sərrəfi yam bil gövhərin, ola bilməm neyliyim?
Fələk əyibdi qamətim taqət qalmadı canda,
Daha eşqin dəryasına dala bilməm neyniyim?*

*Fələk kimini endirir, kimini də qaldırır
Naməndlərə suru verir, mərdin üstünə güldürür.
Naməndləri çox yaşadır, mərdi cavan öldürür
Ol xudanın bu işlərin bilə bilməm neyniyim?*

*Qədərə çarə yoxdur əgər yetərsə başa,
İnsana ölüm haqdı, istəyirsən yüz yaşa.
Alxanam sirlili qaldım çərxi dönmüş gərdişə
Öz canimdandan bezmişəm mən olə bilməm neynim.*

YÜKÜM

*Həqiqətdən dərs almışam, ağıl-kamaldı yüküm,
Yolsuzu yola gətirən böyük misaldi yüküm.
"Qoca gəlib qurd alanmaz" ataların sözüdü,
Dərin düşün sözlərimi, sənə zülaldi yüküm.*

*Neçə min ağıl sahibi mərdlərə köməkdi dil,
Millətləri ol yaradan yatmayıb oyaqdı bil.
Əl uzatma mərifətə, səndən ol uzaqdı bil,
Yad mətahin xird eyləmə, bil ki, məlaldi yüküm.*

*Adı bırdır, özü min bir, yerin, göyün ləngəri,
Ya Məhəmməd, ya Əlidil ığidlər səbəbkəri.
Çin-Maçına çatanmazsan, gəl, yoldan qayıt geri,
Naşı sərraf seçə bilməz, qeyri bir haldı yüküm.*

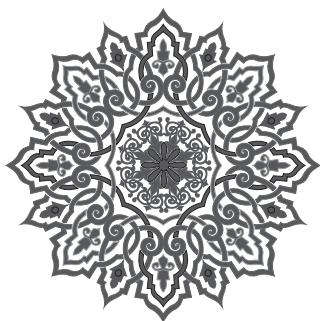
*Mən Alxanam, cəfakesəm, tutmuşam doğru yolu,
Ə davətdən çox uzağam, istəməm qeylu-qalı.
Yolunda canım sadığa, dərdin alım, ya Əli,
Fitnə-feldən çox qaçındı zatı halaldi yüküm.*

OLMASA

*Xoryat bağa girə bilməz, naşı bağban olmasa.
Ol xudam dərdi verməzdi, əgər dərməni olmasa.
Dərdini söyləmə naşı təbibə, bilməz dərdinin çarəsin
Ustadından dərsin almış, kamil logman olmasa.*

*Axtarıram ləl mədənin, mənəm onun sərrafi.
Neçə yerə məna verər, ayırsan nunnan-qafı.
Kəmfürsətə sirr verəndə, olmaz onun insafi.
Gədadən bəy olarmı, kəci dövran olmasa.*

*Oxumuşam əlifbəni, ayın Allah adıdır.
Adı bəlli Həzrət Əli, mərdlərin ustادdır.
Din üstündə qərar tutan, Mühəmmədin adıdır.
Dildən qoyma aşiq Alxan, canın əfsan olmasa.*

Dastanlar

YUNAN PƏHLƏVANI İSBƏNDİYARIN NAĞILI

Çox-çox qədim zamanlarda Yunanda cavan bir pəhləvan yaşayırıdı. Nə şah oğlu döydü, nə də vəzir. Ortabab yaşıyan Abdul Qədir kişinin oğluydu. Bir gün oğlunu yanına çağırıb dedi: "Oğlum, mənim günüm keçibdi, ömrümün son çağındı. Sana bir neçə sözüm var". Oğlan dedi: "Möhtərəm ata, sənin vəsiyyətin mənim gözlərim üstə". Ata dedi: Birinci, haraya səfər eyləsən, tək getmə. İkinci, qonaq evində tək yatma. Üçüncü, qumar oynama. Dördüncü, nə qədər haram yola getsən, haram tikə yemə. Beşinci, heç kimin halalına xayın olma". Sözlər kişinin ağızından qurtaran kimi, ömrünü sizə verdi. İsbəndiyar el adəti üzrə atasını dəfn elədi. 40 gün yas saxladı. Atasına yadigar daş qoymadı. Sonra da öz işi ilə məşğul oldu. İsbəndiyar nə qədər ad aldı, yoxsullara kömək durdu, ac qarınları doydurdu, o qədər də Allah taala ona verdi. İsbəndiyar öz əmisi qızı gözəl Pəriyə nişanlı idi. Bir gün qız güllü bağa gəldi, oğlanı çağırıb bir qədər söhbət etdilər. Gözəl Pəri dedi: "Əmi oğlu, olan oldu, keçən keçdi, çox da fikir eləmə". Qız dedi: "Bu gecə bir yuxu görmüşəm, amma hələ səna danişmirəm". Gözəl Pəri xudahafiz deyib ayrıldı, bir qədər gedib dayandı, geri dönüb İsbəndiyara doyunca baxdı, öz evlərinə daxil oldu.

İndi Sizə danışım İsbəndiyardan. İsbəndiyar göy otun üstündə bir qədər oturdu, sonra üzü üstə düşüb qəm yuxusuna daldı. Bu dəmdə ərəb libasında bir dərviş yer aldı və dedi: "Oğlum, niyə belə qəmdə yatırsan, al bu badəni, nuş elə, səni dərddən, qəmdən azad etsin, qaldırıb bir badəni nuş elədi, yuxu İsbəndiyarı tutdu nə tutdu. Üç gün yatdı, dördüncü günü gözünü açdı nə gördü? Anası, bacısı, qohum-əqrabəsi, Pəri xanım şivən qurublar. Anası dedi: "Ay oğlum, bu nə işdir, düşdün, daniş görüm, başına nə gəldi". İsbəndiyar dedi: "Mənim sazımı mana gətirin. Sazi sinəsinə aldı, görək nə dedi:

*Bir ərəb gəlmışdı, ana üstümə,
Əlində şərbəti şirindi şirin.*

*Dünyanın malına tamah etməyən
Nuş etdim badəsin şirindi şirin.*

*Bir cam çox doluydu, birində azdı,
Baldan şirin idi, sudan bəyazdı.
Sidqinə mənə bir gözəl yazdı
Gördüm camalını şirindi şirin.*

*İsbəndiyaram, qaldım eşqin qövrində,
Gərək mən can üzəm yarın qəhrində.
Adı Nərgiz xanum Misir şəhrində
Haqq verən bir paydı şirindi şirin.*

Sözünü tamam elədi: "Ay oğlum, gözəl Pəridən aralı düşmə, uzaq yerlərdə nə işin var, ay bala, bizi kimə tapşırıb gedirsən?"

Bunlar burda qalsın, sizə nədən danışım, Misir sultani Həmid sultanın pəhləvanı Qaradan. Qara cümlə-cahan pəhləvaniyidi. Nərgiz xanıma aşiq olmuşdu, ondan əl çəkmirdi. Onu da deyim ki, ağa dərviş Nərgizi İsbəndiyara göstərdiyi kimi, oğlanı da Nərgizə göstərmüşdi. Qara pəhləvanın qırxınçı elçisinə qız belə cavab verdi ki, sən əlini məndən üz, mənim sevgilim səndən yüz dəfə qüvvətli pəhləvandır, o, mənim arxmaxca gələcək. Elçilər geri qayıdır həmən qız dediyi sözün üstünə beş söz də qoyub Qara pəhləvana xəbər apardılar. Bu sözləri eşidən kimi Qara pəhləvan oddan köynək geyindi. Çin atını minib getdi qızın atasının kiçik bacısı Məleykə, qardaşı Yusifin yanına. Hamını atın qabağına qatıb gətirdi qazamatla saldı və dedi: "Əgər Nərgizi mana verməsəniz, ömrünüz bu qazamatda keçəcək". Qızın atası Rəşid dedi: "Ay qızım, Qara pəhləvandan artıq kimə gedəcəksən, sən Allah, bizi qazamatda çürütmə". Nərgiz deyirdi: atacan, gör nə deyirəm:

*Aləmi röyadan tuş oldu mana,
Əlində əsaydı, özü piyada,*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Keşdə çıxb, bu dünyani gəzirdi,
Bəzən havadaydı, bəzən dəryada.*

Qızın atası deyir: "Ay qız, ağılına gələni danışma, deyən başına hava gəlibdi". Qız dedi: "Ey mehriban atam, qulaq as mənə".

*Mən əlində gördüm yazılı, dəftər,
Ağlımı başından eylədi əsər.
Həfti¹ asimanдан gəldi bir xəbər,
Zənandi yanacaq vermə ziyada.*

Rəşid kişi dedi: "Arvad, bu qız dəlidir, bu nə danışır". Qız dedi: "Ay əziz atam, mən yalan danışmiram".

*Məqamı xoş oldu, söhbətə düşdüm,
Ağam mənə göstərdi, qaynadım, coşdum,
Nərgizəm, yandım, odda alışdım,
Mənə dedi, hərçayıl olma nə bada.*

Qız sözünü tamam elədi, Qızın atası, anası çox narazı idilər. Onlar dedilər ki, bu ağılnnan bizim ailəmiz sənin ucbatından bu qazamatda qırılmalıdır. Bu söz arasında iki murqu quş gəlib qazamatın pəncərəsinə qondular. Nərgiz dedi: "Atacan, gördünmü?"

Kişi dedi: "Ay qızım, quşlar pəncərəyə qonmaqla nə olacaq?" Qız qələmi götürüb görək nə yazdı:

*Murğu and verirəm sizi Allah'a,
Bu naməni Yunanistana yetirin.
Beytül müqəddəsə, vallah-billaha,
İsbəndiyar adlı pəhləvana yetirin.*

Bu sözü deyəndə murqlular çirpındılar, səs verdilər. Kişi, arvad, uşaq, hamısı donub qaldılar:

¹ Həfti asiman – göyün 7-ci qatı

*Naşı bağban qızılgülü dərməsin,
Alanda naməni dayanmasın, durmasın,
Elə gedin, Şahi Şonqar görməsin,
Qanad çalın asimana yetirin.*

*Nərgizəm, çağırıram ədalət şahı,
Dilimin əzbəri, dinin pənahı.
Əgər sevirsiniz qadir Allahi,
And verirəm, o sübhana yetirin.*

Qız sözünü qurtarıb kağızın başını bağıladı. Sapnan da sarıldı. Tez murğu¹ şığıdı məktubu caynağına aldı, yola düzəldi.

İsbəndiyar yola düşmək ehtiyatında idi. Hovuz başında murğu məktubu caynağına alıb havaya qalxdı. Oğlan məktubu açıb oxudu, ağıl başından qəşş eylədi. Özünə gəlib bir də oxudu, anasını, bacısını, gözəl Məleykəni çağırıb görək neylədi. İki nəfər pəhləvan dostları gəldilər: birisi Şirzad, birisi Dilavər. Dedilər ki, səni tək başına qoymarıq, biz səninlə bərabər gedirik. Aldı İsbəndiyar:

*Ey, ana Vətənim, ey, gözəl yurdum,
Gedirəm, salamat qal indən belə.
Bağımızda bitən güllər, nərgizlər,
Açılan lalələr, qal indən belə.*

*Çəmənli dərələr, çıçəkli düzələr,
Ahi-zarda yarımlı yolumu gözlər.
Göllərimdə üzən ördəklər, qazlar,
Şəhraya qanadı çal indən belə.
İsbəndiyarın qəlbində sədaqəti var,
Ədalət şahımsan, ədalətin var.*

¹ Murğ – məktub daşıyan quşdur.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Gözəl Məleyka, məndə əmanatın var,
Ayrılıram səndən, al indən belə.*

Sözünü tamamlayıb bir-bir öpüşüb ayrıldılar. Üç pəhləvan üz tutdular Misirə tərəf. O qədər at sürdülər ki, özləri də bilmirdilər hara gedirlər. 32 gün at sürdülər. Axşam gəldi. Şirzad dedi: "Burada atları buraxaq, özümüz də dincələk". Elə də oldu. Səhərlər üstünüzə xeyirliklə, şadlıqla açılsın, gün bir catı boyu uzanmışdı. Baxdılardan budu ha, bir qoca qarı gül-çiçək yiğə-yığa gəlir. Oğlanlar öz gözlərinə inanmadılar: Belə bir çöl-biyabanda qarı nə gəzir? Qarı olsun cadugər, istəsə qızı dönür, istəsə də gəlinə, istəsə qarı olur, dünyanın hər yerindən xəbər verməyi bacarır. Qarı yaxın gəldi salam verdi, qarının salamını əleyk etdilər. Qarı dedi: "Ay balalar, nə dər-diniz var, mənə danışın. Bura qırx divlər məskənidir, tezçə buradan gedin. İsbəndiyar dedi: "Ay nənə, dilnən desəm dilim yanar, icazə versən, saznan deyim. Qarı dedi: "Oğlum, mən də saznan cavab verrəm."

İsbəndiyar: *Başına mən dönməm, ay qarı nənə,
Qarı, bu yol şəhri-Misrə gedirmi?
Neçə günə gedib ora çataram,
Qarı bu yol şəhri-Misrə gedirmi?*

Qarı: *O şirin dillər aldı mənim canımı,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludu,
Apardin ağlımı, dini-imanımı,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludur.*

İsbəndiyar: *Pəhləvanlar varmı çox adlı-sanlı?
Hökəmətləri varmı adıl, divanlı?
Gözəlləri varmı qəmzəsi canlı?
Qarı, bu yol şəhri-Misrə gedirmi?*

Qarı: *Pəhləvanlar başı-candan keçirlər,
Hökəmətlər adamın qanın içirlər,*

*Gözəlləri tamam korlar, keçəllər,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludur.*

İsbəndiyar: *Bir qəvvasam dəryalara dalaram,
Şahlarından baci-xərac alaram.
İsbəndiyaram, orda qılinc çalaram,
Qarı, bu yol şəhri-Misirə gedirmi?*

Qarı: *Mən Gülsənəm, on səkkizcə yaşım var,
Açıq sözüm, sana çox-çox xoşum var.
Qılınnan, qalxannan mənim nə işim var?
Ancaq bu yol şəhri-Misrin yoludur.*

Hər ikisi sözlərini tamam etdilər. Oğlana qarı dedi: "O gələnlər sizin adamlardır mı?" Geri baxırlar, bir də baxanda, qarı nə gəzir, cavan gözəl bir qızdır. Şirzad dedi: "Ay gözəl xanım, bizi özünə heyran elədin, sən gözəl qızsan". Gülsən dedi: "Siz Qara pəhləvanın üstünə gedirsiz, ancaq sizin ona gücünüz çatmaz, gərək mən də sizlə gedəm, yoxsa sizi Misirdə məhv edərlər, gedin atları çəkin". Atları gətirəndə, nə gör-dülər, həmən qarıdır, qarı nənəyə qonaq oldular, çox böyük hörmət gördülər. Səhər dördü də yola düşdü. Misirə tərəf. Üç gün yol getdilər, dördüncü gündə qarı dedi: "Dayanın, bizim qabağımızı hürülər şahının qızı Dilbər pəhləvan kəsəcək. De-yışmədən sonra güləşəcək. İşdir, Dilbər sənə zor gəlsə, mən səni daş edəcəyəm, gedib səfərimizi bitirib gələndə yenə adam edərəm. Oldu? Getdilər, baxdilar ki, iki qoşa dağ ağız-ağıza gəlibdi, yüz arşın qalıb ki, bir-birilə öpüşsün. Həmin yüz arşın qalan yer poladdan hasardır, bir qapısı var ki, ucalığı otuz arşın olar. Buradan keçmək heç mümkün deyil. Atları yaxın sürdülər. Qapının üstünə yazılmışdı ki, buradan keçmək istəyən, özü ağırlığında xərac verib keçə bilər, verməsə başını kəsib qırıx pəhləvanın başının yanına qoyacam. Xahiş, təvəqqə keçmir. Dördü də atlardan endilər, atları yan cıdar edib yağı qoruğuna buraxdilar. İsbəndiyar güləş meydanında

durub meydana xasım istədi. Cavab gəldi ki, hazır olun, can alan Əzrayıl gəlir. Bir qədər keçmişdi ki, nə gördülər, nə gör-dülər, elə bil dağ oynayıb yerindən başına alıb bir duman gə-lir, yetirdi. Əvvəlcə haqq salamını verdi, sonra dedi: Kimdi əcəli bərkeşdi özü dərdimənd qarşıma çıxsın. Ən əvvəl deyiş-mədən murad hasil olmazsa, güləşdə murad hasil olmasa qı-lıncdan murad hasil olacaq – İsbəndiyar cavan pəhləvan idi, qızın hədələri heç də onu qorxuda bilmədi. Onu da deyim ki, Dilbər sol gözülə İsbəndiyara bir nəzər saldı, çünki ustadlar deyir, sol gözün görmə qabiliyyəti bir qədər sağ gözdən fərq-lidir, ona görə ki, ürək soldadır. Bəli, hər iki pəhləvan qarşı-qarşıya durub göz-gözə baxdı, torpaq qüvvəlidə qabaqça Dilbər aldı.

*Çox da havalanıb, çıxma özündən,
Keçibsən çəngimə qaça bilməzsən.
İndi mil salaram iki gözüñə,
Yaxşını yamanı seçə bilməzsən.*

Dilbərin oğlana ürəyi yandı. Ona görə də hədə-qorxu gəlir, ancaq bu söz qarıya yaman dəydi, bildiyini tutmaq istə-di, şeytana lənət dedi.

İsbəndiyar: *Nəlayiq sözünlə incitmə məni,
Mən Misirə getməliyəm pəhləvan,
Doğru məsləhətə olginan qanı,
Mən Misirə getməliyəm pəhləvan.*

Dilbər: *Ağır vilayətim, ağır kəndim var,
Yüz cürə əməlim, fitnə-fəndim var.
Açılmaz düyünlü bir kəməndim var,
Ataram boynuna, aça bilməzsən.*

İsbəndiyar: *Qılınc çəkərəm vilayətnə, kəndinə,
Bir ox vurram əməlinə, fəndinə.
Özünü bağlaram öz kəmərinə,
Mən Misirə getməliyəm, pəhləvan.*

Dilbər:

*Əcəl səni tuş gətirib Dilbərə,
Təzə pəhləvansan, düşməmiş zora,
Bağlaram çarmixa, çəkərəm dara,
Qanadın da olsa, uça bilməzsən.*

İsbəndiyar:

*İsbəndiyaram, hökm edərəm hər yana,
Misri qilinc indi boyanar qana.
Ala qarğı tab gətirməz tərlana,
Mən Misirə getməliyəm, pəhləvan.*

Hər iki deyişmə tamam oldu, iş çatdı güləşə. Bir saat tənəffüs verildi. Qarı dedi: “İsbəndiyar, əgər gördün ki, sonda qalib gələcək, mənə işarə et, onu daş edəcəyəm”. Bəli, hər iki pəhləvan güləşməyə başladı. Birinci tutuşda Dilbər oğlanın sağ əzələsini əlinə aldı, elə sixdi ki, İsbəndiyarın gözləri buz üstə çıxmış dana gözünə döndü. İkincidə oğlanın dizini yerə gətirdi, üçüncüdə İsbəndiyar elə nərə çəkdi ki, Dilbərin qu-laqları batdı, həm də sinir damarları bürüşdü. Dilbər bir onu dedi: “İgid basdığını kəsməz”. Oğlan Dilbərin əlindən tutub qaldırdı. Dilbər özündən ixtiyarsız oğlanın sağ əlini sol döşünün üstünə qoydu, astadan dedi ki, ilqar iman üstədi. 12 saat dincəldilər. Sonra al nişan otağa dəvət etdi. Dilbərin özü, ikinci otaqda pəhləvan paltarını soyundu qız paltarını geyindi, geri qayıdanda qapını vurdu, icazə istədi. Qapı açıldı, Dilbərin həya pərdəsi üzündə otağa daxil oldu. Deyəsən, qədir Allahın heç işi-güçü yoxuymuş, bu qızı zinyət verirmiş. Qızı belə görən Gülsən qarının dili tutuldu, öz-özünə dedi, nə əcəb bu qızı mən daşa döndərmədim. Əgər bu cür cənnət məleykəsini daşa döndərsəydim, cəhənnəmdə məni yandırırdılar. Şükür, ey Xuda, belə gözəl yaradıbsan. Qız əmr verdi süfrə açıldı, nə açıldı, o necə deyiblər, hətəm süfrəsi quş iliyi, can dərmanı. Heyf ki, bahar fəsli idi. Gecə pəncərəni açıq qoyular. Turacın səsi kəkliyə mey tuturdu, vaxt özünü yetirdi, yer yorqan gətirdilər. Səkkiz qardaş hərəsi bir şey götürmək ki, bəhanə ilə, İsbəndiyarı gördürlər.

Dilbər bir otağa, Şirzad bir otağa, Gülsən qarı da bir otağa yatmağa getdilər. İsbəndiyarnan Dilbər də, Şirzad da, Gülsən qarı da hərəsi bir otağa yatağa girəndə, İsbəndiyar qılıncı sıyırib qoydu qıznan özünün arasında. Oğlan gördü ki, qız ağlayır. Dedi: "Ey gözəlim, niyə ağlayırsan?" Qız dedi: "Mən 32 yaşındayam. Qırıx pəhləvanla güş tutmuşam. Hər hansının əzələsini əzmişəm, mənə məglub olanların hamısının başını vurmuşam, amma sənin əzələni çox sıxdım, caynaqlarım sümüyə keçdi, sənin rəngin saraldısa, tabe olmadın. Onda dedim, mən bu pəhləvana ərə gedəcəyəm. İndi sən də qılıncı aramıza gətirdin". Oğlan dedi: "Ay gözəl qız, sən mənim mən də sənin. Arada bir məsləhətim var. Onu da üç gündən sonra edərik". Qız da razı oldu hələlik qardaş-bacı kimi yatdılardı. Şeytan da iki təmiz qəlbin arasında gəzinə bilmədi. Üç gün, üç gecə qonaq oldular. Səhər üstünüzə xeyirliliklə açılsın, hər iş öz qaydasında söhbətə başladılar. Oğlan dedi: "Gözəl qız, biz getməliyik". Qız özündən ixtiyarsız başını oğlanın ciyinə söykədi, ağladı, qızın qara gözlərindən düşən yaşı damlaları elə bil qızıl gülün üstündən şəh düşürdü. Tez qız yasəmən saçlarından 5 dənə tel ayırib basdı sinəsinə, görək oğlana nə deyir, oğlan nə cavab verir:

Qız: *Bimürvət, biinsaf, ay zalim yağı,
Desən görüm bir sən hara gedirsən?
Sinəmə çəkirsən çal-çarpaz dağı,
Məni salib ahi-zara gedirsən.*

Oğlan: *İncimə gəl məndən, gözəl dilbərim,
Doğru deyim bir ilqara gedirəm.
Mən ölüncə dönməyəcəm bu yoldan,
Çəksələr də məni dara, gedirəm.*

Qız: *Mən necə tab edim belə fəraigə,
Pərvanəyəm, dolanıram çıraqa.
Neylədim ki, məni atıb irağa,
Vurursan sinəmə yara, gedirsən.*

Oğlan: *İgid gərək ilqarında dayansın,
Pərvanə də şam çıraqa dolansın.
Geniş meydan qızıl qana boyansın,
İlqarımda ümüd vara gedirəm.*

Qız: *Bir nişan ver mənə yadigar olsun,
Gedirsən get, Mövləm sənə yar olsun.
Heç qıymırıam gül həmdəmi xar olsun,
Mərd igidsən beyilqara gedirsən.*

Oğlan: *Düz ilqarım sənə yadigar olsun,
Qədir Mövləm mərd igidə yar olsun.
Əgər dönsə İsbəndiyara ar olsun,
Sevgilim düşübdür dara, gedirəm.*

Hər iki tərəfdən sözləri tamam oldu, oğlan dedi: "Gözəl qız, sən heç qəm çəkmə, mən gedirəm Nərgiz xanımı, atasını qazamatdan qurtarmağa. Dilbər də razı qaldı. Qolboyun olub öpüşüb xudafizləşib müşərrəf deyib ayrıldılar. Hər dördü çatdılar Qanlı çaya. Yazın son ayları idi. Hər dərədən bir sel qarışıb Qanlı çayı daşdırılmışdı. Burada dayandılar. Qanlı çay azalmırkı, azalmırkı. Qarı dedi: "Haqq vergisi olsan sənin də nüfsun keçər sən də bir ağanı çağır oğlan."

*Kömək eylə ya ilahim,
Yol ver Qanlı çay, yol ver.
Ərənlər olsun pənahım,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

*Hünərin var dağdan uça,
Dayanırsan gündüz-gecə.
And verirəm o Mehraca,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

*İsbəndiyarı qoyma darda,
Mən qəribəm bu dünyada.
Gözəllərim ahi-zarda,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

Ustadların dediyinə görə, Qanlı çayın köpüyü azalır, o qədər ki, atlar üzər-üzməz olur. Keçirlər o taya, paltarlarını qurudub düşürlər yola. Dörd gün yol gedib çatırlar Misirin kənarında ayılı meşəyə. Bir talaya çəkilib fikir-zikir edirlər. Qarı dedi: oğlanlar, siz mənim balalarım, mən də sizin ananız, indi qulaq verin mənə. Hələ mən sizə deməmişəm, indi deyirəm. Qızı istəyən Qara pəhləvəndi. Onun bir qolunu bir fil əyə bilmir, biz onu tez dan qaranlığı çökəndə öldürməliyik, çünkü qaranlıqda gözü görmür gecə qaroyudu. Əgər o vaxt öldürə bilməsək gərək qaçıb meşədə gizlənək. Bir də o birisi səhər qaranlığına kimi. Qaldı ki, Qara pəhləvanının ixtiyarında olan qazamat, üç pəncərəsi var, heç bir qifili yoxdur. Tək yüz yanında cadukun bir qoca var, yüz qoşun ona zor edə bilmir. Qocadan özünüüzü gözləyin. Gecəni yarı edib qocanı güdməyə başladılar. Sən demə, qoca divarı sindirib durmuş. Dilbər dedi: «Mən qabağa gedim, baxım qoca hansı tərəfdədi» Dilbər qazamatın sol tərəfindən gedib nə gördü, bəlkə də yüz adam ayaq üstə durur. Özünə dedi bəs bu imansız qarı deyirdi bir qocadan başqa heç kim yoxdur bəs bu adamlar nədi. Bir qədər durub baxdı, heç səs-səmir yoxdu, irəli gedib nə gördü? Adamlar hamısı qılınchı, oxlu, nizəli daş olubdu, sən demə, qoca Dilbərin arxa tərəfindən gəlmiş. Dilbər onu görən kimi əlini şəmşirə yetirdi, yarıya kimi şəmşiri çəkmişdi ki, qoca Dilbəri daşa döndərdi. Dilbər belə qalsın, yoldaşları gözlədi gelən yoxdu. Qarı dedi yəqin daş elədilər. Şirzad dedi, mən gedim, getdi düz çıxdı Dilbərin yanına, tanıdı. Dedi: «Ədə, nə durmusan, səhər açılır». Qoca tez Şirzadı da daş elədi. Qarı o qalan qaldı. Qarı dedi: « Oğlum, gəmini daşa vurduq, indi mən gedirəm, sən məni gözlə, mən qoca ilə qabaqlaşacağam, ya Allah, ona verər, ya mənə.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Biz qabaqlaşanda sən arxadan peysərinə elə vurarsan ki, o saat iki gözü də çıxacaq, sonra uşaqları insan etdirərik. Qazamatı açdırıb Nərgizgili azad edərik. Elə də oldu. Qocanı kor edib nə ki gözəl pəhləvanlar daş olmuşdu, hamısını insan elə dilər, hamısı azad oldular, öpüsdülər, görüşdülər. Qızı, atanmasını, bacı-qardaşını qazamatdan azad etdilər. Səhər qaranlığında cəmi daşdan insan olanlar əl qılınçın qəmzəsində: «Gəl Qara pəhləvan»-deyirdilər. İsbəndiyar dedi: Heç kimin işi yoxdu mən onu meydana çağıracağam. Kələyini də özüm kəsəcəyəm. Görək neçə çağıracaq.

*Bir nərə çəkirəm düşman oyansın,
Qarşı gəlsin mənə xəbərdar olsun.
Bir tərlanın sorağına gəlmışəm,
Layiqdimi onu tutan sar olsun.*

Qara pəhləvan tez yuxudan oyandı. Səsi eşitdi, amma inanmadı ki onun sərhədinə insan gəlsin. Tez meydana yətirdi. Aldı görək nə dedi::

*Yenə nə səsiydi gəldi guşuma,
Ala qarğı gülüstana gəlibdi.
Yəqin eşitməyib mənim sədəmi,
Pələng meydanına dana gəlibdi.*

İsbəndiyar: *Kəsin ətrafinı qaçmasın düşmən,
Şəşpər atın meydanda oyansın hər yan.
İşləsin qılınclar eyləsin cövən
Bu meydan sel kimi axsin qan olsun.*

Qara: *Məgər olmayıbdi bu işdən hali,
Necə eşitməyib çovğunu, qarı,
Yəqin, yol azıbdı, çəşib xəyalı,
Mərdin meydanına zənan gəlibdi.*

İsbəndiyar: *İsbəndiyar içər düşman qanını,
İgid olan indi burda tanını.*

*Kim verməsə inan şirin canını,
Dünyada yaşamaq ona ar olsun.*

Qara: *Şir kimi meydanda dayanıb Qara,
Necə pəhləvanlar gətirdim zara.
Bağlayıb qolların, çəkəcəm dara,
Qəsd edibən bir şirin can gəlibdi.*

Hər iki tərəfdən sözləri tamam oldu. Qılıncı çəkdilər. Dediym kimi, danın qaranlığı çökmüşdü, həm də çən gəlmışdi, Qaranın gözləri yaxşı görmürdü Hər iki pəhləvan qarşı-qarşıya gələndə Qaranın atı sol tərəfə yan verdi. Keçən vaxtı İsbəndiyar Qaranın peysərindən bir qılınc vurdu, başı balqabağı kimi əlli arşın diğirlandı. Arxasınca gələn qoşun yetirdi. Qılıncın səsindən, atların kişnəməsindən qulaq tutuldu. Günorta vaxtına kimi qırılan-qırıldı, qaçan canını qurtardı. Qızı götürüb Dilbərin qalasına gəldilər. Üç gün, üç gecə orada qalıb Dilbəri də gətirib çatdırıb Yunana, hər üç qızını toyu bir oldu, ömür-gün sürməyə başladılar.

YETİM OĞLU MƏHƏMMƏDİN DASTANI

Çox qədim zamanların birində Şəhrizar şəhərində bir nəfər Yetim adlı şəxs yaşayırırdı. O adama ona görə Yetim deyirdilər ki, ata-anasının üzünü görməmişdi. Çox pis, ağır günlər yaşamışdı. 35 yaşa çatanda bir kasıbin qızını almışdı.

Aylar, illər dolandı, həmin Yetimin arvadı Murəstə hamilə oldu. Bir gün Yetim arvadı Murəstəynən çörək üstə söhbət edirdilər. Murəstə dedi: «Ay kişi, nə olaydı bir yaxşı qızımız olaydı. Varlı bir oğlana verəydik, bu arpa çörəyindən canımız qurtaraydı».

Yetim dedi: «Ay atası rəhmətlik, bizi kimi bəd irəng adamlardan necə gözəl qız ola bilər?» Bu dəmdə Yetimin qapısına bir dərviş gəldi və salam verdi, salam aldı. Təklif elədilər oturdu. Bu ara yetimi elə bir ağlamaq tutdu ki, göz yaşı selə döndü. Dərviş dedi: «Ay Allahın məzлum bəндəsi, niyə belə ağladın?» Yetim göz yaşını silib dedi: «Ay ağa dərviş, necə ağlamayım ki, bir arpa çörəyimiz var idi onu da yedik. Bir azca irəli gəlsəydin yarısını sənə verərdik».

Dərviş dedi ki, heç sən kefini pozma, mən pay verən dərvışlardənəm. Pay alan deyiləm. Qulaq asın, sizin bir oğlunuz olacaq. Adını Məhəmməd qoyun. Ancaq onun üzünü heç kim görməsin. Çünkü oğlunun üzündə nur olacaq. Hər gecə pəncərənizi qara örtüklə örtün, heç yerdən işiq düşməsin. Bir yaşında sünnet edin. Sünnet zamanı uşağı çirkin hala salın. Dəllək heç nə başa düşməsin. Uşaq 7 yaşına çatanda hansı kitabı istəsə tapın verin, özü başlayıb oxuyacaq. Uşaq 18 yaşına çatanda başına çox xatalar, bələlər gələcək. Ölüm ayağına çox çəkəcəklər. Amma gələcəyi çox yaxşı olacaq. İndi görün gələn kimdir? – deyib dərviş qeyb oldu. 9 ay, 9 gün, 9 dəyqə başa çatdı. Dərviş deyənin hamısı yerinə yetdi. Məhəmməd 18 yaşına çatdı.

Məhəmməd burada qalsın, sizə xəbər verim imansız fala baxan qaridan. Qarı əlləri qoynunda gəldi kəsdi şah Eyzanın qapısını. O zamanlar şahlar, vəzirlər, münəccimlər fa-

labaxnlara çox inanırdılar. Eyzan Şah qarını qəbul etdi. Bir qədər söhbətdən sonra falın açıb yağlı dilini işə saldı, dedi: «Ey qibleyi-aləm, yer üzünүн Allahı! Sənin başında çox müsibətlər görünür. Sənin şəhərinin gün batan tərəfində qeybdən dərs almış bir cavan nura qərq olmuş, elmi də dərya, gözəllikdə Yusifdən də betər. Qolunda 7 filin qüvvəti var. Bir il tamam olmamış sənin tacı-səltənətinə sahib olacaq. Altı ay ərzində yer üzündən götürməlisən. Adı Məhəmməddir». Şah deyir: «Qarı nənə, dünya malından səni qane edəcəm. Ancaq atasının adını desən». Qarı dedi: «Hökmdar tasım korşaldı. Bircə günə mənə möhlət ver». Ertəsi gün yenə qarı gəldi və yenə başladı: «Ey şah, bir cinə də bir şillə vurdum. Güc-bəla ilə dedi: atasının adı Yetimdir». Qarı öz mükafatını aldı, başqa şəhərə köçdi. Qarı o qaridır ki, Məhəmmədin göbəyini kəsmişdi. Qarida işimiz yoxdu. Şah əmr verdi ki, həmin Məhəmmədi kim tapıb gətirsə 500 qızıl mükafat alacaq. Gecənin bir aləmində Ağa dərvish Məhəmmədin yanına gəldi və dedi: «Oğul, sənə taqət badəsi verdim, heç yerdə aciz qalma». Badəni Məhəmmədə içirib qeyb oldu. Məhəmməd 3 gün bihuş olub yatdı, 4-cü gün ağılı başdan getmiş, bayıra çıxanda cəlladlar onu araya aldılar. Düz şahın hüzuruna gətirdilər. Şah baxdı ki, özüdür ki, var. Vəkil, vəzir, cəlladlar. Hamısı bir su içimində cəm oldular. Vəzir dedi: «Qibleyi-aləm, bir ay müddətində qazamatda salaq, bir ay yaxşı düşünək».

Bir ay çox götür-qoydan sonra heç kəs onun ölümünə razi qalmadı. Dedilər ki, bu oğlana arvad almaq lazımdır, çünkü məhəbbət iki yerə bölünər. Bir uşağı olsa üç yerə bölün. Eləcə də vəkilin qızını verək Məhəmmədə bizimlə olar.

Məhəmmədi qazamatdan çıxarıb dar ağacına gətirdilər. Vəzir ayağa durub dedi: «Məhəmməd sənin iki yolu var: Biri zindan, biri evlənmək». Biz sənə qiymırıq. Vəkilin qızı Şücaət xanımı sənə alırıq, ya da bütün ömrün qazamatda keçəcək. Bu dəmdə aldı görək Məhəmməd nə dedi:

*Başına döndüyüm, ey adil şahim,
Nə etdim salırsan zindana məni.
Bəlkə qismət deyil xudadan mənə,
Nədən buyurursan fərməna məni?*

*Zənənə üzünə baxmaram haşa,
Ta ki, elm oxuyub çıxmasam başa.
Məni niyə saldın yanar atəşə,
Həsrət qoyma bağa-gülşənə məni.*

Şah belə düşündü ki, yəni şah olmamış qızı almaram.

*Məhəmmədəm qarşında qolu bağlıyam,
Qəmin dustağıyam, sinəm dağlıyam.
Qəzəbimdən gecə-gündüz ağlıyam,
Qəzəblə çəkirsən divana məni.*

Sözünü tamam elədi. Məclisin qərarı belə oldu ki, şəhərdən azca aralı olan qazamatda qalsın ta ki, «özü məni evləndirin» deyə yalvarana qədər. Onu da deyim həmin qazamat ömürlük dustaqların qazaməti idi. Qazamatın qarşısı aynabənd idi. Məhəmmədi saldılar qazamata. Elə bir adamı qapısına keşikçi qoydular ki, o, bibərnən şəkərin adını ayıra bilmirdi.

Bəli, oğlan qəm yuxusuna qərq oldu, yuxusunda dərvişi gördü. Dərviş dedi: «Oğlum, heç vaxt ümidiñü üzmə. Məni dilindən qoyma». Yuxudan sərsəm oyandı aldı görək nə dedi:

*Qəmlər otağında tək-tənha qaldım,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.
Heyva tək saraldım, gül kimi soldum,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

*Vəfəsiz dünyada haqq söz seçilməz,
Pünhan dərdim heç bir kəsə açılmaz.*

*Qanadum da olsa burdan usulmaz,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

*Məhəmmədə çatdırır qadir Allahı,
Zəlillər gümanı o oldu şahı.
Adı bəlli mərd igidlər pənahı,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

Söz tamam oldu. Məhəmməd burda qalsın, sizə danışım Bərbər şəhərindən, kimdən Kərəmlı şahdan. Kərəmlı şah elə bir şah idi ki, ölkəsində yaşayan əhalinin dünyada heç şeydən xəbəri olmazdı. Hamı şad-xürrəm yaşayırıdı. İşə bir çıxıb bir də qayıdardılar.

Kərəmlı şahın dinli, imanlı bir qızı var idi. Dünya gözəli. Adı da Günəş pəri idi. Ay, gün ondan xəcalət çekirdi. Qız çox qüvvətli pəhləvan idi, həm də həkim idi. Fslin bahar çağrı gəldi. Günəş dünya seyrinə çıxmış oldu. Gözəl bir kəcavə bəzəndi, qoca bir sarvan kəcavəni çəkib yola düşdülər. Nə qədər yol getdilər onu bilmərəm, bir axşam çağında Şəhrizərin kənarında düşərgə elədilər. Çörək-xörək yedilər. Qız sərvana dedi: Ay əziz baba, bu çəməni dolaşım dava-dərman üçün bir az dəyərli ot yiğim. Sərvan dedi: Buyur, övladım. Qız ayağa duranda sərvan gördü qızın qucağında ağ parçaya bükülmüş qundağa bənzər nəsə var. Sərvan qaldı mat-məəttəl ki, bu qız xeylağı uşağı hardan aldı. 33 gün yol gəlirik, bəs bu uşaq heç ağlamadı. Sarvan əlini dünyadan üzmüdü. Durub yavaş-yavaş qızın arxasında gedirdi. Baxdı qız bir güllü, ciçəkli yerə çatdı, qucağındakı ağrı açdı, toza bulanmasın deyə bükdüyü 14 hörük qara saçları arxasına atdı. 14 hörük sahmar ilan kimi gül-ciçəyin arasında sürünməyə başladı.

Qoca sərvanın dizləri bürüsdü, oturub doyunca baxıb fikirləşdi ki, xudaya, sənə çox şükür belə can yaradıbsan. Bəli sərvan geri qayıtdı gəcavənin yanına gəldi. Günəş xanım həmin ağ dəsmalı lazımlı gül-ciçəklə doldurub gəldi, onları yerbəyer elədi. Birdən baxıb gördü ki, qalaçaya bənzər nəsə

görünür, amma elə bil işiq verir, elə bil ki, bayram ayı təzə çıxır. Bir qədər baxıb-baxıb dedi: «Qoca sərvan, bu nə qalaçıdı gərək halı düşəm». Üz tutdu gedib çatanda gördü ki, bir yekəpər adamdı qılınc belində keşik çəkir. Qız salam verdi. Keşikçi salamı aldı və dedi: «Ay xanım, siz tez geri qayıdın yoxsa yaxşı iş çıxmaz». Qız: «Nəyin bahasına olur-olsun mən otağa baxacam»-deyib əlini atdı cibinə, nə qədər qızıl verdişə keşikçinin gözü qəssab pişiyinin gözü kimi işıldadı.

Qız otağa daxil oldu nə gördü, nə gördü, məni istəyənlərin gözləri elə şey görsün. Yasəmən tellərindən bir neçəsini sinəsinə basıb görək nə deyir: Qız səsi, saz səsi, yaz səsi.

*Niyə yatırsan qəm fəryad içində,
Oyan oğlan, xətti-xalına qurbanı.
Ağlımu başımdan təqayir etdin,
Hüsnnü canan gül camalın qurbanı.*

Keşikçi dedi: «Ay xanım, alçaqdan oxu. Əgər bilsələr mənim atama od vurarlar». Aldı dübarə:

*Gözəllər şöləsi, çıraklıyam mən,
Bu məlul yatmağın dustağiyam mən.
Şirin kəlmələrin muştəğiyam mən,
Bircə danış şirin dilin qurbanı.*

*Adım Günsəş xanım, Bərbər məkanım,
Səni gördüm yandi dinim, imanım.
Mən gedirəm səndə qalır dərmanım,
Xəstəyəm, gözlərəm yolun qurbanı.*

Sözünü tamam elədi, öz əli ilə kağızı Məhəmmədin qoy-nuna qoyub iki qaşlarının arasından öpdü, indi deyərsiniz ni-yə oyanmadı.

Qızın səsi Məhəmmədi bihuş etmişdi. Qız qayıdır mə-kanına çatıb gecə-gündüz oğlunu gözləməkdə olsun, görək

Yetim oğlu necə oldu.

Məhəmməd üç gün yatıb dördüncü gün oyandı. Qoy-nundan kağızı çıxarıb oxudu, ağılı başından gedib sərildi yerə. Keşikçi tez kağızı alıb od vurdu. Kağız ələ keçsəydi, başı bədənindən gedəsiydi. Məhəmməd ondan soruşdu: «Ay cəllad, buraya gələn qız hara getdi?» Keşikçi heç bir qız-mız görmədiyini bildirdi. Beynəva Yetim oğlu ağlayıb gözündən qanlar tökdü. Keşikçi işi xarab görüb özünü yetirdi şahın hüzuruna. Dedi: «Ey qibleyi-aləm, Yetim oğlu dəli olubdu. Özünü öldürür». Tez vəzir, vəkil gəlib nə gördülər. Məhəmməd yeri buraxıb göylə əlləşir. Tez qayıdıb 10 nəfər molla, 10 nəfər qoca qarı cəm etdirilər. Soruştular ki, indi de görək sənə nə oldu? Məhəmməd dedi: «Mənə bir saz gətirin nə varsa deyim». Saz gətirdilər, saz gələndə keşikçi düşündü ki, vay mənim halıma, işin üstü açılacaq. Başladı Məhəmməd aldı görək nə deyir:

*Mən yatmışdım qanlı qəflət içində,
Gəlibdir üstümə yar can gedibdi.
Bir namə yazıbdi məndədi, məndə,
Huriłər sayağı pünhan gedibdi.*

*Nazlı yordan nigaranam bu bəmdə,
Məni qoyub ahu-zarda bu dəmdə.
Görünür ki, çox durubdu bərəmdə,
Şikar alan şux tərlanım gedibdi.*

*Məhəmmədəm qəm içində yastayam,
Yar gedib əlimdən, dil şikəstəyəm.
Çox zamanlar qazamatda xəstəyəm,
Loğman gəlib əldə dərman gedibdi.*

Sözü tamam olandan sonra baş molla dedi: «Bu yazıq dəli olubdu. Gah deyir canan gəlibdi, gah deyir loğman gəlibdi, gah da deyir dərman gəlibdi. Bu dəlini 7 çərşənbə çuvallamaq lazımdır». Qarılardan heç dinən olmadı. Məhəmməd

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

məd bildirdi ki, baş mollaya 3 xana sözüm var, cavab verdi,
onda mən dəliyəm, yox verə bilməsə onda 7 çərşənbə onu çu-
vallayacağam.

*Lovğa-lovğa danışmağın görün nə faydası var,
Bu sinəmdə cuşa gəlib eşqimin dəryası var.
Min bir ayə, bir surədi oxumuşam, baş-başa,
İstəyirsən bəyan edim onun bir cümləsi var.*

*Yüz on dörd məcsid görmüşəm birdi onun minbəri,
De kimləri cəfə çəkdi, bəs kim gördü Xeybəri.
Yüz iyirmi dörd min kərpicdən yiğilirdi bir bari,
Yetmiş iki usta işlərancaq bir bənnası var.*

Nə molladan, nə qarılardan, nə də şahdan heç kim
danişmadı, götürdü görək daha nə dedi:

*Məhəmmədə kamal verən elmdi, ayətdi bilin,
Haqqı nahaqqa verməz şahım ədalətdi bilin.
İyirmi birə qərar qoydu oxudum yaratdı bilin,
İblisə boyun əyməyin, hər dərdin davası var.*

Tam heç kimdən bir söz çıxmadı, belə qərar oldu ki,
Məhəmmədi Şəhrizar torpağından sürgün etsinlər. Elə də
oldu. İki çaparin qabağına qatıb öz torpağından sürdülər.
Məhəmməd azad yol getməyə başladı. Günəş xanımın
arxasında getdi. Nə qədər getdi onu deyə bilmərəm, baxdı
laləli, nərgizli, bənövşəli bir gözəl yaylaqdı, bir bulağın üstündə
oturdu. Bir nahar elədi, su içdi. Ağlı başına gəldi. Dağlar
bəzən üzünü döndərir, bəzən də gülümsəyir, açılır. Belə
baxanda gördü ki, bir tərəfdə qız gəlinlər, qocalar gəzirlər.
Telli sazi aldı sinəsinə görək dağlara nə deyir:

*Açılib laləsi, gülü, nərgizi,
Başı ərşə dəyiib ucalı dağlar.*

*Hər tərəfdən ləli-kövhər çəkilir,
Kəkliyin ayağı ganlı xına dağlar.*

*Hərdən üz döndərir boran eləyir,
Qəriblər könlüni viran eləyir.
Qız, gəlinlər səndə seyran eləyir,
Cahallı, ahilli, qocalı dağlar.*

Bu dəmdə bir neçə zəvvar, mal-qoyun otaran çoban
Yetim oğlunun yanına yiğildi. Məhəmməd götürdü görək
daha nə dedi:

*Səni çağırıram, ay qanlı xuda,
Qızıl balıqların oynayır suda.
Çox igidlər məskən salıbdı burda,
Gələndən-gedəndən bar ali dağlar.*

O qədər yiğildilar tamaşaşa daha nə deyim. Zəvvarların
biri dedi: «Ay aşiq, sənin tayların ziyarətə gedir, iman
qazanır. Sən də düşüb çöllərə günah qazanırsan.», Yetim oğ-
lu ona sual verdi: Sən çıxmu iman qazanıbsan? Zəvvar, Mən
yerin göyün-sirrini bilirəm – dedi. Məhəmməd şübhə ilə: Elə-
dirsə sənə bir neçə xana sözüm var, deyim bil görüm. Dübarə
adlı Yetimoğlu:

*Haqqın üç hərfini əzbər elədim,
Biri əlif, biri beydi, biri nə?
Min bir övliya gördüm bir yaşın içində,
Üz çevirdim etiqada, biri nə?*

Heç kimdən bir səs çıxmadı, aldı dübarə:

*Dara düssəm köməyimdi, ya kərəm,
Haqq yanında qolu bağlı nökərəm.
İndi sizi imtahana çəkirəm,
Sual edib sizi sallam dərinə.*

*Məhəmmədə kömək durar ol xuda,
Nuh gəmisi harda qaldı dəryada?
Göründüү gözümə aləm üryada¹,
Dizə çökdüm ziyarətə, biri nə?*

Sözü tamam elədi, heç kimdən cavab olmadı. Hamısı üzr istədi, razılıq edib ayrıldılar. Məhəmməd düşdü yola. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi sərsər kimi. Çən-duman gəldi, necə deyərlər, göz-gözü görəsi olmadı. Çatdı elə dərəyə ki, dağın nə olduğu bilinmirdi. Qayalıq, sıldırıım dərə öz-özünə uğultu verirdi. Bura olsun Qara divin məskəni. Məxləs Qara div hazır oldu. Məhəmmədi tutub apardı öz zağasına saldı. Qardaşları altı div yiğilib bir qaya daşını zağanın ağızına qoydular getdilər. Divlər bəzi vaxtı yeddi gün, bəzi vaxt üç gün yatardılar. Divlər 7 günün yuxusuna getdilər. Yetimoğlu baxdı ki, buradan arvad səsi gəldi, bu da qoca bir qarı idi. Qarı səs verdi: «Ay oğul, sənin bəxtin niyə qara gəldi bura düşdün?» Məhəmməd ona yalvardı: «Ay nənə, mənə bir kömək». Qarı dedi: "Mən Ərəb padşahın qızıyam. Səkkiz yaşından məni tutublar, indi 80 yaşım var. Divlərə xidmətçiym. Oğlum, 40 qızla gül-çiçək dərməyə çıxdım, boran başladı, azdim buraya düşdüm, eləcə də qaldım. Oğul, kimin varsa da bir namə yaz. 10 gündən sonra duman 5 gün ara verəcək. Onda çıxaram Haramılar yoluna bir Allahını sevən olar. Naməni ona verərəm. Yoxsa sən də mənim günümə düşəcəksən." Məhəmməd sevindi: «Yaxşı, ay nənə, amandı».

- Ay oğul, sən hansı şahın oğlusan?
- Ay nənə, heç kimim yoxdur, bir Yetim oğluyam.
- Ay benəva, bəs sənin dadına kim çatacaq?

İndi görək biçarə Yetimoğlu nə yazır:

¹ Üryada – röyada sözünün dialektdə işlənmə formasıdır.

*Yüz iyirmi dörd min nəbini yaradan kişi,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Əyilməsin mən tək heç kəsin işi,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Bir yana çıxmazmı fəryadım, ünüm,
Pənahım Allahdı, Məhəmməd dinim.
Bir Yetim oğluyam, yoxdu mümkünüm,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Yalan olmaz ərənlərin dilində,
Zindanda qalmışam divlər əlində,
Bu Yetim oğlunun yaman günündə,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

Sözünü tamamlayıb kağızı verdi Gülşan qarıya. Yazıq qarı ətəyini çırmadı belinə, özünü yetirdi Yelli dağın boynundan keçən Haramılar yoluna. Oyan-buyanı gəzdi, gördü bir ocaq yeri var, kağızı ocaq daşının üstünə qoydu, üstünə də bir daş ki, yel aparması. Məhəmməd zindanda qalsın, Gülşan qarı öz yerində, sizə danışım kimdən Qəndəhər şəhərindən Ərəbzənginin, Şah İsmayıldan doğduğu Ərəbiyyə xanımdan. Ərəbiyyə xanım atasının, anasının qisasını alandan sonra Qəndəhəri tərk etmişdi. Anası Ərəbzənginin qalasında qərar tutmuşdu. Başında 40 nəfər pəhlivan şahların yurduna talan salırdı. Cünki Ədil şah öz oğlu İsmayılin gözlərini çıxarmış, sonra da Ərəbzəngini öz yatağında öldürmüdü. Ona görə də hansı şah olursa olsun Ərəbiyyə talan salırdı. Ərəbiyyə yeddi bulaqda çörək yedikləri zaman murğu namni gətirib süfrəyə atdı. Tez Ərəbiyyə kağızı oxuyanda gözünün yaşı süfrəyə töküldü. Qızların çörək boğazında qaldı. Xəbər aldılar ki, nədir niyə ağladın. Qız tamam-kamal danışdı iş nə yerdədir. Hamısı bir səslə ölmək var, dönmək yoxdur dedilər. Qarını tapaq divlər yatanda bizə xəbər versin, yoxsa gücümüz

çatmaz. Elə də oldu. Qarı da gözdə-qulaqdaydı. Qarını tapdılardı. Qarı dedi: «Sabah 3 gün yatacaqlar». Sabah duman, çən başladı nə başladı. Gedib Zülmət dərəsini tapdılar. Qarı özünü yetirdi, birinci oğlan olan zindanı göstərdi. 7 div götürən daşı təkcə Ərəbiyyə götürüb atdı. Məhəmmədi azad edəndən sonra düşdülər divlərin canına hamısını qırıldılar.

3 gün də orada kef-işrət edib arayib-axtarıb 7 padşahın xəzinəsində nə qədər qızıl-gümüş olar, nə qədər də buradan götürüb qızın qalasına getdilər. Gülşən qarını özlərinən apardılar, Məhəmmədi qardaşəvəzi tutdular.

Nə qədər Məhəmmədin günü xoş keçsə də sevgi, məhbəti dincəlmirdi. Nəhayət məsələ açıldı. Ərəbiyyə dedi: Ay qardaş, sən dərdini mənə söylə. Mən səndən heç nə anlamıram səndə nəsə var. Məhəmməd aldı görək nə demək istəyir:

*Çox zəhmət çəkdiniz mənim yolumda,
Gəlin halallaşaq mən gedər oldum.
Ölüncə dönəmərəm mən ilqarımdan,
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.*

*Şahən şahı olsam, başımda tacım,
Məqrıbdən, məşriqə işləsə gücüm,
Mən sənin qardaşın, sən mənim bacım,
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.*

*Məhəmmədəm düşdüm qeyri fəraigə,
Verdiyim ilqardan çıxmam irağa.
Köməyimdir mənim Şahmərdan ağa,
Gəlin halallaşaq mən gedər oldum.*

Sözünü tamamladı öpüşüb, görüşüb düşdü yola. Uzun müddət yol getməkdə olsun. Sizə danışım Günəş pəridən və onun bacılığı Laləzar xanımdan. Laləzar vəzirin qızıydı, Güneşin sevgilisi olduğunu bilirdi. Çalışındı ki, Məhəmmədə özü ərə getsin. Qardaşını yollara qoymuşdu ki, mənim sevgilim gələcək, ona Günəş pəri zor xoş özü getmək istəyir. Gərək

burada bacaran qədər aranı qarışdırasan. Qardaşı Fikrət əlini öpdü bəçəşm dedi. Qızlar öz yerində, sizə danışım Məhəmməddən. Çox-çox uzun müddətdən, çox cəfadan sonra gəldi çatdı Bərbər şəhərinin kənarına. Zülal çayının üstündə dayandı. Taqətdən düşmüş, üstü-başı tökülmüş, ayaqqabısı deşilmişdi. Əyləşdi Zülal çayında əl-üzünü yudu. Hərdansə vəzirin oğlu gəlib çatdı Məhəmmədə. Baxdı gördü bacısı deyən oğlan budur ki var. Düşündü ki, ey dili-qafil, bu nə gözəl oğlandı, ancaq necə cırıq-cındırı? Məhəmmədə yaxınlaşış salam verdi, sonra kim olduğunu soruşdu. Yetimoğlu ədəb-ərkanla cavab verdi: «Sizin şəhərə qonaq gəlmışəm». Ancaq məsələ hər yana yayılmışdı. Kərəmlı şahın özü də bilirdi. Vəzirin oğlu gedib bacısına xəbər verdi ki, sən deyən oğlan gəlibdi. Ancaq onunla şahın arasını vurmaq çox çətindir, bacardığımızı edərik. Bəli, şaha xəbər çatdı ki, qəribə bir oğlan gəlib səni görmək istəyir. Şah yəqin bildi ki, oğlan Günəşin sevgilisidi, həmən icazə verdi. Məhəmmədi qəbul elədi. Məhəmmədin gözəlliyi, duruşu, ağılı-kamalı şahı mat elədi. Bir qədər söhbətdən sonra Kərəmlı şah əmr verdi oğlanı hamama apardılar. Başdan-ayağa bəzəndi. Şah hər yerə elan etdi ki, şahın aşiq qonağı gəlibdi. 10 gün qonaqlıq olacaq, kim istəsə gələ bilər.

Şahın məclisinə hər adam gələ bilməzdi. Varlı-karlı adamlar, tacirlər, bəylər, xanlar cəm oldular. Mənim əzizlərim, eşidin qızdan. Qız yeddinci otaqda kefə başladı. Məhəmməd sakit danışır, ağır otururdu. Vəzirin oğlu dedi: «Aşiq gözəl oğlandı, Zülal çayında mən onu dəli halında gördüm, ayağı yalın, başı açıq idi. Həm də mən bir balaca qorxdum». Bütün məclisdə oturan ağalar, bəylər Məhəmmədə valeh oldular. Düşündülər ki, ey xudaya, sən cuşə gələndə bu oğlana qələm çalıbsan. Hami istəyirdi ki, doyunca oğlana baxsın. Vəzirin oğlu dedi: «Hamı oğlanın gözəlliynə tamaşa edir, bəs görəsən onun ağılı necədir?» Sərkərdə sərdar dedi: Oğlum, nə utan, nə də qorx nə istəyirsən danış sənə icazə veririk.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Əzəl başdan bir məclisə varanda,
Sakit ayləş, sakit danış yaxşıdı.
Bir igidin olsa dünyaca vari,
Dövlət, vardan birçə tanış yaxşıdır.*

*Qəriblikdə həvəs olmaz insanda,
Xoş halına dostum ola hər yanda.
Qəza tutub dar ayaqda qalanda,
Etibarlı bir murqu quş yaxşıdır.*

*Xəsis adam dövlət-varı istiyər,
Güldə vəfa olmaz xarı istiyər.
Məhəmməd sevdiyi yarı istiyər,
Müxənnət deməz ki, bu iş yaxşıdır.*

Sözünü tamam elədi. Vəzirin oğlu dedi: gördünüz ki, mən dedim ki, gözəl oğlandı haçan dəli olub bilmək lazımdı. Aldı dübarə Məhəmməd görək nə dedi:

*Hər zülmə tab gətirən bir mənəm,
Tutsa boran, çovğun məni bir də yaz.
Dəsti sinmiş görür əzab çəkirəm,
Əsirgəmə canın çıxsın bir də yaz.*

*Eşqin olsa qaynayarsan, coşarsan,
Yaylaqları, qarlı dağlar aşarsan.
Gen qaz, dərin qaz özün düşərsən,
Quyu qazan, çoxlu çalış dərin qaz.*

*Namərd oğlu namus, ari gözləməz,
Məhəmməd də özgə yarı istəməz.
Eşq əhlisi dövlət, vari istəməz,
Bir həqiqət, bir mərifət, bir də saz.*

Söz tamam oldu. Kərəmli şah başa düşdü, özü biruzə vermədi. Duydu ki, vəzirin oğlu fikrində bacısını ona vermək istəyir. Məhəmməd şaha deyir:

*Fələk yazıb tərki-vətən olmuşam,
Yon çevirib bu diyara gəlmışəm.
Atadan, anadan, bacı-qardaşdan,
Mən olmuşam bəxti-qara gəlmışəm.*

*Məhəbbət bağının şirin barı var,
Uca dağ başının bəyaz qarı var.
Hər aşiqin özünün bir nigarı var,
Aşıq olub bir nigara, gəlmışəm.*

*Məhəmmədəm itirmişəm huşumu,
Fələk bu qürbətə atdı daşımı.
Ya buyur cəllada, kəsdir başımı,
Ya da eləginən çara, gəlmışəm.*

Sözü tamam oldu. Kərəmli şah dedi məsələ aydınındır. Səni sinamaq istiyirəm: De görüm mənim qızım bu saat haradadı, onun otağında nəyi var, paltarı nə cürdü, boyunbağı necədi? Əgər düz desən qızımı sənə verəcəm, deməsən səni həbsə salacam. Yetimoğlu dedi baş üstə. Aldı nə deyir:

*Yeddinci otağa xublar yiğildi,
Bir zalim onlara saqidi, şahım.
Gülgəzdi kələğayı, atlas qostası,
Otuz cüt boynun bağıdı, şahım.*

Şah dedi: Ədə, zalim oğlu, onları sən alıbsan, ya mən almışam necə düz dedin. Vəzirin qızı bir piyalə hazır saxlayırdı ki, Məhəmməd imtahandan çıxsa Günəşçi oğlana versələr zəhəri qızı versin.

*Astanası mərmərdi, divarı dürdən,
Səkkiz gül ağacıdı, dördüsə xəndan.
Məcmeyi gümüşdü qızıldan, şamdan,
Seyrəqif ölkəni dağıdı, şahım.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Bütün millət ayağa durub çox sağ ol, halal olsun sənə, — dedi. Bu dəmdə vəzirin oğlu cəld özünü yetirdi ki, nə durmusan Laləzar, sevgilin əlindən gedir zəhəri hazır tut. Onu da deyim şahın adamları hazırlı zəhəri Laləzarın əlində tutmağa:

*Məhəmməd can verər yarın yolunda,
Bircə xal var yanağının solunda.
Tezcə gedin Laləzarın əlində,
Bir badə dopdolu ağıdı, şahım.*

Zəhəri Günəşə verənə qədər qız paltarında cəllad yixildi. Məsələ aydın oldu. O dəqiqə Məhəmmədi bəy otagna apardılar, bəy paltarı geyindirdilər. Başına 20 nəfər cavan yiğışdı. Şah belə əmr verdi: Aslan vəzir, arvadı Güleyar, oğlu Fikrət bir də qızı Laləzar həbsə salınsın. Elə də oldu. Hər tərəfə elan vuruldu. 40 gün, 40 gecə toy oldu. Toy başa çatsa da yenə də fitnə-fel davam edirdi. Günəşə bihuşdarı verirlər. Qızın yerinə gözünün biri kor, qulağı kar, əli çolaq belində bir kündə boyda fir, günü keçmiş qızı bəzəyib qızlar-gəlinlər ortaya alıb mərkəzi küçə ilə gətirirlər. Məhəmmədin yanında ikinci mərtəbədə qızın gəlməsinə tamaşa edirdilər. Kərəmli şahın özü oğlu Heydərbəy də orada idi. Heydər bəy dedi: Hörmətli Məhəmməd, indi mənim bacım Günəşin gəlməsinə bir neçə xana tərif de. Aldı görək Məhəmməd nə dedi:

*Əziz bəyim, bir qulaq as,
Bir gözü kordu gələnin.
Dili laldı, əli topal,
Qulağı kardi gələnin.*

Heydər bəy dedi: Ədə, sən doğrudan da dəlisən. Tez sözünü dəyiş. Məhəmməd dedi: Qulaq as:

*Dünyada yalan bilmərəm,
Nalayıq qızı sevmərəm.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Necəsinə heç demərəm,
Əlli yaşı var gələnin.*

Heydər bəy tamam qəzəbləndi: Ədə, mənim Günəş kimi bacımı rüsvay edirən, tez sözünü dəyiş, başını bədənindən götürərəm. Məhəmməd dedi: Bəyim üzünü açın sonra:

*Məhəmmədi sinağ'a saldın,
Ağlını əlindən aldın.
Mənə necə layiq qıldın,
Belində firdi gələnin.*

Sözünü qurtaran kimi Heydər bəy əmr verdi tez mənim bacımın niqabını açın yoxsa bağrim partlar. Qızın üzünü açanda nə görsələr yaxşıdır həmin qarışib qalmış o şikəst qızdı. İndi Heydər bəy onlara qəzəbləndi. Soruşdu ki, bu işi kim görübüdü tez boynuna alsın. Kərəmli şah o yandan gülə-gülə gəlib dedi: oğlum böyük imtahanı mən elədim, çünkü ömür-gün sevdası ola bilər ki, qabaqkı təsadüf idi. İndi yəqin etdim ki, Məhəmməd haqq vergisidir. Bəli ustadlar necə deyibdi:

*O gün eylər,
O quzeylər, o güneylər,
Sevgi sevgisinə çatanda,
Bayramımı o gün eylər.*

Onlar öz bayramlarına çatdılardı, hamı da elə bayrama çatsın. Qışı ağ otaqlarda keçirdilər. Üzünə gözəl yaz gəlsin. Məhəmmədin nə qədər şah sarayında günü xoş keçirdisə də, özünün ana vətəni yadına düşəndə gözləri yaş pərdəsilə dolurdu. Eyni zamanda özünün kasib daxması onun üçün şahlıq taxt-tacından artıq idi.

Oğlan gecə xanımla söhbət edəndə ona öz fikrini bildirdi: «Gözəl xanım, mənim atamın paytaxtı yadına düşür. Mən getməliyəm». Qız dedi: «Əzizim, bəs sən deyirdin

mən bir yetim oğlanam. Bəli hər bir insanın ana vətəni, atasının zəhmətlə qurduğu daxma çox şahların qızıl taxtından gözəldir». Günəş pəri deyir şair yaxşı deyibdir:

*Bahar fəsli yaz ayları gələndə,
Könlüm istər gəzə bağı sən ilə.
Mən neynirəm şəhti şəkkər nabatı,
Şirin olar içsəm ağı sən ilə.*

Əzizim sənin daxman mənə daha xoşdur. Günəş xanım şah babası ilə məsləhət elədi. Kərəmli şahdan icazə istədilər. Şah bir qədər düşündü sonra isə dedi: Oğlum, ana vətən hər şeydən şirindir. İcazə verərəm ancaq sən vətəninə ehtiyatlı getməlisən. Gedib yurduna çatan kimi dörd mərtəbəli bir ev tikdir ki, üç ayda başa gəlsin. Ətrafinı da gülşən bağı elə, bağın içində, rahat hovuzu olsun. Məhəmməd ədəb ərkanla söylədi: Ey hörmətli şahım, mən gərək yeddi il atam Yetimin əlləri ilə tikilmiş daxmada yaşayam. Gözümə işiq gələ. Bəli, şah çox düşündü ki, bu oğlan nə qədər vətənini sevir və atanاسını sevir gərək heç vaxt müxənnət olmaya. Şah vəziri çağırıldı əmr verdi ki, üç günə Məhəmmədin getmək tədarükü görülsün. Təzə vəzir bir əl-ayaq da satın aldı şahın əmrini yerinə yetirdi. Gəldi məlumat verdi ki, ey qibleyi-aləm əmriniz yerinə yetibdi. Şeypur-balaban vuruldu. 40 nəfər pəhləvan başda Şirrdət sərkərdə olmaq şərtilə dərin gəlavə, 7 dəvə yükü vəznindən yüngül, qiyomətdən ağır yükləndi, öpüşüb ayrılan vaxtı Kərəmli şahın gözləri yaşınan doldu. Məlumdur ki, şah düşündü qəhrəman və həkim Günəş kimi qızı bir nəfər aşağı verdim birdən o da qızıma müxənnət çıxar. O dəqiqə Yetimoğluna ayan oldu. Məhəmməd bir qədər sükulluq əmələ gələndə dedi: Möhtərəm şahım, mən bir yetimin oğluyam qara gündən ağ günə çıxmışam, necə ola bilər ki, mən vicdanımı itirəm. İndi bir neçə sözümüz yazın yadigar:

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Kərəmli şah, sənə bir ərz elayim,
Bu dünya heç kəsə vəfadar olmaz.
Uca dağı tüstü, boran tez tutar,
Alçaq dağda boran, nə də qar olmaz.*

Sözü təzə vəzir qızıl qələmlə yazmağa başladı.

*Haqqınan dost olan insanı satmaz,
Halal mayasına heç haram qatmaz.
Şeytanın heç zaman sözünü tutmaz,
Sözünə düz olar, ziyankar olmaz.*

*Məhəmmədəm mən halallıq istərəm,
Dara düşsəm öz ağamı səslərəm.
Bu qəlbimdə sizə hörmət bəslərəm,
Əslim halal, məndə kəc ilqar olmaz.*

Söz cavabı tamam oldu, şeypur – balaban başladı, bütün ayağı üzəngi, əli qamçı tutan şəhərdən 40 ağaç aralı gəcəvəni yola saldılar. Hansılar geri qayıtmalı idi qayıtdı, gedənlər də yola başlıdilar.

32 gün yol gedib qaranlıq meşəyə çatdılar. Böyük bir ağacın kölgəsində düşərgə elədilər. Kef kefin üstə gəlir. Beş gün, beş gecə qaranlıq meşədə qaldılar. Onu da deyim ki, baharın ən gözəl çağlığıdı, şəhərin meh saçan vaxtıydı, bülbülin cəh-cəh vurması, cürbəcür quşların dil açması insanın ruhuyla oynayırırdı. Birdən Yetimoğlu dəmə gəldi ki, Günəş xanım, atanın sərkərdələri burdan qayıtsınlar. Burdan belə iki sərvan; qalsın karvanı çəkənlər. Xanım da razı oldu. Qoşun da çoxdan razı idi,ancaq sərkərdə Sirəddin dedi ki, xanım, elədirsə, şah babana bir namə yaz ki, qoşuna mən əmr verdim qaytardım. Elə də oldu. Qoşun qayıdır məkana getdi. Qaldı dörd nəfər 2 sərvan, oğlan qız. Meşə ilə üç gün yol getdilər, o yerə çatdılar ki, orada qırx haramı var idi.

Eşq məhəbbət heç vaxt insana dinclik verməz. Günəş

xanım dedi: Əzizim Məhəmməd, bülbülün oxumasına qulaq verirsənmi, bənövşənin ətrinə baxırsanmı, dur bir az güldən, bənövşədən dəstə bağlayaqq. Elə də oldu. Durub qol-boyun olub gül-çiçək dərə-dərə gəzdilər. Özləri də bilmirdilər mey içmiş sərخos adamlar kimi. Gecə harada qaldıqlarını da özləri bilmədilər. İki gündən sonra gəldilər nə gəcəbə, nə sərvən, nə də karvan, necə deyiblər lelə köçüb yurdu qalıbdi. Bu qədər var-kar gedib heç bunlara təsir eləmədi, yenə də oynayıb gülməkdə, kefdə damaqda idilər. Belə də bir ustadnamə deyiblər:

*Bir dağ gördüm çıxmaq olmaz başına,
Qarışmadım qanlı fələk işinə
İtirənlər dözə bilmir beşinə,
Milyonları tamam talan görmüşəm.*

Bu dağlan milyonlar eşq əhlinin vecinə də gəlmir. Bir azdan Məhəmməd meşəyə ov eləməy çıxır. Amma vaxt keçir, dönüb qayitmır. Bu arada hardansa biz haramı dəstəsi bunnların başının üstünü aldı. Haramı başı yetirib salam verdi, adət üzrə qızı əl verib dedi: «Gözəl qız, sən bizim meşəyə xoş gəlmisən». Qız: «Sağ ol» deyib Əhmədin əlini elə sıxdı ki, dörd barmağının ucundan qan damdı. Əhməd utandı cincirini çəkmədi. Əhməd dedi: «Meşə mənim sərhəddimdi, indi sən mənə tabe olacaqsan». Günəş etiraz etdi: belə meşə sənin sərhəddin olsa da, yüz də sənin kimi Əhməd olsa da tabe olmaram. Onda Əhməd qabaqca deyişməyi, sonra qılınclaşmayı, üçüncü güləşməyi təklif etdi. Dediyinə peşiman oldu, çünkü qızın qolunda olan qüvvənin dadını gördü barmaqlarının ucundan qan töküldü. Qız ona dedi: Səndən rica edirəm ki, sakitcə çəkil get. Əgər kirimiş getsən sənə xeyir olar. Haramı onun təklifini rədd etdi: «Mənim başımda 39 haramı sənin kimi bir qızın qabağından qaçsam mənə yaşamaq haram olsun». Əvvəlcə deyişdilər:

Haramı:

*Bir nərə çəkərəm dilin lal olar,
Çolpasan könlümdə tutaram səni.
Zənənlərdə qüvvət olmaz bilirəm,
Köhlən at döşünə qataram səni.*

Qız:

*İltimasım budur sənə, haramı,
Gəl eşqin bəhrinə dalma, hayıfsan.
Sonraki sözünü əzəl söyləmə,
Belə gəc xəyala dalma hayıfsan.*

Haramı:

*Bir ümmunam cuşə gəlləm, çağlaram,
Sinən üstün çalin-çarpaz dağlaram.
Kəmənd atıb qollarını bağlaram,
İndi şan-şan edib ataram səni.*

Qız:

*Qəza vurar çoşan, ümman quruyar,
Xəzan dəyər gül-çiçəyin çürüyər.
Hökəm edərəm dağlar, daşlar yeriyər,
Həyasız, üstümə gəlmə, hayıfsan.*

Haramı:

*Mən Əhmədəm çox qanlar axıtmışam,
Şikarımsan, ovgahında tutmuşam.
Çoxlarını qul eyləyib satmışam,
Qul edib Həbəşdə sataram səni.*

Qız:

*Günəşəm meydanda mərdanə durram,
Halaylar pozaram, ordular qırram.
Bir qılıncı səni ikiyə bölləm,
Cavansan əlimdə ölmə, hayıfsan.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Hər iki tərəfdən sözlər tamam oldu. İndi növbə gəldi qılınca. Hər iki pəhlivan qılınca əl elədi, heç biri murada çatmadı. Növbə gəldi güləşə. Hər iki cavan əl yetirdi bir-birinə. Qız elə bir nərə çəkdi ki, Əhmədin qulaqları batdı. Ya Əli! – deyib Əhmədi vurdı yerə, xəncəri çəkdi dedi: zindiq oğlu dilinə şəhadət gətir. Əhməd dedi bizlərdə birinci dəfə kəsməzlər. Qız: «Sizin adət başqadı» – deyib, başını bədənin-dən ayrı qoymdu. Oğlanın başını bədənindən aralı görən hara-mılar Günəşin yanına gəldilər. Salam verib cərgə durdular və dedilər: «Ay bacı, qorxma bizdən sənə xəta dəyməz. Bu sat-qından bizim də canımızı qurtardın. Bu gündən hər kəs öz ailəsinə gedəcək. Halal çörəyimizi yeyib halal zəhmətə əl-qol atacağıq. Biz sağ ay bacı, sən də salamat» – deyib arı kimi dağılıb getdilər. 20 gün qız buradan bir yana gedə bilmədi. Cürbəcür otlardan dava-dərman qayırıb yaralarını qurtardı sonra düşdü Məhəmmədi gəzməyə. Nə qədər gəzdi deyə bil-mərəm gedib çatdı Yelli dəryanın kənarına. Elə bu dəmdə gəmi yola düşməli idi. Gəmiçi qızı görən kimi gəmini saxladı. Gəmiçi gördü bu gözəl qız necə saralıbdı, zəfərana dönübdü. Qız sazi çıxardıb görək gəmiçiyə nə demək istəyir:

*Başına döndüyüm, gəmiçi qardaş,
Burdan gəlib bir növcavan keçdimi?
Şikarı yad olmuş öz ovçusundan,
Gözü qanlı, şoxu tərlan keçdimi?*

Gəmiçi deyir: «Bacı, heç şey başa düşmürəm, açıq de».

*Bir kimsəm yoxdu ki, dərdimi bilsin,
Fələk mənim kimi beymuraz qalsın.
Dövranı dağısın, çarxi sönsün,
Belə əyyam, belə dövran keçdimi?*

Gəmiçi və gəmidə oturan adamlar qızın yaman zülmə düşdүүнү yəqin etdilər, dedilər ki, bir az açıq desən yaxşıdır.

*Bekara Günsəm dərdli, yaralı,
Cavan ovçu itiribdi maralı.
Ürək qəmli, özü dərdli, yaralı,
Ağlar günlü didə giriyan keçdimi.*

Sözünü başa yetirdi. Gəmiçi dedi: «Qızım, otur gedək Allaha pənah». Gəmi bir ay getməkdə olsun. sizə danışım Məhəmməddən. Gedib çıxdı İzzət şahın qızı Gülgəz xanımın bağına, oyan bu yana baxdı həm ac, həm də susuz keçdi bağ'a. Almadan, armuddan yedi, gül kollarının kölgəsində yatdı. Gülgəz xanım gecə yuxusunda gördü ki, kimsə qırmızı güllü, bir də ağ gülü dərib dəstə bağlayır. Tez sərsəm oyanıb səhərin açılmasını gözlədi. Səhər tez durub gəzə-gəzə gəldi nə gördü: güllərin arasında bir oğlan yatır. Yusifin gözəlliyyi bunun yanında heç nədi. Gülgəz tez gedib 3 telli sazi gətirib aldı sinəsinin üstünə görək necə deyir:

*Şahin quşu kimi məlul yatırsan,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.
Qəm oxunu bu sinəmə atırsan,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

*Bülbül görsə ahi-fəğan eliyər,
Həkim-logman dərdə dərman eliyər.
Məni dərdin dəli divan eliyər,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

*Mən Gülgəzəm hər bir dərdin dərmani,
Gözəl canım sən oğlanın qurbanı.
Qalx ayağa gəzək bağı, gülşanı,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

Sözünü tamam edir. Qızın səsinə qızların qırxı da yiğisirlər oğlanın yanında. Tarixində qızlar belə oğlan görməmişdilər. Gülgəz oğlunu qız otağına apardı. Yanında baş kənizi

Səlminazdan başqa heç kəs qalmadı. Oğlan başından keçəni necə olmuşdu tamam-kamal söylədi, Gülgəz xanım da dini-lədi. Bu minvalnan yetim oğlu gecələr qonaq otağında yatırıldı, gündüzləri bazarda, görməli yerlərdə gəzirdi. Bir səhər tezdən molla məsciddə yeni cümə namazını qılmağa gedirdi. Məhəmmədlə qarşılaştı. Oğlanın gözəlliyyinə, boy-buxununa, xətti-xalına baxıb dedi: çox şükür sənə xudaya, belə can yaradıbsan. Namaz yadından çıxdı. Gedib baş cəlladı tapdı, necə görmüşdü elə də yox, birinin üstünə beşini də qoyub xəbər verdi. Cəllad ondan xəbər aldı ki, oğlan bəs hayana getdi? Molla barmağını tuş elədi, oğlan gedən yeri göstərdi. Əzim cəllad gedib Məhəmmədi dayandırdı, kim olduğunu soruşdu. Oğlan dedi Allah bəndəsiyəm. Heç kimə bir zərərim yoxdur. Cəllad dedi: Zəhmət olmasa mənimlə gedək. Cəllad oğlani apardı şahın qəbul otağına. Məhəmməd dizi üstə bir döşəkcənin üstündə oturdu. Sol tərəfinə baxanda nə görə yaxşıdı. Gördü Gülgəz xanım oğlan paltarında gəlibdi. Gülgəz dedi ki, ay gözəl oğlan mən gəldim ki, şah babamın qəzəbindən səni xilas edim. Çünkü mənim məhəbbətim sənə qonubdu. Yetim oğlu ondan soruşdu: «Gülgəz xanım, bir insanda neçə məhəbbət olur?» Qız cavab verdi: «Bir məhəbbət olur». Oğlan dedi: elədi mən bir məhəbbətimi iki yerə bölə bilmərəm. Çünkü məhəbbət ala qarğı deyil ki, ağacdan-ağaca qonsun. Mənim məhəbbətim birdi özü də Günəş xanımadır. Şair yaxşı deyibdi:

*Uçdu meylim quşu qondu sana yar,
Daha qonmayacaq bir özgəsinə.
Oydur gözlərimi, atgınən çölə,
Əgər baxsa gözüm bir özgəsinə.*

Xanım, şah baban əgər insafi unudub mənim gözlərimi oydursa da mənim məhəbbətim nə qonmaz, nə də bölünməzdi. Bəli, bu dəmdə bir nəfər qoca kişi əlində qəfəs, qəfəsin içində bülbül gəlib oturdu. Növbədə Yetim oğlu üçtelli sazi aldı sinəsinin üstünə, aldı görək nə dedi:

*Baharın gözəl çağında,
Niyə düşdün tora, bülbü?
Üstü şəhli, gül yarpağı,
Qismat oldu xara, bülbü.*

Bu dəm şah yanında olan danışığının kəsdi, canı dildən sözü dinlədi.

*Mən ağlaram el ucundan,
Əşrəfilər tel ucundan.
Bircə aylıq gül ucundan,
Batıbsan ah-zara, bülbü.*

*Məhəmmədin qəmli çağı,
Qoysalar gəzərdik bağı.
İkimiz də qəm dustağı,
Həsrət qaldıq yara, bülbü.*

Sözünü qurtaran kimi vəzir bayırə çıxdı, dedi ki, aşiq gəlsin şahın hüzuruna.

Oğlan içəri daxil oldu, amma qız qaldı gözləmə otağında. Yetimoğlu ədəblə əlləri döşündə salam verdi, əli bağlı dayındı. İzzət şahın dili tutmadı salam almağa. Necə deyim, Yetimoğlunun gözəlliyi, boyu, bədən quruluşu şahı yerində mat elədi. Haçandan-haçana şah dilə gəldi: Oğlum, haralısan, nə gəzirsən, hansı şahın oğlusan? Məhəmməd cavab verdi: Ey qibleyi-aləm, sahib. Mən şah oğlu deyiləm, bir yetimin oğluyam. İcazə versən, deyim nə gəzirəm. Şah icazə verdi. Məhəmməd götürdü belə başladı:

*Əziz şahum, nəzər yetir ərzimə,
Fələk məni ayrı saldı elimdən.
Baharım zimistan-boran, qar oldu,
Bülbüł kimi ayrı düşdüm gülümdən.*

Birinci sözü deyəndə şah əlini üzünə qoyub dərin fikrə daldı və dedi: «Vəzir yaz bu sözləri».

*Yaşılbaşlar məskən salar göllərə,
Gəmim qərq olubdu coşğun sellərə.
Yarımı itirdim, düşdüm çöllərə,
Cavanlıqdan göz açmadım zülüməndən.*

*Məhəmmədəm, gecə-gündüz dardayam,
Yarımın ucundan ahi-zardayam.
Huşum gedib heç bilmirəm hardayam,
Gözəl sonam uçdu getdi əlimdən.*

Söz cavabı tamam oldu, saz ilə dediyi kimi söhbətlə də danişdı. İzzət şah dedi: «Oğlum, sənə nə qədər pul lazımdır verəcəm, özünü də azad edirəm. Bir aya kimi səni yarın ulduzların arasında da olsa endirərəm». Tez adam göndərdi baş qarabaşı çağırıb dedi: Məhəmmədi apar Gülşan bağında olan qonaq otağına, çox hörmətnən qulluq elə. Xəzinədari çağırıldı, tapşırıldı ki, bu oğlan nə qədər pul götürsə qoy özü götürüsün. Aşpaza əmr etdi ki, bu oğlana mən yediyim xörəklərdən yedirərsən, çünki bu aşiq haqq aşiqdır, üzündə nur var.

Elə də şahın əmri həyata keçdi. Oğlan yeyib-içib gəzməkdə olsun, görək Günəş pərini necə tapacaqlar.

İzzət şah, vəzir, vəkil oturub məsləhət elədilər. Günəşini necə tapmağın yolun aradılar. Vəzir dedi: «Ey qibleyi-aləm! Günəş özü qüvvəli pəhləvəndi, Günəşini gəzmək üçün qız pəhləvanlardan göndərmək lazımdır. Çünki oğlanlara etibar olmaz, nə də Günəş oğlanlara inanmaz». Şah tədbiri çox bəyəndi: «Zərqələm pəhləvan 11 nəfəri və özü istədiyini aparsın». Elə də oldu. Zərqələm öz yoldaşları ilə meşənin qorxulu yerinə getmişdilər. Birdən qoca bir kişi yə rast gəldilər. Qoca kişinin əlində əsa və ciyində heybə vardı. Qızlara salam verdi. Qızlar salamı aldılar, qoca dedi: «Ey gözəl insanlar, gözəl pəhləvanlarsız nə muraza gəlibsiniz?» Zərqələm dedi: «Ey əziz baba, səndən bizə nə imdad ola bilər ki, biz dərdimizi sənə danışaq». – Siz mənim arxamca gəlin gedək. Elə də etdi-lər, bir çayın kənarına gəlib çıxdılar ki, qanlı köpük 5 arşın havaya qalxırdı. Zərqələm dedi: Qoca baba, bu çaydan keç-

mək olmaz. Qoca dedi: «Ey pəhləvanlar, siz gözünüzü yumun görək necə olacaq». Qızlar gözlərini yumdular. Qoca dedi: «Açın gözlərinizi!» Bəs nə gördülər gördülər ki, çay lay-lay buza dönübü top da dəysə sinmaz. Buzun üstünnən o tərəfə keçdilər. Ey dili qafil, bir qıjılıt, bir gurultu, bir uğultu gəlir insanın ürəyi yerindən oynayır. Qoca dedi: «Övladlarım, bu duranlara yaxşı baxın. 7 nəfər haramıdı, sizin gəcavəni gəti-rənlərdi. Bunları daşa döndürmişəm, qiyamətə kimi belə qalacaqlar. Baxın qoca sarvanları necə öldürüb'lər? Odur sizin gəcavə odur. Sizin yeddi dəvə odur. İndi gözünüzü yumun, gözünüzü açın». Qızlar nə gördülər. Gül gülü, çiçək-ciçəyi çağırır, deyirsən bura cənnətdi. Buradan Günəşini götürüb yola düşdülər. 20 günün tamamında çatdılardı Şam şəhərinə. İzzət şah pişvaz elədi. Şəhər al bəzəndi. Məhəmməd başında 12 nəfər bəy kimi oğlanlar Günəşini qarşılıdı. Yemə, içmə başlandı, xanəndələr, aşıqlar, qara zurna hamısı öz yerini tutdu. Bundan sonra görək nə olacaq.

İndi Şam şəhəri toyda, nişanda olsunlar. İzzət şah iki nəfər elçi göndərdi Bərbər şahla, Kərəmlı şaha əhvalatı onlara yazdı. Elçilər gedib nə cür tapsırılmışdı birbəbir danışdılar. Bir gecə də qonaq qalıb səhəri böyük bir ləşkərlə yola düşdülər Şam şəhərinə. 18 günə gəlib çatdılardı. İzzət şah böyük ləşkər ilə onları qarşılıdı, yenə də şadyanalıq başlandı. Oxuyana bax, oynayana bax olmasın yaman gün, olsun yaxşı gün. Həl-qəzyəni Kərəmlı şaha danışdılar. Çox şükrədən, nəzir-niyazdan sonra hər iki şahın ləşkəri hazır oldu. Şəhrizər padşahın üstünə elçi göndərdilər. Şah hali oldu. Məsələ nə yerdə olduğunu bilib canla-başla şahları qəbul elədi. Məhəmmədə gözəl binalar qurdular, ətraf gülşən bağına çevrildi. Şəhrizarda hamı şad oldu. Eyzan şah da bəd əməldən peşiman oldu, şad-firəvan yaşamağa başladılar.

Hər iki gözəl Məhəmmədə yar oldu. 40 gün, 40 gecə toy çalında. Məhəmməd kama çatdı. Sizləri də həmişə kama çatasınız. Amin.

1980.

QUL ƏHMƏD DASTANI

Qədim zamanlarda Cam şəhərində Kərim adında bir kişi yaşayırıdı. Kərim kişinin Əhməd adlı bircə oğlu var idi. Əhməd min oğula bərabər idi. Çox güclü, çox gözəl, çox da ağıllı idi. Həmişə kasıbların, yazıqların tərəfdarı olardı. Onu da deyim ki, Cam padşahı Cəmşid şah da Əhməddən sayardı. Günlərin birində şahın gəlir vergi yiğanı Kərim kişinin qapısına gəldi və dedi ki, Kərim kişi, bu gün şahın anbarına 100 pud taxıl təhvil verməlisən. Kərim kişi vergi yiğana dedi: Ay bala, 100 pud taxılı mən haradan alım? Mən şahın torpağından istifadə etməmişəm ki, mən ona bəhrə verəm. Vergi yiğan dedi: “Çox uzunçuluq lazımdır deyil ver, vəssalam”. Kərim kişi dedi: “Yoxdu, vəssalam”. Vergi yiğan əmr verdi yanınca gəzən cəllada ki, Kərimi döysün. Cəllad müf yemiş, müf yaşamış cavan oğlan, qoldan qüvvətli qoca Kərim kişini saldı ayağının altına. Kərim kişinin arvadı ağlaya-ağlaya haraya gəldi. Səsini alçaqdan çıxarıb: Ay taxtınız tarmar olsun, yazılıq kişini nə üçün bu hala salırsınız? Cəllad bu sözü eşidər-eşitməz elə bir yumruq vurdu ki, arvad o dünyalıq oldu.

Bir az da sizə Əhməddən danışım. Harda olduğunu deyə bilmərəm. Haradansa özünü bu naħaq qan tökülen yera yetirdi. Anasını nəfəssiz, atasını yarımcən görən Əhməd vergini istəyənin boğazından tutub cəllada yaxın aparıb hər iki-sini baş-başa vurdu. İki baş bir-birinin içində girdi. Tək bircə baş oldu.

Kərim kişinin arvadını dəfn etdilər. Kişi yorğan-döşəyə düşdü. Hami şahın haqsızlığını pislədi. Şahın adamlarının meyidini apardılar öz qaydası ilə dəfn etdilər. Cəmşid şah qırmızı geyindi taxta çıxdı. Vəziri yanına çağırıb dedi: Vəzir, Kərim kişinin nəslini yer üzündən götürmək, qəbiristandan ölüsünü çıxarıb yandırıb külünü göyə sovurmağı əmr edirəm.

Vəzir bir qədər fikrə getdi. Necə bir çıkış yolu tapsın ki, Əhməd salamat qalsın. Əhməd heyif idi. Onun çox böyük gə-

ləcəyi vardi. Vəzir başını yerdən qaldırıb cavab verdi ki, şah sağ olsun Kərim kişinin arvadı öldü, özü də olur. Bir cinayət edən Əhməddir. Əhmədi gətirib qullar içini qataq ki, ağır yük altında öz-özünə saralıb solsun, yoxsa bir dəfə adamı öldürməyə nə var, öldü getdi. Ancaq gündə öldürmək lazımdır. Vəzirin məsləhəti bir balaca bəyənildi. Şah dedi: sənin bu tədbirin yaxşıdır. Qoldan qüvvətli Əhmədin qüvvəsini elə almaq lazımdır ki, bir arpa çörəyini yerdən qaldıra bilməsin. 22 yaşında olan Əhmədi gətirdilər şahın hüzuruna. Qəzəblənmiş şah əmr elədi üstündə adı və familiyası və bir neçə pud yük götürəcəyi bəlli olan bir dənə qul xaltası gətirdilər. Əmr olundu ki, Əhməd öz libasını soyunsun, qul libasını geyinsin. Elə də oldu. O, xaltanı boynuna keçirdi. Əhməd dedi: şah sağ olsun mənim sizdən bir xahişim var, olarsa deyim. Cəmşid şah dedi: de Əhməd. Mənim 7 yaşından bir balaca sazım var. Xahişim də odur ki, icazə verin özümlə aparım. Şah vəzirin üzünü baxdı. Vəzir dedi olar. Sazi gətirdilər verdilər aparıb qatdilar qulların içini. Qullar ağası qul Əhmədi qəbul elədi. Ancaq qullar ağası Əhmədin yan-yörəsinə baxıb öz-özünə dedi: heç bu oğlandan bizə qul olmayıacaq. Ancaq 50 nəfər qul mat-məəttəl qaldılar. Allah cuşa gələndə oğlanı yaradıb. Qulların nişanı budur: ayağı yalnız, başı-üzü tüklü, boyunlarında xalta, adı-familiyası üstündə.

Gecəni yatdı. Sabah çağırıldılar Qul Əhməd yük hazırladı. 5 pud normadı 10 ağaç gedib çatdırasan, baş üstə-deyib durdu. Şah, vəzir-vəkil yığılib tamaşa etdilər. Qul Əhməd 5 pudu ikicə barmağı ilə götürüb atdı dalındakı palanı yerə. Qullar ağacı Kamal da atını minib düşdü Qul Əhmədin dəlinca. Yükü yerinə yetirib qayıtdılar. Qul Əhmədin bu davranışından şahda şübhə oyandı. Gecənin bir vaxtı Qul Əhməd qullara dedi: gəlsəniz sizə bir neçə xana söz oxuyum. Bəziləri dinmədi, bəziləri də dedi çox ağ günümüz var, güzəranımız var. Qalmışdı ancaq qullar ağası dedi əgər bacarırsan bir az oxu, bəziləri də dedi bu heç xeyirli xıdır deyil.

Aldı Qul Əhməd:

*Firon oxlar atdi ərş-əlaya,
Ağ oldu Allaha xudayam dedi.
Zərrəcən qorxmaran mən qəzəbindən,
Endir nə bəlan var burdayam dedi.*

Birinci sözdə qullar bir-birlərinin üzünə baxdılar. Qullar ağası çox dərin düşündü, yəni ki, bunu bizim yanımıza işbiyən göndəriblər. Ancaq bu oğlana şahlıq, qəhrəmanlıq yaraşır. Birinci bənd hamını düşündürdü. Görək nə dedi?

*Şah da bir insandi olub anadan,
İbrahim Kəbəni yapdı binadan.
Biz islam yarandıq qəlu bəladan
Əli Zülfüqarda yektayam dedi.*

*Zülm altında qalmış nə üçün quluq,
İxtiyar əldə yox, məlul- müşkuluk.
Həm vəzir olarıq, həm də vəkilik
Bunlar Qul Əhmədə sevdayam dedi.*

Sözü tamam edib üzünü qullara tutub dedi: Bizim bu yaşamağımızdan ağlınz nə kəsir? Qullar yerə baxıb heç nə cavab vermədilər. Ancaq kimsə şaha göndəriləsi sözləri yazıb hazırladı. Müxənnətin biri öləndə onu da anadan olur. Əhmədin sözləri çatdı şaha. Şah qəzəbləndi. Tez vəziri, vəkili yanına çağırıb məktubu oxudu və dedi: Vəzir, gərək Qul Əhmədi edam etdirəm. Vəzir: Şah sağ olsun onu qul olmazdan qabaq öldürmək olardı. Ancaq qulu öldürsək şahlar arasında nüfuzdan düşərik.

Bir iki ay belə keçdi. Qul Əhməd nə qədər qulları dilə tutdu, ancaq onlardan bir şey çıxmadi. Nəhayət, şah öz-özü nə düşündü ki, bu qədər Qul Əhmədə korluq verdirirəm, gönü-gündən yaxşılaşır. Lazımdır bunun kəndirini kəsmək.

Şah, vəzir, vəkili bir də baş cəlladı yanına çağırıldı. Gələn şikayət məktublarını göstərdi, tədbir istədi. Dedilər Qul Əh-

mədi çağırıraq. Qul Əhməd gəldi. Bir şahdan başqa Qul Əhmədə hamı ürəkdən yanındı. Şah dedi: Sən qul ola-ola dövlət işinə niyə qarışırsan? Qul Əhməd dedi: Mən dövlət işinə qarışmırıam qullar azad olsun deyirəm. Hamı bir-birinin üzünə baxdı, vəzir işarə elədi ki, qorxma. Bu yerdə götürdü görək nə dedi:

Aldı Qul Əhməd

*Zülm zəncirini taxıb boynuma,
Əzildim, doyunca nana həsrətəm.
Azadlıq insana nəsib olmazmı,
Həqiqətən azad cana həsrətəm.*

*Boynumda bir xalta, ömür dustağı,
Sinəmə çəkilib zülümün dağı.
Haçan keçər zülmkarın çıraqı,
Çox hayif ki, o zamana həsrətəm.*

*Tarixə yazılsın Qul Əhməd sözü,
İnsan nə qoyundu, nə dəki quzu.
Kim əkib, kim doğub, hökmədar, bizi,
Hani vətən, ata, ana, həsrətəm.?*

Şah çox qəzəbləndi. Əmr etdi ki, vurulsun boynunu. Qərara vəzir qol çəkmədi. Bunun səbəbini isə o, belə izah etdi ki, Qul Əhmədin şahlıq və pəhləvanlıq məktəbini bitirmək haqqında vəsiqəsi var. Bildirdi ki, bizim onu edam etdirməyə ixtiyarımız yoxdu. Vaxt olar Qul Əhmədi bizdən xəbər alalar. Əgər istəyirsən Qul Əhmədi asdırmağa, Qəndəhər şahının vəziri, Ərzincan şahının vəziri, bir də sən özün bir də mən 6 nəfər qərar çıxardıb asdırı bilərik. Belə də oldu. Həmin adları qeyd olunan şahlar, vəzirlər cəm oldu. Cəmşid şah qərarı yazdı, qaldı qol çəkmələri. Şahlar dedi: Qul Əhməd gəlsin danışdırıaq. İkicə işıqlı göz lazım idi ki, doyunca bu oğlana baxa-baxa dursun. Cəmşidin vəziri ayağa durdu, ondan vəsiqə tələb eylədi. Qul Əhməd qızıl qələmlə qol çəkilmiş, möhür-

lənmiş vəsiqəni verəndə şahların gözləri yerindən çıxmağa başladı. İki belə görən Cəmşid şah əmr verdi dar ağacı qurulsun.

Bu yerdə aldı Qul Əhməd:

*Sən agah ol zülmkar şah,
Taxtı-tacın dönər bir gün.
Zülmün axrı bərbad olar,
Çıraqların sönər bir gün.*

*Fələk çəşdirar yolunu,
Sındırar güclü qolunu.
Soldurar qönçə gülünü,
Sənin balan ölürlər bir gün.*

*Qul Əhmədin bu sevdası,
Dağlar şahın qalası.
Sönmüş qulların çirası,
Şölə verib yanar bir gün.*

Bu sözləri Qul Əhməd oxuyyanda hamı özündə ağırlıq hiss etdi. Ərzincandan gələn Nəsir şahın gözləri doldu. Yenə də oxumasını xahiş etdi.

Aldı Qul Əhməd:

*Dünya yola salmış hər yaranmışı,
Nə sultana, nə də xana qalmadı.
Dünyani yazdırıldı kəndi namına,
Hökəm elədi Süleymana qalmadı.*

*Yada sal iyirmi dörd min peygəmbəri,
Özü birdi adı min bir, yerin-göyün ləngəri.
Onun üçün qul yaratdı eşitdinmi Qənbəri,
Milyon-milyon qan tökürdü Əli aslana qalmadı.*

*Yüz otuz cür Quran cəm etdi Osman verdi,
İslama doğru yolu ayəti-Quran verdi.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Kamalını başa yetirdi dərdlərə dərman verdi,
Xəstələrə şəfa verən o loğmana qalmadı.*

*Fani dünya qalasıdı, hər gələnlər getməli,
Təməhalara tövbə deyib doğru yolu tutmalı.
Qul Əhmədə zülm edən öz zülmünə çatmalı,
Çox igidlər at oynatdı heç insana qalmadı.*

Sözünü tamam edəndən sonra Ərzincan şahı dedi ki, Qul Əhmədin ölümünə qol çəkmək mümkün deyil. Ancaq mənə belə bir qul lazımdır, onu mənə satarsanmı? Cəmşid şah razi oldu. Ancaq Qul Əhməd buna razi olmad, dedi: Mən öz vətənimdə qul olaram, ancaq başqa vətəndə şah olmaram. Cəmşid şah əmr verdi, qollarını bağladıb satdı.

Aldı Qul Əhməd:

*Yüz min rica edirəm, ay şahı-Cəmşid,
Məni özgə yerə satma sən, Allah!
Ana vətənimdən, ana yurdumdan,
Qoyub sapandına atma sən, Allah!*

*Dolana bu dövran belə də qalmaz,
Vurduğun yaralar məndə sağalmaz.
Şah qulunu heç vaxt nəzərdən salmaz,
Seytanın felini tutma, sən Allah!*

Sözünü tamam elədi yerli vəzir işarə verdi: Getməlisən. Qul Əhməd dedi: Gedirəm, amma cəmi qullar gölsin cərgə dursun çörək-duz yemişik, halallaşaq ayrılim. Qullar gəlib cərgə durdular hamisinin boynunda xalta.

Aldı Qul Əhməd:

*Zülmünnən ayrıldım eldən-obadan,
Getməz bu sinəmin dağı gözləyin.
Zimistan adlıyar bahar-yaz gələr,
Çiçəklənər bizim bağı gözləyin.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Könül quşu qanad çalır asmana,
Gedər belə qalmaz çərxi-zamana.
Bir gün şahin taxtı boyanar qana,
Azadlığı xoş yiğinağı gözləyin.*

*Qul Əhmədəm, zəlim durub qəsdimdə,
Qəni mövləm özü haqdı üstümdə.
Qul qanınyan boyanılmış dəsdimdə,
Əlimdə bir al bayraqı gözləyin.*

Söz tamam oldu, qonaq şahlar, vəzirlər, qoşun başçılırı, Qul Əhməd düşdülər yola. Gedib çatdilar hər kəs öz paytaxtına. Ərzangah şahı bir neçə gündən sonra Qul Əhmədi hüzuruna çağırıldı, Oğlum, mən səni ölüm pəncəsindən aldım gətirdim ki, mənim üçün kömək olasan. Qul Əhməd əlini öpdü, gözü üstə qoydu, elə bildi yaxşı qulluq verəcək. Ərzangah şahı ona dedi ki, sən 200 qula ağa olacaqsan. Sənə deyəcəklər Qul Əhməd yox, qullar ağası Əhməd. Şaha cavab verməyib Əhməd bir qədər tutuldu, gözləri yaş pərdəsilə doldu. Cavab verdi: ədalətli şah, əzəli mən özüm insan ola-ola insanlara zülm etməyə qadir deyiləm. Hələ mənim atamın, anamın qanı batıb gedir. Məni ana vətənimdən ayıran zülmkarın qanını içərəm. Sonra dərdim yoxdur. Ərzangah şah dedi: 3 gün ye, iç, gəz, fikirləş sonra deyərsən. Qul Əhməd yemək, içmək yox, üç gün olanda dördüncü gün şahın hüzuruna gəldi mutəzəmlə baş əydi, fikrini dedi: Mən qullar ağası olan deyiləm.

Qul Əhməd nə gördü, iki cəllad başının üstündə hazırıldı. Əmr verildi ki, Qul Əhmədi 40 arşınlıq quyuya salınsın. Gündə yarım arpa çörəyi, bir nimçə də su verin, nə vaxt özü çağırıb deyər məni çıxardın, qullar ağası oluram, onda mənə xəbər verin. Elə də etdilər.

Qul Əhməd 20 gün quyuda qaldı. Necə deyərlər suda, axan əlini hər şeyə uzadar. Quyuda görək Qul Əhməd nə deyir:

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Zülmkar əlindən cana gəlmışəm,
Sən elə dərdimə çara, ya Əli!
Nə müddətdi mən zülmətdə qalmışam,
Əlim çatmur bir diyara, ya Əli!*

*Özüm qəmli, yerim nəmlı neyləyim?
Gəlsən dada dərdim sənə söyləyim.
Əlacsızam kimə pənah eyləyim,
Ədalətsən işi ara, ya Əli!*

*Qul Əhmədi düşmən yıxdi, ay ağa,
Tut qolumdan özün qaldır ayağa.
Gecə-gündüz yalvarıram, ay ağa,
Suru vermə zülmkara, ya Əli!*

Sözünü tamamladı, qəm yuxusu gəldi, nə gəldi. Nə vaxta kimi yatdığını deyə bilmərəm bir vaxt durdu gözünü açanda nə gördü, iki ilan yanaşı gəlib. Birisi qara, birisi şahmar idi. Qara ilan cəhd edir ki, Qul Əhmədi sancısın. Amma şahmar ilan razı olmur. Quləhməd zənn elədi ki, ilanlar öyrədilmiş ilanlardı, qəsdən göndəriblər Qul Əhmədi öldürməyə. Aldı burada görək nə dedi:

*Ovsunçu deyiləm tutam mən sizi,
Vurma məni o şahmara, bağışla.
Atı Düldül, qulu Qəmbər olanın,
Əlindəki zülfüqara bağışla.*

*Şah da zülm edərmi yazılıq quluna,
Siz düşməyin zülmkarın felinə.
Gəlin baxın haqqın doğru yoluna,
Gəl rəhm eylə günahkara bağışla.*

*Qul Əhmədəm, niyə olmuşam zəlil,
Sənə siğinmişəm Cabbarı-Cəlil.*

*Mənim bu arzumu sən eylə qəbul,
Yeddi yiğnaq o xublara bağışla.*

Sözünü tamam elədi baxdı ki, yanında duran qara ilan qarayanız bir oğlandı. Şahmar da dünyada tayı-bərabəri olmayan bir qızdı, adı da Pərizaddır. Qara ilan qızın qardaşıdır. Qız sözə başladı. Mən ilanlar padşahının qızıyam. Sənə aşiq olmuşam. Əgər məni sevsən, səni buradan azad edəcəm. Atamın nə qədər ilan qoşunu var əmr verəcəm yeriş edəcək. Cəm şəhərinə sənin intiqamını alacam. Sənə yaxşılıq edən vəziri sənə vəzir edəcəm. Özün də Cəm şəhərinə padşah olarsan, dünyanın zövqü-səfasını sürərik. Cəm camaatını da vergidən, zülmdən azad edərik. Qul Əhməd dedi: bəs məni necə çıxardarsınız? Pərizad dedi: əmr verərəm yüz şahmar gələr bir-birinə dolanıb zəncir olar, ayaqlarını ilgəklərə qoya-qoya əlinlə də tutub çıxarsan. Bir beş dəqiqədə ilanlar zəncir oldu, sallandı quyunun dibinə. Qul Əhməd əlini vurdu əti üyüdü, ayağını vurdu yenə də əti üyüdü. Pərizad gördü oğlan qorxur. Bir qədər parça gətirdi, əlini, ayağını sarıldı, gözlərini bağladı, bir su içimində oğlanı çıxartdilar kənara. 3 yəhərli ərəb atı, üç qat pəhlivan libası yarağıynan bərabər peyda oldu. Onlar yeddi yüz min ilan qoşunla üz tutdular Cəm şəhərinə. Dörd gün, dörd gecə yol getdilər, beşinci gün Cəm şəhərinə çatdilar. Günorta vaxtı qoşun şəhəri üzük qaşı kimi kəsdi. İndi sizə şah Cəmşiddən danışım. Şah, vəzir, vəkil başqa əyanlar kef edən zaman xəbər aldılar ki, Qul Əhmədin yanında yüz şahmar ilan şəhəri mühəsirəyə alıb. Şah başını qaldırıb baxdı vəzirinə dedi: Ağa vəzir, bu kimdi? Vəzir dedi: tanımırsanmı qulundu. «Necə qulum?» «Əhməd qulundu». Bəs o biriləri də dedilər ki, Cəm şəhərinin ətrafi ilandı, şəhər mühəsirədədir. «Əlac?» Əlac sənin axır günündü. Qoşunun da tərki-silahdı. Qul Əhməd dedi: ey şah, qulaq as sənə nə deyirəm.

Aldı Qul Əhməd:

*Ox atdin ömrümə taxtı-tarımar,
Getdi zülm indi dövran mənimdir.
Çək qoşunun gəlsin mənla üzbaüz,
Alacam qisası meydan mənimdir.*

*Tarix tamam oldu döndü növrağın,
İndi xəzan tutdu o güllü bağın.
Düşdü tacın-taxtin, söndü çırığın,
Yanan çiraq, qızıl şamdan mənimdi.*

*Bütün qullar ezam olsun dünyada,
Al bayraqlar qoy yellənsin havada.
Qul Əhməd də nərə çəksin havada,
Ətrafi bürüyən ilan mənimdi.*

Sözünü tamam elədi dedi: Məlun, tacı götür başından. Yığval tacını saxlaya bilmədin, çünkü belə bir misal var yığval tacı başa mindirir, amma ağıl uçurur. Ya həqiqət deyib, şaha bir qılınc vurdu. Qılınc necə keçdi özü də bilmədi. Yaramaz şah beş dəqiqədən sonra iki parçaya bölündü. Qoşun tabe oldu, qullar azad oldu. Tacı qoydular Qul Əhmədin başına. Vəzir, vəkil öz yerində qaldı. Şahın leşini qəbiristana apardılar. Şahın cəmdəyinin bir parçasını Qul Əhməd atasının qəbrinin üstünə uzatdı, bir parçasını anasının. Od verib dedi: «Ay ata, ay ana, gorunuza işiq düşdümü?»

Müxənnətə nəhlət, namərdə nəhlət.

İndi bir az da danışım qullardan. Qullar yığıldı, məclis quruldu. Əmr verildi millət on il vergidən azad edildi, yerə yurda azadlıq verildi. «Qullar xaltalarına od vurun, yaşasın azadlıq!» səsi səmaya ucaldı. Şadlıq məclisində şah Əhməd belə oxudu.

*Çox şükür xudanın bir varlığına,
Mənki murazima çatdim, qardaşlar.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Zülmkar taxtını tari-mar etdim,
Arzu, murazima yetdim, qardaşlar.*

*Zülüm zəncirli, mən bir qul oldum,
Yana-yana mən zülmətdə kül oldum.
Təzəcə açıldım növrəst güл oldum,
Yarın bağçasında bitdim, qardaşlar.*

*Əhmədəm, qurtardım ahi möhnətdən,
Sandım ki, içmişəm abi həyatdan.
Dolandım keçdim bağı cənnətdən,
Cənnəti əlada otdum qardaşlar.*

Tamam azad ömür sürməyə başladılar. Necə deyiblər
əzəlin gəlincə axırın gəlsin.

*Aşıq deyər nə qaldı,
Nə qovqadı nə qaldı.
Yaxşı, sənə rəhmət,
Yaman, sənə nə qaldı?!*

İndi bir az da danışım Ərzincan şahı Nəsir şahdan. Qul Əhməd qızığın işə başlamışdı. Nəsir şah Ərzincandan bir dəstə qoşun ilə gəlib çıxdı Cəm şəhərinə, haradakı Qul Əhmədi dara çekirdilər. Atdan düşdülər baxdılara ki, həmin yer çəmənzar olubdur. Xəbər çatdı ki, bir böyük qoşun gəlib şəhərin kənarında Qırmızı bayraq sancıldı. Yemək-içmək başlanıb. Əhməd şah tez qoşun başçısını çağırırdı, bir neçə pəhləvanları ilə gəlib həmin yerə çatdırılar. Baxdı ki, Ərzincan şahı Nəsir şahdı, Əhmədi dara çəkməyə qərar çıxardıqları yerdədir. Yetirəndə xoş-beşdən sonra yemə-içmə davam etdi. Nəsir şah qızıl badəni əlinə alıb şah Əhmədin sağlığına içdi. Sonra Əhməd şah badəni doldurub Nəsir şahın sağlığına dedi: Nəsir şah, içirəm sənin sağlığını. Həmin burada mənə yaxşılıq etdin, amma öz məmləkətində məni quyuya saldırdın. Zərər yoxdu qonaq gəlib sən, xoş gəlib səfa gətirmi-

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

sən. İkinci sağlığı Nəsir şah dedi: Mən içirəm cəmi qulların sağlığına. Səni Əhməd şahı ölümdən qurtaran da mənəm, Ərzangaha aparan da mənəm, quyuya saldiran da mənəm, ilanların yanına göndərən də mənəm. Pərizadı sənə verən də mənəm. 200 qulumu azad edən də mənəm. Yaşasın azadlıq, yaşasın bizim qohumluğumuz. Hər iki şahlar bir-birinə mehriban oldu, uzun ömür sürdüllər.

Toyunuz da mübarək olsun!

GÖVHƏR

1937-ci ildə aşiq Alıxan Qarayazılı bir şərə düşür: 7 il azadlıqdan məhrum olur. Özbəkistanın Daşkənd şəhərinə sürgün edilir. Ancaq sürgün olunmasına baxmayaraq günü yaxşı keçir. 1938-ci ilin yaz ayında Azərbaycandan bir neçə ailə də sürgün olunub həmin Alıxan Qarayazlıının olduğu düşərgəyə gəlir. Beş-on gün keçəndən sonra bir neçə qız gəlir bulağa su götürməyə. Aşıq Alıxan da su içmək üçün bulağa dönür. Gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan bir qız səhəngi doldurub kənara çəkilən zaman Alıxan qızdan içmək üçün su istəyir. Qız nimçəni doldurub deyir: «Buyurun, nuş edin!» Alıxan suyu içir,ancaq qızın gözəlliyyinə nəzər qılır. Ey xuda, cuşa gələndə bu qızı yaratmışan. Qızdan soruşur: ay gözəl sənin adın nədir? Qız deyir, mənim adım sənə çıxmu lazımdır. Alıxan deyir: «həddindən artıq.»

Sağclarına dən düşmüş bir nəfər qadın suya gəlir. Qadına dedim: ay xala bu məktubu Gövhərə verərsənmi? Qadın bir qədər üzümə baxıb sonra dedi: baş üstə verərəm. Məktubu verdim, arvad aparıb verir Gövhərə. Oxuyub öz-özünə deyir, bu kimdir ki, mənə tərif yazır. İndi ona necə tərif yazmayı göstərərəm. İndi baxaq nə yazır:

Gövhər:

*Gövhəri satarlar öz sərrafına,
Dəmirçi qədrini bilməz Gövhərin.
Çoxları istəyib Gövhəri görsün,
Hər gədə üzünü görməz Gövhərin.*

*Qəst belə yazıram qəlbin qarala,
Naşı ovçu ox atammasız marala.
Yüz illər də qürbət eldə sarala,
Meyli başqasına dönməz Gövhərin.*

*Gövhərəm dillərdə mən bir dastanam,
Qəmin leylasına batam, istanam.
Zənənə deyiləm mən bir aslanam,
Heç kim meydanına gəlməz Gövhərin!*

Sözünü tamamlayıb həmin qadına verir, qadın məktubu Alxana çatdıranda deyir al payını. Sonra deyir ay bala, səni bilmirəm, amma bu qız şairdi. Filologiya fakültəsinin beşinci kursundan sürgün etdilər. Dayısı Türkiyəyə keçib deyə ailəliklə sürgün etdilər. Ancaq sənə yaxşıca ilişdirib. Alxan çox fikirləşir, öz-özünə deyir, qürbətdə qız ilə tutuşmağın yeri deyil. Odur ki, yanğılı bir söz yazır:

*Güvənmiş gözəlliyinə, ay etibarsız,
Bir zaman qəlbində ilan yatacaq.
Məni dərdə salan qara gözlərin,
Çürüyəcək yerində çəyan yatacaq.*

*Əlindən gedəcək hər kefin, dəmin,
Ayrılacaq səndən yarın, həmdəmin.
Al-yaşıl bəyənməz gözəl əndamın,
O qara torpaqda üryan yatacaq.*

Qız deyir: “Əgər elədirsə mənim adım Gövhərdi”. Hər iki vətən həsrəti qəmgin öz mənzilinə gedir. Sən demə qız çox savadlı və şair qızdır. Alixan qərara gəlir ki, qıza bir neçə xana söz yapsın. Götürür görək nə yazır:

*Səni gördüm ağlım getdi başımdan,
Heç demədin dərdin nədir, ay Gövhər.
Şux maralsan hər keçəndə bərədən,
Yandırırsan mən səyyadı, ay Gövhər.*

*Səhər tezdən tutu kimi ötürsən,
Bəzənirsən yaşıl, ala batırsan.
Hərdən mənə müjgan oxu atırsan,
Bilmirəm ki, qəsdin nədir, ay Gövhər.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Qaşın cəllad, kipriklərin yağıdı,
Məleykəsən qoynun cənnət bağıdı.
Qarayazlı Alxanın məhbüs çağıdı,
Vurma sinəsinə odu, ay Gövhər.*

Alxan sözünü tamamladı, durdu bulağın başına getdi nə gördü. Nazanı xala suya gəlir. Alxanın yanına yetişir. Cavan aşiq indi nə var? Xalacan, çox xahiş edirəm bu kağızı Gövhərə verin. Baş üstə. Sənin kimi oğlanın yolunda varam, deyib kağızı cibinə qoyub səhəngini atdı dalına getdi. Yetirəndə ay Gövhər, al oxu gör nə yazıbdı? Qız məktubu oxuyub ağlayır. Arvad deyir, ay qızım, sən Allahı sevirsən məni də başa sal. Olmaya ciyəri yanmış yaman şey yazıb? Qız başlayır təzədən oxuyur. Nazanı xala da qızın anası Hökümə xanım da ağlamağa başlayırlar.

Bir neçə gün Alxan öz işinən məşğul olur. Qızı görə bilmir. Qız yəqin edir ki, oğlan ondan inciyib. Alxanın könlünü almaq üçün belə bir şeir yazar:

*Cavan aşiq, çox qəm çəkmə dünyada,
Hər zaman sazını çalıb gedəcək.
Dünya mehmanxana, insanlar qonaq,
Hər gələn beşcə gün qalıb gedəcək.*

*Həqiqət yar olar açılar yollar,
Qurusun o sənə qəsd edən dillər.
Bu gün ətir verən tər-təzə güllər,
Sabah da saralıb solub gedəcək.*

*Gövhərəm sürgünəm mən də vətəndən,
Hərdən də xəyalım ayrıılır candan.
Dünya nişanədi ol Süleymandan,
Hər səyyad oxunu atıb gedəcək.*

Söz tamam yetişir, qız naməni Nazanı xalaya verir. Nazanı xala Alxanı görən kimi dedi: «Ay oğlan, dayan görüm al

oxu. Ağrın alım oyana bu yana məktub daşımaqdan daha naldan-mixdan düşdük. Allah bir kişi vermişdi onu da çox gördü». Alxan dedi: Nazanı xala, ərini nə üçün güllələdilər? – Heç şey, dam yarib dana ha çıxartmadı, yeddi adam öldürdü. Xeyli söhbətdən sonra xala getdi. Alxan qarı gətirən məktubu oxuyub tanış oldu. Yenə də yanğılı surətdə götürüb görək nə yazdı:

*Necə qəm çəkməyim bu qürbət eldə,
Gözəl qız, qəlbimdən gör nələr keçir.
O gözəl vətənim həm atam, anam,
Ömrümün gülləri-körpələr keçir.*

*Ayri düşdüm qohumumdan, dostumdan,
Telli sazım necə düşdü dəstimdən.
Oxuya-oxuya gəlib üstümdən,
Ana vətənimə durnalar köçür.*

*Alxanam, yoldaşam mən dərdə, qəmə,
Çatarmı heç əlim bir də həmdəmə.
O gözəl yarımdan gələndə namə,
Oxuyub qəlbimdən yaralar keçir.*

Alxan sözü qurtarır, görür Gövhər bulağa gelir. O da durub su içmək bəhanəsi ilə bulağa gedir. Xoş-səfadan sonra məktubu verir. O, mənzilə qayıdır, pəncərədən baxanda görür ki, qız oxudu, əlini üzünə qoyub fikrə getdi. Bu məktubdan sonra üz-üzə gəlirlər. Söhbət şirin, dil şirin olur. Bir ağacın kölgəsində oturlurlar. Aşıq Alxan qıznan diz-dizə, göz-gözə xeylam söhbət eliyirlər. Alxan bir könüldən min könülə bu qızı vuruldu. Fikirləşdi ki, gəl bir bundan xəbər al, gör hələ Subaydımı, yoxsa bir namizədi varmı. Odu ki dedi: «Ay gözəl qız, necə olub ki, indiyə qədər ailə qurmaq fikrində olmamısınız? Gövhər başını aşağı tutub cavab verdi ki, cavan aşıq, sən bizim köhnə adəti daha yaxşı bilirsən: qız ya da

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

oğlan ata-ana sözündən heç vaxt çıxmaz. Atam məni öz qardaşı oğluna deyib» – üzünü sol tərəfə çevirdi. Dedim: Hə sonra! Dedi: «Sonrasını da özün bilirsən». Soruşdum ki, oğlan haranı bitiribdi. Qız dedi: «Heç haranı, çobandı». Mən çox fikir elədim. Qız dedi: Nə çox düşündün? Dedim: «Necə düşünməyim sənin kimi savadlı, gözəl şair qız çobana gedir-sən?» Qız dedi: «Yığvalsız ərimdən yıgvallı çoban yaxşıdır!»

Sonra Gövhər məndən soruşdu: «Bəs sənin nəyin vardır?» Cavab verdim ki, mən şerimdə sənə dedim. «Gözəl yarımdan gələndə namə». Gövhər dedi: «Onda yarınız çox gözəl olar». Dedim: «Bəli sizi kimidir!» Belə deyəndə ciyərindən bir ah çekdi, özündən ixtiyarsız başını ciynimə söykədi tez araladı. Məni qəm dəryasına qərq elədi. Xudahahafiz deyib aralandı, hər kəs öz mənzilinə.

Qız bir qədər getmişdi, yolda dayandı geri baxdı, on dəqiqəyə kimi fikir edib yenə yeridi. 7-8 gün qız görünmədi. Yəqin bildim ki, nəsə var. Bir də baxdım ki, Nazanı xala gəlir yanına, yetirib salam verdi. Əleykə elədim və soruşdum ki, Nazanı xala xeyir olsun nə var nə yox? Nazanı xala dedi: Ay bala, Gövhər xəstə yatr. Anası deyir xahiş edirəm sazını da gətirsin gəlsin. Dərhal sazımı da götürüb getdim, baxdım qız yorğan-döşəkdə yatr. Məni görən kimi ayağa durdu, xoş gəldin dedi. Dedim: «Gövhər! olmasın azar». Qızda başqa hal əmələ gəldi. Anası dedi: «Ay bala, Gövhər heç qəmdən ayrılmır. Bir az saz çal, oxu ürəyi açılsın». Bir neçə stəkan pürrəngi çay içdim, bir qədər söhbətdən sonra sazi köklədim sözə başladım. Ələsgərdən, Vaqifdən bir neçə xana oxudum. Qız dedi öz sözün lazımdı. Aldı Alıxan:

*Bir az səbr eylə dünya gözəli,
Fələk yazdığını çarə olarmı?
Yüz nizə dəysə də mənə neyləyər,
Gözün vuran kimi yara olarmı.*

Birinci bəndi oxuyanda anası qızın üzünə baxdı qız da yerə baxdı.

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Çağırram ağamı düşmüşəm dara,
Qulaq səsdə, göz tikirəm yollara.
Dünyada olsa da çox bəxti qara,
Mənim kimi bəxti qara olarmı?*

*Qarayazlı Alxanam haqdı diləyim,
Hər zaman su içir qəmdən ürəyim,
Həkimsiz xəstəyəm bilməm neyləyəm?
Xəstə həsrət qalib nara olarmı?*

Sözüm tamam olandan sonra dil söhbətinə başladıq. Söhbət arasında belə qərara gəldik ki, sabah Atakişι dayının bağına gəzməyə gedək. Elə də oldu. Getdik bağa, gəzən zaman bülbü'lün gül üstündə necə oxumasını, budaqlara qonmasını gördük. Bir qədər gəzdik. Gövhər dedi: «Gedək!» Qızın atası Əli kişi qızı söylədi: Aşıqa de ki, gedək çaya qonağımız olsun! Elə də oldu evə getdik. Çay-çörəkdən sonra Gövhər məndən soruşdu: «Cavan aşiq, sən heç şikayətnamə yazıbsanmı? Mən dedim: Yazmamışam». Qız nəsə mənə demək istədi, ancaq ata-anasından çəkindi.

Aradan bir gün keçmişdi Nazanı xala gəldi əlində də bir zərf: Al-dedi Gövhər nə yazıb? Açıdım oxudum belə yazıbdı:

*Qələm al dəstinə sina iqbalin,
Ərzi halın yuxarıya yazgınən.
Ali məhkəməyə, baş müstəntiqə
Eyləyər dərdinə dava yaz ginən.*

Aldı Aşıq Alxan:
*Uğratmam qəlbimi şeytan felinə,
Ərzi halım mən dildara yazıram.
Xeybəri dəstəsində götürən şaha,
Ağam əli cilovdara yazıram.*

Gövhər:
*Baş Sovet hər işin qeydinə qalır,
Sən cavansan rəngin gül kimi solur.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Ali rəhbərlərdə bir insaf olur,
Nə olar ki, təmənnaya yazgınən.*

Aşıq Alxan:

*İmam Hasan, imam Hüseyin şah Nağı,
İmam Kazim, Zeynalabdin, ya Tağı.
İmam Rza zəlillərin dayağı,
Üzüm tutub Həsən Əsgərə yazıram.*

Gövhər:

*Gövhərəm, arzumdur düzəlsin işin,
Nə haqdan düşübü böhtana başın.
Sevinsin nəqafil, yarın yoldaşın,
Xoş xəbəri olam kaş sən anaya yazgınən.*

Aşıq Alxan:

*Alxanam, günahdan olam kaş xilas,
O, İmam Cəfərdən etdim iltimas.*

*Sənə sığınmışam, Əbülfəz Abbas,
Əli oğlu Ələmdara yazıram.*

Sözümü tamamladım Gövhərə göndərdim sonra belə
ərizə yazdım:

*Qürbətdə qalmışam çağırıram məni,
Şahməri endirən qayadan Əli!
Qəmli yatanların qeydində qalan,
Qalanı qəflətdən oyadan Əli!*

*Yeddi yüz kafiri çəkdi qılınca,
Günü sən qaytardın, olmadı gecə.
Cəbrayılla yol gedəndə Meraca,
Düldülünü sürdün dəryadan Əli!*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Gəl Alxani qoyma qəm dəryasında,
Çox hünər göstərdin dinin bəhsində.
Ərəb libasında, qərx məclisində,
Qurani oxudun ayədən Əli!*

Bu ərizəni yazdım axar suya atdım. Bir neçə gün keçdi. Komissiya oldu. Məni azad elədi. Gövhər ilə belə ayrıldıq. 50 nəfərə yaxın kişi qadın məni yola saldılar. Gəlib öz ana vətənimə çatdım, necə deyərlər, nahaq atlanar, ancaq yeri-məz. Toyumuz mübarək.

İBRAHİM VƏ FATİMƏ

(Dastan 1955-ci ildə yazılıbdır)

Keçmiş zamanlarda Acaristanda bir hökmdar yaşaydı. Onun gəliri, var-dövləti qələmə gəlməz, kağıza siğmaz olub. 52 yaşa çatana kimi heç bir fərzəndi olmamışdı. 53 yaşa çatanda təbiət tərəfdən bir gözəl ağıllı-kamallı oğul bəxş olundu. Uşağın adını Canpolad qoydular. Ancaq Acar hökmdarı belə niyyət elədi ki, mənim oğlum bir yaşına çatandan sonra gündə 5 vaxt namaz qılacam və hər cümlə günü məscidə cümə namazı qılmağa gedəcəm. Necə niyyət etdi də elə də etdi. Əlhəzir İsmayıł qurbanı cümə gününə düşdü. Gecə namaza gedirdi, baxdı ki, məscidin bucağında bir çəga səsi gəlir. Tez şəmə yandırıb uşağı qucağına götürdü, namaz da qılmayıb evə gəldi. Arvadı Mülkiyə xanıma «muştuluq» –dedi Allah yox yerdən Canpolada tay verdi. Sevindilər, şad oldular. Səhər uşağa ad qoymaq üçün məclis düzəldi, 2-ci oğlunun adını qurban günü tapıldığı üçün İbrahim qoydular. İsmayıł peygəmbər də İbrahim Xəlilin oğludur. Belə də oldu. Bir neçə gün keçdi yenə cümə namazına gedəndə Acar hökmdarı məscidin kənarında bir çəganın olmasını bildi, uşağı götürüb öz-özünə düşündü ki, bu ya mənim iqbaliyin açılması, ya da bağlanması deməkdi. Uşağı arvadına verib dedi: «Ay arvad, bu necə sevdadır bizim başımıza gəlir? İndi də bir qız çağası tapdim». Arvadı dedi: Ay kişi, o, necə deyərlər, əzəlin gəlincə axırın gəlsin. Dünya bizim əlimizdədir. 2 oğul 1 qız daha da yaxşı oldu. Arvada dedi qızın da adını Tanba qoyaq. Arvad da razı qaldı. Bir vaxt Tanba dedilər, bir yaşıdan sonra Papba dedilər, 8 yaşıdan sonra Fatimə dedilər. Eləcə də oldu Fatimə.

Fatimə oldu dünya gözəli. Üzünə baxanlar üzündən göz çəkməzdi. Çığlı sonaya bənzərdi. Qız 18 yaşda olsun, bir az da sizə Canpoladdan, İbrahimdən danışım.

Oğlanlar çatdılardı həmin yaşa. Acar hökmdarı uşaqları

hüzuruna çağırıldı. Soruşdu: Balalar, siz deyin görüm nə sənətə, nə işə həvəskarsınız? İbrahim söz alıb dedi: «Hökmdar sağ olsun mən təsərrüfatla məşğul olacam». Acar hökmdar dedi: «Onda sağ ol. Sənə zərin yəhərli bir at lazımdır». Canpolad dedi: «Mənə də bir at lazımdır. Mən də qəhrəmanlıq və ovçuluqla məşğul olacam». Hökmdar əmr verdi sərkərdəsinə ki, bir rəngdə, bir yaşda 2 at alınsın. Əmr yerinə yetdi. İki göydəmir at əsbabı ilə hazır oldu. Hər kəs öz sənətilə məşğul oldu. Vaxt öz işini yerinə yetirdi. Bir gün Acar hökmdarı həyat yoldaşını yanına çağırıb dedi: «Mənim fikrim belədi: Fatmanı Canpolada alaq». Arvadı Mülki xanım çox düşünən, uzağı görən qadın idi. Dedi: Ay kişi, zülmə abad olan axırı bərbad olar. Əgər elə iş tutsaq Acar xanədəni dağılacaq. Elə sözü buraxıb uşağın qulağına səs salma, qızı başqasına verək. Uşaqların ikisinə də bir gündə qız alaq. Bu günə kimi qız bilmirdi ki, doğma deyil. Atalar sözüdür «Ev dediyin dəyirmando hər şey üyünür». Az vaxtda söz düşdü uşaqların qulağına. Bir axşam oturmuşdular süfrə başında. Acar hökmdarı dilə gəldi: Qızım Fatma, biz qocalmışıq. Dünya ölüm-itim dünyasıdı. Səni Canpolada alıram, fikrin nədir? Fatma başını qaldırıb İbrahimin üzünə baxdı, özündən ixtiyarsız göz yaşı lalə yanağından sel kimi axdı. Məsələ aydın oldu ki, Fatma İbrahimə vurğundu. Heç kimdən səs çıxmadı. Canpolad qəlbində qərara gəldi ki, indi İbrahimini məhv etmək mənə borc olsun. Bir toy başlandı. Canpolad dedi: İbrahim, gəl atımızı sürəyə qoyaq. Sənin atın qabağa gəlsə Fatimə sənin, mənimki gəlsə mənim olsun. İbrahim razi oldu. İbrahimin atı qabağa gəldi. İbrahim dedi: sözümüz sözdür. Canpolad baxdı uduzur, ayrı hiyləyə əl atdı. Dedi: güləşək. Sən yixsan sənin, mən yixsam mənim. Burada da İbrahim yıldı, Canpolad razi qalmadı. Bir neçə vaxt keçdi. Canpolad fürsət əldə edə bilmədi. Cox keçmədən hökmdarın üstünə başqa bir şahdan xəbər gəldi ki, mənim üstümə müharibə elan ediblər. Ya mənə min nəfər əsgər ver, ya da sənlə davam davadı. Acar min əsgəri hazır edib

İbrahimi çağırıldı: «Oğul, sən qoşun böyüyü olacaqsan. Qoşunu çək İrana köməyə get». İbrahim dedi: Məndən qoşun böyüyü olmaz. Mən təsərrüfatçıyam. Amma Canpolad pəhlivandı, o gedər. Çox götür-qoydan sonra İbrahim dedi: «Hökmdar sağ olsun, onda qurra ataq kimə düşər o da gedər». Elə də oldu. Qurra düşdü Canpolada.

Necə deyiblər, çöp vurdu, Allah verdi Canpolad getdi müharibəyə. 7 il səda-soraq çıxmadı. Qız da qorxudan İbrahimə gedə bilmədi. Çünkü Acar hökmdarı kimi zülmkar arxadadır. İbrahimə qız dedi: «Hökmdar bu gün, sabah səni edam etdirəcək. Başına çarə qıl, onsuz da mən səninəm». Bu dəmdə İbrahim atını minib evdən çıxdı. Təzəcə şəhərə getdi ki, özünə iş düzəltsin. Gedib yol salan, dağlar yaran memara pənah gətirdi. Dərdini ona söylədi onunla dost oldu. Yanında işlədi. Bir gün Fatimə qızlara qoşulub gül-çiçək dərməyə çıxdı. Gedib İbrahimi tapdı. İbrahimə dedi: «Nə vaxta qədər biz belə günü çəkəcəyik?» Qız cibindən bir məktub çıxarıb dedi: Canpolad gedəndə gör nə yazdı, nə dedi. Mən başı daşlı nə edərəm. Baxaq nə deyib;

Aldı Canpolad:

*Mən gedirəm sən salamat qalginən,
Ala gözlüm, namus, ari gözlə sən.
Sırrını vermə, sən namərdin oğluna,
Həqiqəti, düz ilqarı gözlə sən.*

*Qədər başa çatsa mən getsəm bada,
Pərvanə tək əgər qalansam oda.
Qərq olar gəmim coşmuş dəryada,
Qara geyib ahi-zarı gözlə sən.*

*Ölüncən unutmam sən gözəl yarı,
Məcnun kimi dolansam da dağları.
Naşı quşlar qoyma gəzər dağları,
Canpolad tək cavan yarı gözlə sən.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Sözü tamam edib Fatimə başını İbrahimin ciyninə söykeddi, hönkür-höñkür ağladı. İbrahim qızın tellerini siğalladı. Aldı görək nə dedi:

*Mənə ilqar edən gözəl,
Etibarı atma, ay qız.
Mal-dövlətə bel bağlama,
Mən kasibi atma, ay qız.*

*Kim tutacaq bu dünyani,
Sən sahibsiz sayma məni.
Unutma şuxu, tərləni,
Şahmari ovlatma, ay qız.*

Sözü tamam edib öpüşüb hovuzun üstdə vəd etdilər.

İbrahim Fatiməni hovuzun başında tapdı. Ərli ərindən, sevgili sevgilisindən ötrü darixir, hətta hovuzda ördək-qaz çırpınıb üzürdülər. Aldı İbrahim:

*Açılıb lalələr bahar-yaz gəlib,
Göllərdə üzüsən qazlara bir bax.
Hər kəs öz yarılə çəkirlər ləzzət,
Sevgili oğlana, qızlara bir bax.*

*Duman gəldi dağ başını bürüdü,
Karvan gəldi arabalar yeridi.
Yeddi ildə gözəl ömrüm çürüdü,
Sinəm üstə yanın közlərə bir bax.*

*İbrahiməm, yar oduna qalandım,
Qul olaram mən qapında dolandım.
Bəzirgən təkə hey çapıldım, talandım,
Verdiyin ilqara, sözlərə bir bax.*

Söz tamam oldu. Meşənin ayağında olan ayna bulağına vədə verdilər. Bulağın üstündə qız ağlaya-ağlaya görək oğlanı nə deyir, oğlanı nə cavab verir:

Fatimə:

*Arxasız, sahibsiz sən bir cavansan,
Şirin canın oda salma yazıqsan.
Hökmdarla niyə düşürsən bəhsə,
Əl çək bu sevdadan oğlan yazıqsan.*

İbrahim:

*Allah haqda, mən də bir tək oğlanam,
Qurbəndi yolunda canım, gözəlim.
Diz çökərəm qiblə deyib qarşında,
Sənsən mənim din-imanım, gözəlim.*

Fatimə:

*Tanrı yazdığını heç kimsə pozmaz,
Həqiqəti sevən yolundan azmaz.
Bir gözəli iki oğlan sevəmməz,
Sən bir başqasını sev, al yazıqsan.*

İbrahim:

*Sevmişəm sənin tək qası-kamani,
Necə sevə bilər yaxşı yamanı.
Əgər istəyirsən qədir sübhani,
Öldürər, heç verməz macal, gözəlim.*

Fatimə:

*Mən sənin Leylinəm əlacım yoxdur,
Səbr elə arada seyrəqib çoxdu.
Acar zülmkardı, insafi yoxdu,
Sən istə araldan maral yazıqsan.*

İbrahim:

*İbrahim də daha candan bezardı,
Yar yolunda ölmək üçün hazırlı.
Leyli Məcnun bir-birini gəzirdi,
Muraza çatmadı hanı, gözəlim?*

Söz-söhbət tamam olur. İbrahim deyir: «Mən səni çox sınadım, ölmək var ancaq dönmək yoxdur».

İbrahimin dostu memar ona otaq verdi. İbrahim Fatma üçün toy məclis düzəltdi, kəbin kəsildi. Bu gündən Fatimə İbrahimbə həyat sürdülər.

9 ay 9 gün keçdi Fatimənin bir oğlu oldu. Uşaq bir aylıq olanda uşağa ad qoymağa ziyafət düzəldi. İbrahim təklif etdi ki, mən istəyirəm ki, oğlumun adını Canpolad qoyam. Elə də oldu. Çünkü 14 ildir Canpolad müharibəyə getmişdi. Yəqin öldü sayırdılar.

14 ildən sonra Canpolad sağ-salamat gəldi. Ata ürəyi partladı. Canpolad qəhrəman adı almışdı. Fatimə İbrahim burda qalsın sizə danışım Canpoladdan. Canpolad evə gəldi nə gördü, atası ürəyi partlamış, anası ölmüşdü, Fatimə İbrahimə gedibdi. Məlumatə görə, Fatimənin oğlu olubdu adını da Canpolad qoyublar. Canpolad bir neçə gündən sonra bu qurbanı pozmağı qərara aldı. Atını minib düz sürdü İbrahimin qapısına. Fatimə qabağına çıxdı. Canpolad sazını sinəsinə basdı görək Fatiməyə nə dedi:

Canpolad:

*Mən ki sənlə əhdi-ilqar elədim,
Sonra bu ilqardan dönmək ayibdi.
Vəfaliya can verərəm mərdana,
Bivəfa oduna yanmaq ayibdi.*

Fatimə:

*Sev səni sevəni sevgiliyə sataşma,
Sevgi arasını vurmaq ayibdi.
Həqiqət var, ədalət var, divan var,
Nahaqdan bir divan qurmaq ayibdi.*

Canpolad:

*Səni sevdim mən ürəkdən can dedim,
Şir canımı sənə mən qurban dedim.*

*Ölüncə dönmərəm sən inan dedim,
Bir nökərə sən inanmaq ayibdi.*

Fatimə:

*Bu dünyada sultan nədi, xan nədi,
Baş verərəm yar yolunda can nədi?
İbrahimsiz taxti-Süleyman nədi,
Mərdi namərdə tay qoymaq ayibdi.*

Canpolad:

*Canpolad da sözün deyər mərdanə,
At oynadıb mən gəzərəm meydana.
Canımı verəcəm mərdi mərdanə,
Namussuz dünyada durmaq ayibdi.*

Fatimə:

*Sərraf bilər ləli-gövhər qiyməti,
Bir oğlum var bu dünyadan ləzzəti.
Fatmayam satmaram namus, qeyrəti.
Namusu əgyara vermək ayibdi.*

Söz başa yetdi. Canpolad soruşdu: «Bəs indi sevgilin hardadır?» Fatimə: «Mənim yarım İbrahim işə gedibdi». Canpolad atını sürdü meşədən təzə yolda İbrahimini tapdı. İbrahim başını qaldırdı gördü ki, Canpolad alıbdı başının üstünü. Canpolad dedi: «Mən səni öldürməyə gəlmışəm». İbrahim dedi: Mən də gedim atımı minim gəlim, vuruşaq. Allah ya sənə verər, ya da mənə.

Canpolad öz qəhrəmanlığına güvəndi, icazə verdi: «Sən də çay kənarına gəl, mən də». Canpolada çox təsir etmişdi Fatimənin dediyi sözlər.

Sabahısı İbrahim durub atını mindi, silahını götürdü. getdi çatdı əvən yerinə. Canpolad kəsib bərəni. Hər ikisi üz-üzə gəldi, vuruş başladı. 2 dəfə İbrahim Canpoladı vurub qırğıa atından saldı. 3-cüdə dedi: «Canpolad, sənə qıymıram. Atanın çörəyini yemişəm. Nəhlət deyib getginən». Can-

polad gördü ki, hiylə qurmasa İbrahim bunu öldürəcək. Əl verdi: Raziyam-dedi. Bərabər xudafız deyib ayrıldılar. Müxənnət Canpolad İbrahimin arxa tərəfindən elə bir qılınc vurdu ki, başı iki parçalandı. Atını sürəndə dedi: «Get Fatimə ilə yaşa, yaxşı yaşa». Fatimə hadisəni gedib memara danişdi. Memar əlini dizinə vurub dedi: Bəs mənə nə üçün demədin? Durub hər ikisi İbrahimin dalınca getdilər.

Gözün olsun heç belə şey görməsin. Nə gördülər. İbrahim qızıl qana bələnib. Fatimənin ağlı başından gedib olur dəli. O gündən Fatimə düşür çöllərə. Memar İbrahimini dəfn edir, yadigar daş qoydurur. İbrahim qara torpaqda yatsın, indi sizə danışım Fatimədən. Fatimə dəli oldu düşdü meşəyə, üstü-başı tamam töküldü. Bir bulağın üstünə meşənin qalın yerində məskən saldı. Bir maral gəldi Fatimənin yanına çıxdı. Fatiməyə heyran oldu. Meylini Fatiməyə verdi. Getdi otladı, Fatimənin yanına gəldi.

Yaz gəldi maral doğası oldu. Maralın dişi bir balası oldu. Fatimə öz balasını yadına saldı. Ağlamağa başladı. İndi maral öz balasının yanında qalsın. Sizə danışım Fatimədən.

Fatimə dolaşa-dolaşa gəldi çatdı qəbiristana. İbrahimin qəbrini tapdı üstünə uzanıb 3 gün yatdı. Dördüncü günü durub ağlaya-ağlaya görək nə dedi Fatimə:

*Qanlı fələk səni məndən ayırdı,
Divana çöllərdə qaldım, ağlaram.
Açılmış qönçəydim sənin boynunda,
Xəzan vurdu vaxtsız soldum, ağlaram.*

*Leyli kimi səhraları gəzirəm,
Günü-gündən öz canımdan bezirəm.
Əzrail,gəl,can verməyə hazırlam,
Bu zülməndən cana gəldim, ağlaram.*

*Fatmayam əlimdən getdi dövranım,
Vaxtsız-vədəsiz soldu gülşənim.*

*Torpaq altda yatan şuxu tərlanım,
Dərdindən divanə oldum, ağlaram.*

Söz tamam oldu, gözü yaşlı dağlara sarı üz qoydu. İbrahimin işlədiyi yola çıxdı, nə gördü. İbrahimin memar yoldaşı Fatmanın oğlu 7 yaşlı Canpoladın əlindən tutub evinə aparır. Aralı durdu dedi: Ay qardaş, mənim balamı haraya aparırsan, öldürməyəmi aparırsan? Memarın gözləri yaş pərdəsinə doldu. Aldı görək Fatimə memara nə dedi:

*Fələk məni saldı zülmət dağına,
Aman qardaş, bir balamı aparma.
İxtiyar olarmı qəm dusdağında,
Aman qardaş, bir balamı aparma.*

*Düşmüşəm çöllərə divanəyəm mən,
Odlara yanırəm pərvanəyəm mən.
Yaşılbaşı ölmüş bir sonayam mən,
İnsaf elə bir balamı aparma.*

Memar ağlaya-ağlaya: «Ay bacı, bir az səbr elə. Mən uşağı rahat saxlayacam, özünü də məktəbə qoyacam. O da mənim kimi memar olacaq. Anasına mehriban olacaq».

Aldı Fatimə

*Yaziq Fatma səhralarda qalandı,
Ala gözüm qan yaşı ilə dolandı,
Ürək dayanarmı öz balamı görəndə,
Öldürməyə bir balamı aparma.*

Söz tamam oldu. Uşağın üzünə mat-mat baxıb birdən maral məni gözləyir deyib meşəyə qaçıdı. Gedib öz oylağınə çatdı nə gördü, bir namərd ovçu gəlib maralı vurub. Maral ölüb körpə balası qalın talaya girib anasının meydinə baxır. Ovçu da oturub qəlyan çəkir. Fatiməni görəndə ovçu ayağa

durdu. İstədi Fatiməni oxa tuta, sonra düşündü ki, bəni adamdı, əl saxladı. Fatimə dedi: Ovçu bu mənim bacımdı niyə vurdun? Belə deyən kimi ovçunun oxu əlindən yerə düşdü.

Aldı Fatimə

*Səni görüm ovçu qolun qurusun,
Niyə vurdun bu maralı yazıqdi.
Qanlar ağlar onun yetim balası,
Niyə vurdun bu maralı yazıqdi.*

*Ovçu, balaların başa varmasın,
Cavan ölsün görün yaşa dolmasın.
Nə yarı, nə də yoldaşı görməsin,
Necə qiydin bu marala yazıqdi.*

*Müxənnət yarımı etdi yaralı,
Qohumdan, elimdən düşdüm aralı.
Fatmayam səbrimin yoxdu qərarı,
Düşdü balasından aralı yazıqdi.*

Söz tamam oldu. Fatimə gördü ki, ovçunun süysünü düşüb elə bildi yatıb, sən demə cəhənnəmə vasil olubdu: ancaq Fatimə özündə bir qədər ağırlıq hiss etdi tez üz tutdu qəbiristana İbrahimin qəbrini ziyarət etdi. Bu sözü başladı:

*Dad sənin əlindən, ay qanlı fələk,
Çox çəkdim ahi-zarı gedirəm.
Gözəl oldum heç muraza çatmadım,
Üzdü yarım ahi-zarı gedirəm.*

*Bircə yarın qulluğunda durmadım,
Bağ bəslədim güllərini dərmədim.
Bir doyuncu mən ki, yarı görmədim,
Görmək üçün cavan yarı gedirəm.*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Nəhlət olsun sənə, vəfasız dünya,
Heç kimi qoymursan yetişə boyā.
Fatmayam yalvardım qanlı xudaya,
Əlimdən aldi ümüd vari gedirəm.*

Sözünü deyib gözlərini əbədi yumdu. Memar çox gəzdi, gəlib gördü Fatimə İbrahimin qəbrini qucaqlayıb canını tapşırıb. Çox xərc çəkdi. Fatimənin qəbrini İbrahimin yanında qazdırıb dəfn elədi. Yadigar daş qoydurdu. İbrahimin oğlu Canpoladı oxutdurdu. O da oldu memar. Memar qızı Zərqələmi İbrahimin oğluna verdi, yaşayış qurdur. Belə dostlar da var.

*Dost dostonun qədrini bilsə yaxşıdı,
Məhəbbət toruna gəlsə yaxşıdı.
Daş düşüb başıma ölsə yaxşıdır,
Hansi doston düz ilqarı olmasa...*

*Haqqında
yazılmış şeir
və məqalələr*

ASIQ ASLAN KOSALI

KÖÇÜR
Aşıq Alxanın ölümünə

*Adəmdən Xatəmə Xatəmdən bəri,
Dünyada yaranmış hər bir can köçür.
Bu gün də dəyişir öz dünyasını
İnsana gərəkli bir insan köçür.*

*Adı da bəllidi, özü də bəlli,
Əməli də bəlli, sözü də bəlli.
Eli, obası da, izi də bəlli.
Dili zülmətli bir ozan köçür.*

*Fatihə oxuduq ruh aynasına
Ata-anasına, həm babasına.
Ustad daxil oldu öz dünyasına
Böyük bir dünyamız dünyadan köçür.*

VAR OLSUN

*İnsanı yaradan arzu, diləkdi,
Qoy onların arzuları var olsun.
Xalqa layiq olan el nəğməkarı
Sim tərpədən sənətkarı var olsun.*

*Aşıq Alixan kimi şələsi altun
Əmrəh barmağına el-oba məftun.
Özü kamil, sənətində Əflatun
Borçalının Kamandarı var olsun.*

*Şirəsi çox torpağında, suyunda,
Gözəllik var əsilində, soyunda,
Günləri xoş keçsin toyda, düyündə,
Türkiyənin hər diyarı var olsun.*

*Aşıq Aslan, tamam dərs al ustaddan
Uyma nadanlırlara qalarsan nadan.
Ürəklər oxşayıb, köniil oynadan,
Millətimin sazi, tarı var olsun!*

BARMAQLARIN

*Aşıq Əlxan, çürüdümü,
Naxış düzən barmaqların?
Pərdə-pərdə, sədəf-sədəf,
Teldə gəzən barmaqların?*

*Qaydalara bəzək vuran,
Müdəm zil pərdədə duran,
Yığnaq yiğan, məclis quran,
Şeir yazan barmaqların.*

*Həyat sonu olur belə,
Uzun ömür dönür selə,
Doxsan üç yaşında hələ,
Konyak süzən barmaqların?*

*Aslan, oxu ayət, ayət,
Dincəl, yerin olsun rahat.
Çoxlarını qoymuşdu mat,
Sənin ozan barmaqların.*

USTAD GÖRDÜM
(Ustadım Aşıq Alxana)

*Ustad gördüm tifillikdən ələndim ələyinən,
Meylimi haqqa döndərdim işim yox kələyinən.
Göz görür, ağıl kəsir, zaman gözəl zamandı
Mərifətli mənzil kəsər ağılı şələyinən.*

*Kimsə inkar edə bilməz zaman gözəl zamandı,
Hər kəs inkar eyləyirsə o acgözdü, yamandı.
Qulluğa, vara aldanıb azma yolnu amandı
Qılınc alıb, qalxan taxıb oynama fələyinən.*

*Kosalıda adət budur qonağə hörmət eylər,
Zəhmətinə arxalanar ad alar, şöhrət eylər.
Aşıq bu yerdə sözünü sənə nahayət eylər
Ayıq ol tutmaq çətindi Aslanı tələyinən.*

BAŞ ƏYDİM

*Əlimə saz aldım tifil çağımdan,
O zamanın sənətinə baş əydim.
Ustad dedim, kamalına vuruldum,
Aşiq Alxan qüdrətinə baş əydim.*

*Əmrəhin dil açan telli sazına,
Xindinin bülbültək xoş avazına,
Qırxılı Hüseynin ərki-nazına,
Saraçının söhbətinə baş əydim.*

*Nurəddinin zümzüməli səsinə,
Əhmədin sənətə tam həvəsinə
Məhəmmədin şairənə bəhsinə,
Kamandarın hikmətinə baş əydim.*

*Aslanam, baş əydim hər həqiqətə ,
Çalışdım ki, çatım xoş ləyaqətə.
Ozan sənətində bu ülviyətə
Ellər verən qiymətinə baş əydim.*

KİMİ

*On il bir ustada qulluq eylədim,
Durdum qabağında sadıq qul kimi.
Çalışıb qazandım etimadını
Hörmət etdi mənə bir oğul kimi.*

*Şeirlər oxudu, söylədi dastan.
Hali etdi məni hər bir hacatdan.
Dini açıqladı, öyrətdi Quran,
Mən də ləhcələndim bir bülbül kimi.*

*Ustad əməyilə yol-ərkan aldım,
Qeyrətlə, namusla təmiz dolandım.
Öz adımla, zəhmətimlə ucaldım
Qeyrisinə sarılmadım çul kimi.*

*Yaxşını anladım, yamanı bildim,
Elimi, obamı sevdim, sevildim.
Xalq içində “Aşıq Aslan” deyildim,
Pöhrən atdım, ətir saçdım gül kimi.*

AY USTA

*Xudadan verilib sənin xeyir payın, ay usta,
Silinərmi qulaqlardan hay-harayın, ay usta,
Polad qədər davamlısan, qılinc kimi kəsərli,
Çox nizamdı sinən üstə oxun-yayın, ay usta.*

*Sənətiyin kimyasisan bor-boyası səndədi
Dastanların, şeirlərin müəmməsi səndədi.
Sazın, sözün vurğunusun hər havası səndədi,
Bir əvəzsiz sənətkarsan, yoxdur tayın, ay usta.*

*Bu gün başın ağ görünür əzəmətli dağ kimi,
Qapın hər yana açıldı bol bəhrəli bağ kimi.
Ağsaqqalnan ağsaqqalsan, uşaqnan uşaq kimi
Halal südünnü əmmisən sən ananın, ay usta!*

*Ümmanlardan şirələnib almışan muradını,
Neçə-neçə şagirdlərə gərmisən qanadını.
Itirmərəm zəhmətinini, unutmaram adını,
Aşıq Aslan Kosalıdan ol arxayıñ, ay usta!*

SƏNSƏN

Elxan Məmmədli

*Aşıq Alxan, sənətinə min əhsən,
İnci sənsən, sədəf sənsən, dürr sənsən.
Sazın-sözün obalara səs salıb,
Çağlayırsan yenə təbi gur sənsən.*

*Nəhənglərə baş verməyən aşiqsan,
Bizim məclislərə yar-yaraşıqsan.
Neçə-neçə bənd-bərələr aşibsən,
İndi yenə qalxıb-daşan Kür sənsən.*

*Bilirəm qədrini hər bir anın da,
Elxan atəş görür odlu canında.
Olmasaydı Aşıq Aslan yanında,
Deyərdim ki, bu meydanda bir sənsən.*

27.XII.1989

SAİR İMDAD NƏZƏRLİ

SINDI TELLİ SAZIN BİR SARI SİMİ

*Bir boşluq yarandi pərdələr üstdə,
Sindi telli sazin bir sari simi.
Yəqin yazı-qədər durubmuş qəsdə,
Alxan mizrabında biz görək kimi?*

*Təbiət Alxani bir də yaratmaz,
Bir dəfə vermişdi, geri qaytarmaz.
Uyuyan ürəyi bir də oyatmaz,
Onu tək kim çalar “zil” ilə “bəmi”.*

*Pərdələr üstündə barmaqlar gəzib,
Hava bəstələyib, güllər düzəndə,
Məclisdə gözəllər qaş-göz süzəndə,
İmdad unudardı hər dərdi-qəmi.*

İmdad Məmmədovun dediklərindən: Vida mərasiminin sonunda Aşıq Aslan Kosalı sözü aşığın qızı – sinədəftər Bəsti xanımı verdi. Bəsti xanım camaata öz minnətdarlığını bildirdikdən sonra qəmli bayatı karvanı ilə atasını ağladı. O, elə ağladı ki, hamının qəlbində dərd-qəm karvanı yaratdı. Mən isə az-çox yazan şair kimi Bəsti xanımı təsəlli verməli oldum:

A BƏSTİ XANIM!

*Sənin ağlamağın od saldı cana,
Ağlama, sizlama, a Bəsti xanım!
Bayatı səslədin sən yana-yana,
Ağlama, sizlama, a Bəsti xanım!*

*Zirvədən-zirvəyə yüksələn atan,
Ürəkdə uyuyan, ürəkdə yatan,
Bir “Ələsgər” adlı zirvəyə çatan,
Yaşayır, ağlama, a Bəsti xanım!*

*Alxan Qarayazlı türk dünyasından,
Bəli, bil min əsrlik söz aynasından,
Həm toy-bayramından, həm də yasından,
Silinməz, ağlama, a Bəsti xanım!*

*Bir ana sevindi o yarananda,
Bir dünya ağladı hicranlananda,
20-ci yüz il tamamlananda
Ağlatma, sizlama, a Bəsti xanım!*

*Aşıqlar ustası, şair ustası,
Ürəklərdə yaşar Alxanın adı.
Müəllim İmdadı, şair İmdadı,
Kövrəltmə, sizlatma, a Bəsti xanım!*

***ƏZİM İSMAYILBƏYLİ:
“UNUTMAZ, BU OBA, BU MAHAL SƏNİ”***

Aşıq Alxan Kosalı elində yurd salıb, nə az, nə çox 80 ilə qədər çalıb-çağırmışdır. Yeniyetmə yaşında ikən saza-sözə meyl salan bu odlu ürək sahibinin yaş fərqi çoxlarını təəccübləndirsə də, özünə əsla təfavüt etməzdi: “El aşağı yalnız çalıb-çağırdığı illəri, hətta ayları, günləri ömürdən hesab etməlidir, – deyərdi, – dünyaya gəlib-getdiyi rəsmi və ya qeyri-rəsmi tarixi yox”. Bu yönümdən ustad sənətkar əsrimizin demək olar yaşıdı idi, az qalmışdı yüzü haqlasın. Azərbaycanın aşiq sənətinə yaxından bələd olan bu görkəmli saz və söz ustadı, klassiklərdən üzü bəri çağlayıb gələn el hava və havacatlarını əzbərdən çalıb-oxuyar, necə deyərlər, onların sinədəftəri idi. Saz və sözü qiymətinə mindirən Aşıq Ali, Dədə Ələsgər, Aşıq Şenlik, şair Nəbi Faxrahı, Ağacandan üzü bu yana çağdaş sənətkarlardan Aşıq Sadiq, Xındı Məmməd, Aşıq Əmrəh, Aşıq Hüseyn, Saraklı, Aşıq Kamandar, Aşıq Məhəmməd Sadıxlı, Aşıq Aslan, Aşıq Nurəddin, Aşıq Əhməd və onlarca başqaları bu torpaqdan su içmiş, bu elin-obanın havasını almışlar. Aşıq Alxan üçün iki varlıq vardi: bir sənət, bir də sənətkar dünyası! O, mənalı, lakin min bir məşəqqətlə keçən ömründə sonadək bu devizinə sadıq qaldı, nə sənət aləminə, nə də sənətkar dünyasına gəc baxdı, eyni şövqlə yazıb yaratdı, özündən sonra zəngin irs qoyub getdi.

Bu sadə və təvazökar insanın həyatında elə unudulmaz məqamlar var ki, xatrlamamaq qeyri-mümkündür. Bir neçə ilin sözüdür. Qapının zəngi basıldı. Qalxıb aćdım. Gözlərimə inanmadım. Aşıq Alxan əlində saz kandarda durub. İçəri dəvət etdim. Arxasınca oğul-uşağı görünəndə təəccübünü gizlətmədən:

– Səni yoluxmağa gəlmışik, haçındı eldən-obadan sorağın gəlmir, – deyib sazi köynəyindən çıxarıb sinəsinə basdı. Mənə elə gəldi ki, ustadın barmaqlarında saz

sazlığından çıxıb dağ çayına, gur şəlaləyə çevrildi, neçə dərə aşdı, düz keçdi şəhər mənzilində. Mən süfrə açanadək Borçalı ozanı aram olmadı, tamarzı yanğısıyla hava və havacatları bir-birinə calaya-calaya sanki dəhnənin ağızını açmışdı – çağlayıb kükrəyən saz-söz vəhdətindən doğan sənət dəhnəsinin. Çaldı-oxudu, oxudu-çaldı, dincəlmək bilmədən, yorulmadan. Gözlərim önündə 40 il əvvəl tanıdığım qarabığ, şüx qamətli, sinəsində saz, at üstündə elobanı qarış-qarış gəzib, min bir məclis yola verən, özündən deyib, özündən kəsib-bağlayan neçə-neçə saz tutan, söz “xırıd” edəni künçə qıslayıb, Qaraçöpdə filan bəyi atdan endirib yəhərinə sıçrayan Alxan canlandı. Qonağın gəlişilə oturuşumuz dan yerinin ağarmasınadək çəkdi. Ayağa qalxanda gözü divarda xalça üstündəki saza dəyəndə:

– Borçalı ziyalısının evində saz görəndə çıçəyim çırtdayır. Onu çalsan da olar, çalmasan da. Saz bizim mənəvi varlığımızın rəmziidir, – deyib kitab rəfindəki “Qarabağnamə”ləri görəndə ürəyi atlandı: – Gör harda yadına düşdü. Ulu babalarımız nə qədər ağıllı, nə qədər uzaqqörən imişlər. “Əsli və Kərəm”i deyirəm, ha. Heç vəchlə Əslini Kərəmə yar etməyiblər. Elə Kərəm də Kərəm əli olub. Görün Əsli ona “Dinimi qəbul etsən atam məni sənə verər” deyəndə nə cavab verib:

*Sünbüл olub sarmaşaydim saçına,
Sünbüлə bənzəyər saçın, erməni.
Girəydim kilsənə, dönüb xaçına,
Boynuna taxaydim xaçın, erməni...*

*...Kərəmin gəzdiyi Rumdu, İreydi,
Dostlar arasında ərzi gileydi;
Məhəmmədin dini dinindən yeydi,
Mən dönüm dinimdən neyçin erməni?*

Ustad sanki bununla qəlbində qövr bağlamış vətən nisgilini, yurd həsrətini bir daha çözələdi. Sazı köynəkləyib

qoltuğuna alanda soruşdum:

- “Əsli və Kərəm”də bu qoşmanı xatırlamıram...
- Eh, oğul, bu bütöv bir qoldur. Erməni dini pisləndiyinə görə atıblar dastandan...

Aşıq daha nəsə demək istəyirdi ki, sözünü uddu. Handan-hana dillənərək: – Sinəmdə, necə deyərlər, “xoruz səsi” eşitməmiş o qədər dastanlar, rəvayətlər yatır ki, sağlıq olsun, ha deyirəm, ya lentə, ya kitaba salım, macal tapa bilmirəm...

Doğrudan da, əcəl el sənətkarına macal vermədi ki, arzu və istəklərini həyata keçirsin, dünyasını qəflətən dəyişdi. Bu, həmin Aşıq Alxan Qarayazılı idi ki, Azərbaycan incəsənət ustaları ilə birdikdə Moskvada keçirilən dekada və festivallarda yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirərək laureat adını qazanmış, orden və medallarla mükafatlandırılmışdır. Qocaman el ağsaqqalı ən böyük mükafatını xalqına xidmətdə görürdü. Odur ki, böyük ozanın aramızdan getməsi Qarayazıda el yasına, Borçalıda ağır matəmə çevrildi. Aşıq Alxan Qarayazlığını haqq yerinə tapşırmağa gələn insan axınının ardi-arası kəsilmək bilmirdi. Ulu ustada son ehtiram borcunu verməyə gələn pərəstişkarları və sənətsevərlər göz yaşlarını saxlaya bilməsələr də dodaqaltı piçıldılarında:

- Unutmaz bu oba, bu mahal səni. Aşıq Alxan, əbədiyyət evində rahat uyu. Allah sənə rəhmət eləsin.

GƏL, BİR DƏ TANIŞ OLAQ, USTAD!

Ustad Aşıq Alxan Qarayazılı ilə hər görüşüm bir tanışlıq idi. Hər dəfə onunla qabaq-qənşər gələndə böyük ozanın bir sirri bəlli olurdu mənə. Hər dəfə saz dünyasına qayıdırıdım, üzü Dədə Qorquddan bu yana türk dünyasının azman saz-söz sənəkarları Yunis İmrə, Qurbani, Xəstə Qasım, Tuفارqanlı Abbas, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir gəlib dururdu gözlərim önündə. Aşıq Alxanın hər çalğısı, hər oxuması məni az qala tərki-dünya edərdi, saza yenidən vurulardım, ulu bir sənətin sırr dəryasına gedib çıxardım. Soruşanda ki, ay Alxan baba, bu nə eşqdır, bu nə möcüzədir belə?! Gülümsünərdi, barmaqları ana sazin pərdələrində gəzinə-gəzinə sazin hikmətindən danışardı, saz havalarını xırdalayardı.

Aşıq Alxan sənətinin dərya dərinliyinə vardıqca ürəyim uçunardı, dönə-dönə saza yenidən vurulardım. Bax, Əmrəh belə çalardı, Xındı Məmməd Kərəmi belə yandırardı – deyərdi. Əsrimizin həmyaşdı olsa da belə sazi əlindən yerə qoymazdı, sinəsinə basanda meydan açardı, ərşə-kürşə od vurub yandırardı.

XX əsrд türk dünyasının ən böyük ozanı, Dədə aşığı Alxan Qarayazılını çıxdan tanyırdı. Lap çıxdan. Elə ilk tanışlıqdanca onun sənətinə, sənətkarlığına vurulmuşdum. Heç özüm də bilmədən simsar olmuşdum ona. Qonuşduqca şirin söz-söhbətindən doymaq bilmirdim. Hardan deyərdim, ordan cavab verərdi. Onun ağıl dəryası o qədər geniş idi ki, yiğib-yiğışdırmağa bir ömür bəs eləməzdi. Hayif, o dəryadan az şey qaldı bizə. Macal tapıb sözünü, söhbətini yaza bilmədik. Özüylə apardı çox şeyi sinəsində.

Ölməz sənətkar vətən torpağından tamarzi qalacağını, saz çalıb söz qoşduğu, at minib küştü tutduğu ulu dağlardan nigaran gedəcəyini bilirdi. Elə hey “Dağlar amanatı” deyərdi. Qaraxaçda, Cırçırdə, Təhlə dağlarında ağır-ağır məclislər qurduğunu, Xozeynin, İsaxan ağanın məclislərində

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

günbatandan xoruz banınacan oxuduğunu elə yerli yataqlı söylərdi ki, heyran qalmaya bilmirdin.

Ərənlərin, igidlərin söz məclisində meydan quran ustad halal ömründə sözündə qəti, sənətdə bac verməyən bir yenilməz olmuşdur. Mərdlər meydanına mərdanə girən bu dünya namərdlər məclisindən qisassız çıxmayıb.

*Alxanam, sazimla mən ucalmışam,
Müxənnət deməsin tez qocalmışam.
Yaltaqlar başından çox tac almişam,
Namərddə qalmayıb qisasım mənim.*

– deyən ustad namərdə, alçağa bac vermədiyinə işaretə edir.

Sənətinin qulu olan Dədə Alxan ömrünün son məqamı nadək belə şan-şöhrət iddiasında olmayıb. Sənətkarlığın incəliklərini xırdalayanda həmişə rəhmətlik Dədə Əmrəhin, Xındı Məmmədin, Saraşdı Söyünen, Aşıq Sadığın, Azaflı Mikayılın sənət dünyasının sonsuzluğundan, intəhasızlığından danışardı. Aşıqların sinaq meydanında onların sənət şücaətindən, sənətkar mədəniyyətindən danışanda dili ağızına sığmazdı.

Aşıq Alxan ulu sənətkarıydı, Dədə aşıgyidi. Onun səsi-sorağı təkcə Qarayazı – Borçalı çərçivəsində qalmırıdı. Onun hüdüdlərini aşırıdı.

Hərdən zarafat edərdik. Tez-tez Aşıq Alının “Ölüm haqdı, çıxməq olmaz əmirdən” fikrini vurğulayanda zarafatından qalmazdı: – Yox əşşı, yüzü keçirməmiş məndən köcdü yoxdur – deyərdi. – Qoysanız bir yüz il də yaşayam. Sonra da dönüb deyərdi: “Bir o mənim “Endirər” divanımın tapşırmasını de görüm. Mən də deyərdim:

*Dərin dəryaya boylandım,
Mən keçmişəm ümmani.
Hər yaranmış oləcəkdir,
Kim tutacaq dünyani?*

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Mən Alxanam, haqq bilirmi,
Vardır axır zamamı,
O dünyani yada salan
Məhşərə baş endirər.*

Aşıq Alxan şəxsiyyətinin böyüklüyündən, sənətkarlığının bənzərsizliyindən, təkrarsızlığından danışmaqla qurtarmaq olmaz. Onun bizə qoyub getdiyi zəngin irs zor tədqiqat tələb edir. Biz onun qoşqularını, dastan və nağillarını araşdırıcıqca hər dəfə Aşıq Alxanla yenidən tanış olacaqıq.

Ə.Dəyirmançı

Mündəricat

Redaktordan. Aşıq Alxan necə var elə3

Aşıq Alxan Qarayazılının söz-saz dünyası.....	5
Saz ifaçılığı.....	7
Dastan yaradıcılığı	8
Aşıq Alxanla müsahibə.....	10
«Xeyir-duamı Aşıq Ələsgər verdi»	10
«Ölənə qədər vuruşacam»	17
Haqqında yazılınlardan və deyilənlərdən parçalar	18

Deyişmələr

Qaraçöplü Aşıq Musa ilə deyişməsi	23
Aşıq Rza ilə deyişməsi	27
Molla Süleymanla deyişməsi	30
Qocalmazdım.....	36
Təbiət şeirləri	38
Dağlar	39
Ağlama.....	40

Bayatılar

Bayatılar	48
-----------------	----

Gəraylılar

Dağlar	51
Bu dağlardan	52
Boylana-boylana	53
O Gözəlin	54
Nələr keçdi	55
Qarayazı.....	56
Nələr keçdi	57
Yavaş-yavaş	58

Məndədi	59
Mərdi-mərdanə	60
Danışma	61
Yarım ola	62
Olmasın.....	63
Daha.....	64

Qoşmalar

Məni.....	67
Qocaldım	68
Yığvalım döndü.....	69
Əyməsə	70
Bağlıdı.....	71
Keçdi.....	72
Sağ-salamat qal	73
Ay bizim elli.....	74
Qara torpaqda	75
Gəlmışəm	76
Görürəm	77
Qalmasın	78
Nə yazım indi	79
Deyiləm.....	80
Yaraşmaz	81
Bənövşə.....	82
Ay beləsindən.....	83
Gəlməsin	84
Endirən fələk	85
Gürcüstanda boy atmışam	86
Gözəldi	87
Yuva salıb	88
Yaxşıdı	89
Saz sənə qurban.....	90
Danışma.....	91
Ziyarətdən gəlirsən	92
Yazdım	93
Görmüşəm	94
Gülür.....	95
Nəyə lazım	96

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Deyil	97
Öləcəkdi	98
Nə bilər.....	99
Getdi	100
Xanası dar olar	101
Ceyran	102
Ağrı dağı	103
Borçalıdadı	104
Yazılmır Aşıq.....	105
Üz-üzə gəlsin	106
Beş indi	107
De nədi	108
Karvanım mənim	109
Görmədim	110
Gördüm.....	111
Bizimdi	112
Yedirmədimi	113
Getdi	114
Var.....	115
Düşməmiş.....	116
Şana yetişməz	117
Mənim	118
Ay zalim	119
Yaxşıdı	120
Qalmayacaqda	121
Gedir	122
Olmasa.....	123
Dəyməsin	124
Əgər	125
Sataşma	126
Barı olardı.....	127
Gedir	128
Heç	129
Vətəndi vətən.....	130
Deyirəm	131
Görmüşəm	132
Məmələrin	133
Yalvarır	134
Mənim	135

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

Yanım mən	136
Nə isə	137
Bilin	138
Yarım var	139
Ola bilməz	140
Yatacaq.....	141
Dayan	142
Dostum	143
Qayıt	144
Qocalmağı var	145
Sən də gör	146
Döndü nə döndü	147
Sürgün və ya qürbət şeirləri	148
Keçir	149
Gəlibdi	150
Gedirəm	151

Təcnislər

Bir saat.....	155
Halala çıxar	156
Ay yana-yana	157
Ay şirin-şirin	158
Görəndə	159
Ay hayif-hayif.....	160

Divanilar

Neynim	163
Yüküm.....	164
Olmasa	165

Dastanlar

Yunan pəhləvanı İsbəndiyarın nağılı	169
Yetim oğlu Məhəmmədin dastanı.....	182
Qul Əhməd dastanı.....	208
Gövhər.....	220

İbrahim və Fatimə.....228

Haqqında yazılmış şeir və məqalələr

Aşıq Aslan Kosalı «Köçür».....	241
Var olsun	242
Barmaqların.....	243
Ustad gördüm	244
Baş əydim.....	245
Kimi.....	246
Ay usta	247
Sənsən	248
Şair İmdad Nəzərli «Sındı telli sazin bir simi» ..	249
A Bəsti xanım	250
Əzim İsayılbəyli: «Unutmaz, bu oba, bu mahal səni» ..	251
Gəl, bir də tanış olaq, ustad! ..	254

Toplayıb tərtib edənlər

*Vahid Ömərli
Sabir Mustafa oğlu*

TƏBİƏT ALXANI

BİR DƏ YARATMAZ

Nəşriyyatın direktoru
Mətbəənin direktoru
Texniki redaktoru
Kompyuter dizaynı

E.A.Əliyev
S.O.Mustafayev
M.H.Xanbabayeva
A.A.Əliməmmədova

Çapa imzalanıb: 17.06.2010. Formatı 60x90 ¹/₁₆.
F.ç.v. 16,5. Sayı 500 nüsxə.

«Çaşıoğlu» nəşriyyatı
«Çaşıoğlu» mətbəəsi
Bakı ş., M. Müşfiq küç., 2E.
Tel.: 447-49-71